

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLOMOUCI
Filozofická fakulta
Katedra politologie a evropských studií

Michael Brtnický

**Islamismus a zahraniční politika Evropské
unie v oblasti Středozeemí: dialog nebo
konflikt?**

**Islamism and the Foreign Policy of the European Union
in the Mediterranean: Dialogue or Conflict?**

Diplomová práce

Vedoucí práce: Mgr. Jan Čuřík Ph.D.

OLOMOUC 2009

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne 29. listopadu 2009

SEZNAM ZKRATEK

AKP	Strana spravedlnosti a rozvoje (Turecko)
EAD	Euro-arabský dialog
EPS	Evropská politika sousedství
ES	Evropské společenství
ESP	Euro-středozevní partnerství
EU	Evropská unie
OOP	Organizace pro osvobození Palestiny
OPEC	Organizace zemí vyvážejících ropu
OSN	Organizace spojených národů
PJD	Strana spravedlnosti a rozvoje (Maroko)
PNS	Palestinská národní samospráva
USA	Spojené státy americké

OBSAH

ÚVOD	5
1. ZAHRANIČNÍ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE V OBLASTI JIŽNÍHO A VÝCHODNÍHO STŘEDOZEMÍ V KONTINUU KONVENČNÍ A STRUKTURÁLNÍ ZAHRANIČNÍ POLITIKY	15
1. 1. Dvojitá dimenze zahraniční politiky	15
1. 2. Zahraniční politika EU – jižní a východní Středoze- mí	20
1. 2. 1. Euro-středoze- mní partnerství	23
1. 2. 2. Evropská politika sousedství	26
1. 2. 3. Unie pro Středo- zemí	28
1. 3. Sekuritizace vztahů	30
2. ZAHRANIČNÍ POLITIKA EU A ISLAMISMUS	34
2. 1. Islamismus jako strukturální síla	34
2. 2. Geneze, vývoj a typologie islamistických politických subjektů	37
2. 3. Typologie islamistických politických subjektů ve Středoze- mí	49
2. 3. 1. Islámští demokraté	49
2. 3. 2. Kooptované politické strany	49
2. 3. 3. Masová hnutí	50
2. 3. 4. Islamistická hnutí jako hnutí odporu	51
2. 3. 5. Malé skupiny lokálního významu	52
2. 4. EU a islamismus	53
3. LIBANON	60
3. 1. Nástin vývoje politického systému a islamistických politických subjektů	60
3. 2. Zahraniční politika EU vůči Libanonu a islamismus	66
4. MAROKO	74
4. 1. Nástin vývoje politického systému a islamistických politických subjektů	74
4. 2. Zahraniční politika EU vůči Maroku a islamismus	82
5. PALESTINSKÁ AUTONOMNÍ ÚZEMÍ	88
5. 1. Nástin vývoje politického systému a islamistických politických subjektů	88
5. 2. Zahraniční politika EU vůči Palestinským autonomním územím a islamismus	95
ZÁVĚR	104
PRAMENY A LITERATURA	112
PRAMENY	112
LITERATURA	119
ABSTRAKT	125
ABSTRACT	126
ANOTACE	127
ANNOTATION	128

ÚVOD

Téma a cíle práce

Oblast jižního a východního Středozeří zaujímá důležitou pozici v zahraničněpolitických snahách Evropského společenství/Evropské unie (dále jen ES/EU) od první poloviny 70. let minulého století, ačkoliv úsilí o vznik komplexní zahraniční politiky v této oblasti se datuje až o téměř čtvrt století později do první poloviny 90. let. V tomto období se jižní dimenze zahraniční politiky Unie měla v jistém smyslu stát protiváhou k intenzivnímu angažmá východním směrem po pádu železné opony. Zahraniční politika EU však částečně navazuje na podstatně starší tradici některých členských států, které byly a jsou v tomto prostoru zahraničněpoliticky aktivní.

EU se na počátku poslední dekády minulého století stala důležitým aktérem v tzv. *mírovém procesu*, který měl ukončit vleklý konflikt mezi státem Izrael a Palestinci, a ve svém důsledku se stát spouštěcím prvkem v mechanismu dalekosáhlé transformace celého regionu. Proto byl *mírový proces* úzce svázán s rozsáhlou agendou Euro-středozeřího partnerství, spuštěného roku 1995 na summitu v Barceloně, které mělo obsáhnout všechny podstatné zahraničněpolitické zájmy Unie ve středozeříní oblasti. Mír mezi Izraelem a Palestinci, vzájemná spolupráce států vedoucí k ekonomické prosperitě celého středozeřího prostoru, liberalizace a demokratizace arabských režimů – to jsou jen některé z mnoha ambiciózních záměrů deklarovaných při spuštění Euro-středozeřího partnerství.

Dnes je možné říci, že tyto záměry se zatím Evropské unii nepodařilo realizovat a současná situace v politické, ekonomické i sociální dimenzi partnerství je horší než jaká byla před patnácti lety. Pro budoucnost evropského integračního projektu i Evropy jako takové je efektivní zahraniční politika na úrovni celé EU, zaměřená na transformaci jejího bezprostředního okolí, mimořádně důležitá. Existenci tohoto vědomí mezi představiteli Unie i členských států dosvědčuje spuštění Evropské politiky sousedství, Unie pro Středozeří a Východního partnerství, pokud jmenujeme jen iniciativy vzniklé

během uplynulých šesti let. Ty se mají stát hlavními nástroji Evropské unie při transformaci jejího okolí směrem k tomu, aby se stalo pověstným *kruhem přátel* namísto prostoru politické a sociální nestability, autoritářství a ekonomické stagnace.

S politickou a sociální realitou většiny arabských zemí jižního a východního Středozeří je v současné době pevně spjat fenomén islamismu. V autoritářském prostředí těchto zemí jsou islamistické politické subjekty jediné, které jsou schopny mobilizovat a udržet podporu značné části řadových obyvatel. Důsledkem je, že islamisté mnohdy představují jedinou opoziční alternativu vůči zdejší autoritativním režimům. Rovněž občanská společnost, nezbytný komponent demokratizace – přestože její role pro úspěšný přechod k demokracii byla tvůrci zahraničních politik i odbornou veřejností v uplynulých letech přeceněna, je v tomto prostoru z velké části organizována podle islámských struktur.

Předkládaná diplomová práce se věnuje zahraničněpolitickým aktivitám EU v jižním a východním Středozeří a jejich vztahu k islamismu. V současném světě nemůže úspěšná zahraniční politika spočívat pouze v tradičním přístupu, založeném v důrazu na státy, elity, úzce definované osobní zájmy, vojenské aspekty bezpečnosti a materiální stránku. Obzvláště při tak ambiciózních cílech, jaké Unie měla a má ve středozeří oblasti, je důležité nepřehlížet jiné dimenze zahraniční politiky – jako jsou nestátní aktéři, obyvatelstvo, nevojenské aspekty bezpečnosti či imateriální faktory jako jsou identita, názorová orientace nebo legitimita. Ačkoliv EU zakládá svou identitu v mezinárodních vztazích právě v důrazu na některé z těchto dalších dimenzí zahraniční politiky, její zahraničněpolitické aktivity v jižním a východním Středozeří se vyznačují problematickým vztahem k islamistickým politickým subjektům a islámské občanské společnosti. To má vzhledem k politické a sociální realitě většiny zemí v jižním a východním Středozeří vážné dopady na efektivitu a výsledky její zahraniční politiky.

Chronologicky se práce zabývá především obdobím od počátku 90. let minulého století do současnosti, které se vztahuje na největší rozvoj zahraniční politiky EU ve středozeří oblasti. V zájmu uvedení do širšího kontextu a

důsledků předchozího vývoje pro současné zahraničněpolitické iniciativy EU a situaci v oblasti jsou reflektovány i některé události a iniciativy mimo časový rámec uplynulých dvou dekad. Geograficky je práce vymezena na oblast jižního a východního Středozeří, mimo států, které již do EU vstoupily nebo s ní zahájily přístupová jednání. Jedná se tedy o arabské státy v dané oblasti spolu s Izraelem a palestinskými územími.

Obsahově je práce zaměřena na zahraniční politiku EU v jižním a východním Středozeří a na specifické podmínky ve kterých působí, na vztah zahraniční politiky EU k těmto podmínkám a k relevantním islamistickým politickým subjektům a na důsledky těchto vztahů na výsledky zahraniční politiky EU v její politické dimenzi. Předmětem práce není komplexní analýza zahraničněpolitických aktivit Evropské unie v oblasti jižního a východního Středozeří, z nichž si vybírá jen jeden z jejich aspektů.

V textu jsou používány české transkripce arabských jmen a názvů ve zjednodušené formě, hrdelní hláska *'ajn* není naznačena. U marocké *Strany spravedlnosti a rozvoje* je uvedena i běžně užívaná francouzská alternativa, což reflektuje frankofonní orientaci země. U jména libanonského politika Michela Aouna je také používána francouzská varianta jeho jména a nikoliv arabské *Míšál Awn*. V případě *Hizballáhu* a akronymu *Hamás* se práce drží arabských, v českém prostředí běžně užívaných originálů, namísto překladů *Strana boží a Nadšení*.

Primárním cílem diplomové práce je analýza vztahu zahraniční politiky EU v oblasti jižního a východního Středozeří k islamismu v podobě islamistických politických subjektů a islámské občanské společnosti. Důraz je kladen na deklarované cíle politické dimenze zahraniční politiky EU v oblasti, jejich korelaci s reálnou zahraniční politikou EU a na důsledky této korelace pro realizaci deklarovaných cílů politické dimenze zahraniční politiky EU. Sekundárním cílem práce je analyzovat možný přínos islamistických politických subjektů pro realizaci deklarovaných cílů politické dimenze zahraniční politiky EU ve středozemní oblasti. Součástí tohoto cíle je také analýza dílčích aspektů vybraných islamistických politických subjektů.

V práci budou ověřovány následující hypotézy:

1. Opomíjení islamistických politických subjektů a islámské občanské společnosti oslabuje efektivitu zahraniční politiky EU v oblasti jižního a východního Středozeří.
2. Opomíjení islamistických politických subjektů a islámské občanské společnosti je v kontrastu s deklarovanými cíli politické dimenze zahraniční politiky EU v oblasti jižního a východního Středozeří.

Metody výzkumu a struktura práce

Při zkoumání dané problematiky práce využívá empiricko-analytický přístup, který se jeví jako nejvhodnější pro potvrzení nebo vyvrácení stanovených hypotéz. Práce vychází z metodologického pluralismu, jež umožňuje komplexní přístup ke zvolené problematice. Stanovené hypotézy jsou ověřovány v časově, geograficky a obsahově vymezeném rámci využitím analytické a deskriptivní metody, které jsou užívány v průběhu celé práce.

Analytická metoda umožňuje postihnout vývoj zahraniční politiky EU v oblasti jižního a východního Středozeří a odhalit výzvu, kterou pro ni představuje islamismus. Nejvhodnější je také pro rozbor jednotlivých aspektů vztahu zahraniční politiky EU ve středozemní oblasti a islamismu a důsledků, jež tento vztah má na deklarované cíle politické dimenze unijní zahraniční politiky. Deskriptivní metoda je nejvhodnější pro popis jednotlivých zahraničněpolitických iniciativ EU v dané oblasti, pro přiblížení historického vývoje a podob islamismu ve Středozeří.

V práci byla rovněž užita metoda případové studie, jež se ve značném detailu zaměřuje na vztah zahraniční politiky EU a islamismu v kontextu daného státu (či kvazi-státní entity). V rámci případové studie je uplatněna analytická i deskriptivní metoda. Analytická metoda umožňuje postihnout vztah mezi vývojem politického systému a genezí, vývojem a charakterem islamistických politických subjektů a také mezi zahraniční politikou EU a islamismem v podobě relevantních islamistických politických subjektů.

Deskriptivní metoda je užita pro nástin historického vývoje politického systému a popis konkrétní zahraniční politiky EU.

Práce pojímá EU i islamismus jako *strukturální síly*. To umožňuje vnímat zahraniční politiku EU v oblasti jižního a východního Středozeší a výzvu, kterou pro ni představuje islamismus, v kontextu kontinua *konvenční a strukturální zahraniční politiky*. Koncept *strukturální zahraniční politiky* umožňuje postihnout dominantní i ty další, někdy opomíjené, dimenze zahraniční politiky. Ačkoliv v rámci teorie mezinárodních vztahů je teorie sociálního konstruktivismu pro tento přístup nepochybně důležitá (význam idejí, legitimacy, kultury a identity, sekuritizace a desekuritizace atd.), tento koncept se přímo nevztahuje k žádnému ze strukturalistických přístupů a užívá perspektiv a náhledů i z jiných teorií mezinárodních vztahů.

Diplomová práce je rozdělena do dvou základních částí. První z nich se dále dělí na dvě kapitoly, druhá pak na kapitoly tři, přičemž všechny kapitoly jsou složeny z několika podkapitol. První část se věnuje vývoji, podobě a obsahu zahraniční politiky EU v oblasti jižního a východního Středozeší a jejímu vztahu k islamismu, přičemž pozornost je rovněž věnována genezi, vývoji a podobám islamismu s důrazem na oblast Středozeší. Druhá část, navazující na část první, obsahuje tři případové studie, analyzující vztah relevantních islamistických subjektů a unijní zahraniční politiky v Libanonu, Maroku a na Palestinských autonomních územích.

První kapitola první části nazvaná *Zahraniční politika EU v oblasti jižního a východního Středozeší v kontinuu konvenční a strukturální zahraniční politiky* se zabývá postavením EU jakožto *strukturální síly* a dvojí dimenzí zahraniční politiky EU. Následně popisuje a analyzuje zahraniční politiku EU v oblasti jižního a východního Středozeší v na základě konceptu dvojí dimenze zahraniční politiky, důraz klade na okolnosti vzniku zahraničněpolitických iniciativ EU v tomto prostoru a na jejich obsahu. Poukazuje na proměny obsahu unijní zahraniční politiky v kontextu jednotlivých zahraničněpolitických iniciativ a celkové atmosféry vztahů mezi EU a režimy ve středozeší oblasti.

Druhá kapitola první části *Zahraniční politika EU a islamismus* definuje islamismus na základě konceptu *strukturální síly*. Následně podává vývoj islamismu v prostoru Středozeří, všímá si historického kontextu a závislosti islamistické ideologie na vnějších okolnostech, s důrazem na ty vývojové prvky, které se v současnosti projevují v jižním a východním Středozeří. Následuje typologie islamistických politických subjektů, tak jak se objevují ve Středozeří. Závěrečná část kapitoly je věnována vztahu mezi zahraniční politikou EU a islamismem.

Druhá část diplomové práce se skládá ze tří kapitol, jež jsou případovými studii, které se zabývají vztahem zahraniční politiky EU a islamismu v kontextu Libanonu, Maroka a Palestinských autonomních území. Struktura případových studií je ve všech případech stejná. Po analýze charakteru politického systému, dominantních aktérů a relevantních islamistických politických subjektů následuje analýza zahraniční politiky EU v dané zemi. Důraz je kladen na její vztah s relevantním islamistickým subjektem a důsledky tohoto vztahu pro unijní zahraniční politiku a na realizaci deklarovaných cílů.

Stav zpracování a zhodnocení zdrojů

Tématika vztahů mezi zahraniční politikou EU a islamismem je v českém prostředí minimálně reflektována, což se částečně kryje s omezeným zájmem o zahraniční politiku Unie v oblasti jižního a východního Středozeří, která je v České republice zastíněna problematikou unijní zahraniční politiky vůči Balkánu, post-sovětským republikám a Rusku, případně o transatlantické vztahy USA a EU. Z českých autorů je to především Jaroslav Bureš, výzkumný pracovník Ústavu mezinárodních vztahů, kdo se soustavně věnuje problematice české a unijní zahraniční politiky ve středozemní oblasti.

Relativní absence zájmu o tuto problematiku kontrastuje s množstvím autorů a institucí v zahraničí, proto následující výběr nemůže být úplný a už vůbec ne vyčerpávající. Ze zahraničních autorů se problematice věnuje Richard Youngs, vedoucí výzkumu madridského think tanku *Fundación para las*

Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), tvůrce a editor řady publikací, a další výzkumní pracovníci FRIDE. Dále je třeba jmenovat Françoise Burgata, vedoucího Institut français du Proche-Orient, autora řady prací o politickém islámu a zahraniční politice EU ve Středozeří, a také Thomase Carotherse, vice-prezidenta pro studia Carnegie Endowment for International Peace, autora a editora publikací o možnostech demokratizace zemí jižního a východního Středozeří a roli zahraniční politiky EU a USA v tomto procesu. Z dalších autorů jmenujme Daniela Brumberga, ředitele United States Institut of Peace, a Muriel Asseburgovou, vedoucí výzkumu Blízkého východu a severní Afriky Stiftung Wissenschaft und Politik v Berlíně. Není možné opomenout síť EuroMeSCo, zaměřující se na studium problematiky související se středozemní oblastí, sdružující 56 výzkumných institucí z členských zemí Euro-středozeřího partnerství.

V problematice zahraniční politiky EU byla pro práci základním zdrojem kniha Stephana Keukeleireho a Jennifer MacNaughtanové *The Foreign Policy of the European Union*, která analyzuje unijní zahraniční politiku na základě konceptu *strukturální zahraniční politiky*. Keukeleire, výzkumný pracovník Institute for International and European Policy v Lovani, je autorem tohoto konceptu, proto byly pro práci mimořádně cenné a inspirativní i jeho přednášky a semináře na Katolické univerzitě v Lovani. Z dalších knih je třeba zmínit *International Relations and the European Union* od Christophera Hilla z Univerzity v Cambridgi a Michaela Smithe z Univerzity v Loughborough, která analyzuje postavení EU v mezinárodních vztazích i zahraniční politiku EU v různých částech světa, a *The European Union as a Global Actor* od Charlotte Brethertonové a Johna Voglera - kritický pohled na roli EU ve světové politice.

Pro téma islamismu, jeho geneze, vývoje a podob byla důležitým zdrojem kniha Petera Mandavilla *Global Political Islam*. Mandavillovi, působícímu na Univerzitě George Masona ve Virginii, se podařilo uceleným a mimořádně vydařeným způsobem podat historii islamismu, analyzovat vztahy islamismu, státu a globální ekonomiky, kultury a identity. Celá kniha je proložena množstvím případových studií a profilů islamistických formací a

osobností. Dalšími užitečnými zdroji se staly knihy Gillese Kepela *Jihad: The Trail of Political Islam* a *Válka v srdci islámu*, které poskytují množství cenných informací o vývoji islamistických politických subjektů a islamistické ideologie.

V problematice arabských autoritativních režimů a jejich stability jsme využili knihu *Arab Elites: Negotiating the Politics of Change*, kterou editoval Volker Perthes. Kniha nabízí originální vhled do problematiky politických a ekonomických elit ve středozezemních státech. Autoři dělí elity daných států do několika úrovní politicky relevantní elity, představují způsoby její tvorby, recyklace a nahrazování. Analýzu problémů a překážek demokratizace autoritativních režimů ve Středozezemí nabízí kniha editovaná Thomasem Carothersem a Marinou Ottawayovou *Uncharted Journey: Promoting Democracy in the Middle East*. Ačkoliv byla napsána v období zvýšeného zájmu Spojených států o demokratizaci arabských režimů v období 2002-2005, tak poskytuje velmi střízlivé hodnocení demokratizační agendy zahraničních politik USA a EU.

Práce čerpá z množství elektronických zdrojů v podobě publikací think tanku FRIDE, EuroMeSCo a akademických studií z odborných periodik získaných v databázích JSTOR a Wiley InterScience i volně dostupných na internetu. Z nich je třeba jmenovat práci Richarda Youngse a Kristiny Kauschové *The End of the 'Euro-Mediterranean Vision'*, jež nabízí analýzu paralýzy Euro-středozezemního partnerství, *Europe and the Arab World: The Dilemma of Recognizing Counterparts* Francoise Burgata, který představuje originální pohled na problematiku vztahů EU a jižního a východního Středozezemí, publikaci *The Challenge of Islamists for EU and US Policies: Conflict, Stability and Reform* Muriel Asseburgové a Daniela Brumberga, analyzující výzvu, kterou islamisté představují pro demokratizační agendu a konvenční zahraniční politiky EU a Spojených států, a studii EuroMeSCo *Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah* analyzující zahraniční politiku USA a EU k hnutím Hizbullah a Hamás. Je nutné zmínit i publikace FRIDE *Is the European Union Supporting*

Democracy in Its Neighbourhood? a Islamist Radicalisation: The Challenge for Euro-Mediterranean Relations, které editoval Richard Youngs.

Práce se také opírá o primární zdroje, strategické dokumenty jako *Bezpečná Evropa v lepším světě – Evropská bezpečnostní strategie*, *Strategické partnerství se Středozeemím a Blízkým východem* a *Strategie pro boj proti radikalizaci a rekrutování k terorismu* a o dokumenty vypracované v rámci EPS – hodnotící zprávy, akční plány, zprávy o dosaženém pokroku v implementaci akčního plánu. Využity jsou data nevládní organizace Freedom House, hodnotící míru politických a občanských svobod v daných zemích. Dobová žurnalistická svědectví k událostem, o nichž práce pojednává, pocházejí z naprosté většiny z archivu British Broadcasting Corporation.

PODĚDOVÁNÍ

Je mi příjemnou povinností poděkovat vedoucímu diplomové práce, Janu Čuříkovi, za podnětné rady a komentáře, které přispěly k vyšší kvalitě této práce.

Touto cestou chci také poděkovat mé rodině a přítelkyni za jejich podporu po celou dobu studia.

1. ZAHRANIČNÍ POLITIKA EVROPSKÉ UNIE V OBLASTI JIŽNÍHO A VÝCHODNÍHO STŘEDOZEMÍ V KONTINUU KONVENČNÍ A STRUKTURÁLNÍ ZAHRANIČNÍ POLITIKY

1. 1. Dvojí dimenze zahraniční politiky

Zahraniční politika byla po dlouhou dobu považována za doménu států, tak jak se konstituovaly v období po Vestfálském míru.¹ Za vrchol tohoto období je možno považovat soupeření evropských velmocí v 19. století nebo období mezi světovými válkami. Následná studená válka opět přinesla důraz na nezastupitelnou roli státu při tvorbě zahraniční politiky. Avšak po ukončení bipolárního soupeření Spojených států a Sovětského svazu se svět ocitl v nové situaci, kde je pro státy stále obtížnější hájit svoje zájmy tradičními prostředky a ekonomická a politická integrace států se stala imperativem doby. Integrovaný projekt postoupil zdaleka nejdále na evropském kontinentu, kde překročil čistě ekonomickou dimenzi, a v současné době je Evropská unie² se vzrůstající tendencí považována za významného aktéra mezinárodních vztahů s vlastní zahraniční politikou, ač její pozice stále představuje analytickou výzvu vzhledem k tomu, že Unie není *plnohodnotným* státem a souběžně je vývojově dál než mezinárodní organizace.³

Pod zahraniční politikou rozumíme oblast politiky, která je zaměřena na vnější prostředí se úmyslem toto prostředí a chování aktérů v něm ovlivňovat. Tímto úmyslem se zahraniční politika liší od vnější vztahů, jež spočívají v pouhém udržování vztahů s vnějšími aktéry.⁴ Za dominantní dimenze zahraniční politiky jsou tradičně považovány stát a příslušné elity z hlediska aktérů, osobní, materiální a krátkodobé cíle a zájmy, za nejdůležitější je považován vojenský aspekt bezpečnosti a vojenské nástroje při její realizaci a

¹ Tedy států národních či států, které se skládají z více národností. MINGST, Karen: *Essentials of International Relations*. New York 1999, s. 111.

² Dále jen EU.

³ HILL, Christopher – SMITH, Michael: *International Relations and the European Union*. Oxford 2005, s. 4.

⁴ KEUKELEIRE, Stephan: *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstroke 2008, s. 19.

pozornost je věnována aktuálním událostem, konfliktům a krizím. Nicméně v současné době, formované globalizací a nestabilitou spojenou s hledáním nového světového řádu po skončení studené války – umocněnou současnou globální ekonomickou krizí, je vzrůstající pozornost věnována i jiným dimenzím, které je třeba při tvorbě zahraniční politiky reflektovat, pokud má být zahraniční politika efektivní a konkrétní zahraničněpolitické aktivity úspěšné a to i v dlouhodobém horizontu.⁵

Tato identifikace dominantních a dalších dimenzí nám umožňuje vnímat zahraniční politiku jako kontinuum *konvenční a strukturální zahraniční politiky*, což usnadňuje postihnout její méně zjevné, avšak neméně důležité aspekty. *Konvenční zahraniční politika* je koncentrována na státy a vztahy mezi nimi, na bezprostřední řešení konfliktů a krizí a vojenská síla je její nenahraditelnou součástí. V zásadě obsah *konvenční zahraniční politiky* odpovídá dominantním dimenzím zahraniční politiky, tak jak jsou uvedeny v Tabulce 1: Dominantní a další dimenze zahraniční politiky. Základním atributem *konvenční zahraniční politiky* je *relační síla (relational power)*, což je schopnost aktéra A přimět aktéra B udělat něco, co by bez zásahu A neudělal.⁶ Relační síla odpovídá tradiční definici moci ve většině sborníků mezinárodních vztahů a světové politiky.⁷

⁵ Viz Tabulka 1.

⁶ KEUKELEIRE, Stephan: *Reconceptualizing (European) Foreign Policy: Structural Foreign Policy*. In: 1st Pan-European Conference on European Union Politics, Section 2: External Relations (Panel 2), 2002, s. 12, <http://soc.kuleuven.be/iieb/docs/0209-SK-ECPR.pdf> (26. 11. 2009)

⁷ Například SHIMKO, Keith L.: *International Relations: Perspectives and Controversies*. Boston 2008, s. 79. GOLDSTEIN, Joshua S. – PEVEHOUSE, Jon C.: *International Relations*. New York 2006, s. 57-61. MINGST, K.: c. d., s. 115-120.

Tabulka 1: Dominantní a další dimenze zahraniční politiky⁸

	Dominantní dimenze zahraniční politiky	Další dimenze zahraniční politiky
Aktéři	Státy Elity Hlavy států, vlády, ministerstev zahraničních věcí, obrany Vládní aktéři	Nestátní aktéři, sítě Obyvatelstvo, společnost Další vládní aktéři Nevládní aktéři
Zájmy a cíle	Vlastní zájmy Momentální osobní zájmy Majetkové a vlastnické cíle	Kolektivní zájmy Zájmy ostatních Dlouhodobé osobní zájmy Cíle okolního prostředí Globální veřejný sektor
Bezpečnost	Vojenská bezpečnost Teritoriální/národní bezpečnost Sekuritizace	Nevojenská bezpečnost Globální bezpečnost Společenská bezpečnost Lidská bezpečnost Desekuritizace
Síla a schopnosti	Vojenské nástroje Materiální nástroje Hard power Relační síla	Nevojenské nástroje Nemateriální nástroje Soft power Strukturální síla
Pozornost	Aktéři, události, konflikty a krize Materiální aspekty (ekonomika, vojenská bezpečnost)	Struktury, procesy, souvislosti Nemateriální aspekty (identita, kultura, víra, názorová orientace, legitimita)

Naproti tomu základním atributem *strukturální zahraniční politiky* je *strukturální síla (structural power)*. Strukturami se v tomto kontextu rozumí relativně stálé organizační principy a pravidla hry a *strukturální síla* je „autorita a kapacita stanovit pravidla hry a určit, jak budou ostatní tuto hru hrát.“⁹ *Strukturální zahraniční politika* je pak definována jako zahraniční politika, která, vedena po dlouhou dobu, se snaží ovlivnit či vytvářet trvalé politické, právní, socioekonomické, bezpečnostní, mentální a jiné struktury na

⁸ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 20.

⁹ HOLSTI, Kalevi J.: *International Politics: a framework for analysis*. New Jersey 1995, s. 69.

různých příslušných úrovních: individuální, společenské, státní, mezistátní, mezinárodně-společenské, (mezi) regionální a globální.¹⁰ Je to zahraniční politika, která se zaměřuje na trvale udržitelné ovlivnění relativně stálých rámců, ve kterých státy udržují vztahy s ostatními státy, se svými občany, se společenskými organizacemi a s dalšími aktéry – a to skrze ovlivnění pravidel hry i výběru hry samé.¹¹

Tabulka 2 - Strukturální zahraniční politika: struktury a úrovně¹²

		STRUKTURY				
		Politické	Právní	Socioekonomické	Bezpečnostní	Mentální
Ú r o v n ě	Individuální					
	Společenská					
	Státní					
	Mezistátní					
	Mezinárodně- společenská ¹³					
	(Mezi) Regionální					
	Globální					

Konvenční a strukturální zahraniční politika nejsou v kontradikci – mohou se vzájemně doplňovat a mohou být na sobě i závislé. Obecně lze říci, že pro úspěšnou zahraniční politiku je třeba nalézt správný poměr a soulad mezi *konvenční a strukturální zahraniční politikou*. Příkladem úspěšné *strukturální zahraniční politiky* je například americká zahraniční politika vůči západní Evropě a podpora evropské integrace v první dekádě po druhé světové válce či politika EU vůči post-komunistickým zemím střední a východní Evropy od konce 80. let, které jsou od r. 2004 členskými státy Unie. Otazníky

¹⁰ Viz Tabulka 2 – Strukturální zahraniční politika: struktury a úrovně.

¹¹ KEUKELEIRE, S.: *Reconceptualizing (European) Foreign Policy: Structural Foreign Policy*. s. 14.

¹² KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 28.

¹³ Společnosti mohou být situovány v rámci jednoho státu nebo mohou být nadstátní (nadmárodní).

se stále vznáší nad politikou EU vůči zemím západního Balkánu. Toto unijní angažmá je ostatně příkladem vzájemně se doplňujícího vztahu mezi *konvenční* a *strukturální zahraniční politikou* – uplatnění *strukturální zahraniční politiky* bylo možné pouze po *konvenčních* zahraničněpolitických akcích Severoatlantické aliance, respektive Spojených států.¹⁴

Je zřejmé, že EU disponuje rozsáhlou *strukturální silou* a to jak v ekonomice, kde je její dosah skutečně globální, tak i v politice, kde se její vliv projevuje zejména v bezprostředním okolí Unie. To souvisí s instrumenty, jež Unie může rozehrát ve své *strukturální zahraniční politice* a mírou kondicionality, kterou může při prosazování svých zahraničněpolitických zájmů použít. Logicky je její *strukturální síla* různě intenzivní ve vztahu k Chorvatsku a dalším zemím západního Balkánu, ve vztahu k Turecku nebo ve vztahu k Ázerbájdžánu, Egyptu či Bělorusku. Zde je naprosto zásadní otázkou možné členství v EU. Pokud tu pro stát, vůči němuž je uplatňována *strukturální zahraniční politika*, existuje perspektiva budoucího členství v Unii, tak možnosti ovlivnění a importu struktur jsou pro Unii mnohem větší než v případě státu, u něž je posibilita budoucího přístupu předem vyloučena či je pouze v oblasti teoretických úvah. Slovy Evropské komise „rozšiřování rozhodně bylo a je neúspěšnějším zahraničně-politickým instrumentem.“¹⁵

EU pochopitelně není jedinou *strukturální silou* ve světové politice a ekonomice. Kromě mezinárodních organizací, jako jsou Organizace spojených národů¹⁶, Mezinárodní měnový fond nebo Světová banka, existují i další aktéři, kteří podporují politické, ekonomické, společenské a bezpečnostní struktury, jež formují mezinárodní kontext, ve které Unie operuje a ovlivňují tak vyhlídky úspěchu *strukturálních zahraničních politik* EU.¹⁷ Unie tak místy čelí skutečné konkurenci ostatních *strukturálních sil* ve světě. Vedle Spojených států to jsou především státy skrývající se pod akronymem BRIC, tedy Brazílie, Rusko, Indie a Čína. Avšak i státy, které mají v mnoha ohledech limitovanější

¹⁴ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 26.

¹⁵ *Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours*. In: Commission of European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (26. 11. 2009)

¹⁶ Dále jen OSN.

¹⁷ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 310.

možnosti, mohou provádět aktivní *strukturální zahraniční politiku*, jako například Saudská Arábie.¹⁸

Kromě mezinárodních organizací a státních aktérů je třeba věnovat pozornost také decentralizované *strukturální síle*, jež je rovněž schopna být nositelkou rozličných struktur, která je známá pod souhrnným názvem islamismus. Tento název může být poněkud matoucí, protože reálné projevy této *strukturální síly* jsou v závislosti na politických, ekonomických, společenských a kulturních podmínkách jednotlivých států jižního a východního Středozeří¹⁹ velmi odlišné. Proto souhrnný název islamismus slouží pouze k obecnému naznačení politického směru a společenské a kulturní tendence, mnohem větší vypovídající hodnotu má jeho další specifikace na marocký, alžírský, egyptský, libanonský a další islamismus. Vzhledem k silnému vlivu této *strukturální síly* v bezprostředním okolí Unie²⁰ představuje islamismus jednu z největších výzev pro unijní zahraniční politiku v krátkodobém i dlouhodobém horizontu a to jak ve smyslu *konvenčním*, tak především ve smyslu *strukturálním*.

1. 2. Zahraniční politika EU – jižní a východní Středozeří

Konec studené války postavil Evropské společenství²¹/EU do zcela nové situace, kdy skončilo do té doby tradiční zřetelné rozdělení evropského kontinentu na dvě odlišné části a EU značnou měrou převzala odpovědnost za vývoj v bývalých sovětských satelitech ve střední a východní Evropě. K tomu ji vedly vlastní ekonomické, bezpečnostní a politické zájmy. Ve spolupráci se Spojenými státy, které převzaly odpovědnost za *konvenční* dimenzi unijní zahraniční politiky, rozvinula komplexní *strukturální zahraniční politiku*, která

¹⁸ Saudská Arábie od 60. let 20. století provádí aktivní strukturální zahraniční politiku, která se soustředí na islámský svět a muslimy žijící v Evropě a Spojených státech. MANDAVILLE, Peter: *Global Political Islam*. New York 2007, s. 158-159.

¹⁹ Stejná situace samozřejmě panuje i v jiných regionech, kde se islamismus projevuje jako strukturální síla.

²⁰ A také uvnitř Unie samé, které je se svými 20 miliony muslimy stále významnější součástí islámského společenství (*umma*). MANDAVILLE, Peter: c. d., s. 292.

²¹ Dále jen ES.

skončila vstupem osmi těchto států²² do EU v květnu 2004. Avšak toto intenzivní angažmá východním směrem budilo od počátku jisté kontroverze mezi členskými státy Unie. Především jižní státy, Španělsko, Francie a Itálie, se obávaly jednostranného zaměření unijní zahraniční politiky východním směrem, na které mělo zájem především Německo, a přály si rozvinutí podobně komplexních aktivit jižním směrem.²³ Existence *jihovýchodního řezu* v zahraničněpolitických zájmech členských států je patrná i v současné době a ovlivnila mimo jiné i agendu českého předsednictví.²⁴

Rozšíření a prohloubení unijních zahraničněpolitických aktivit jižním směrem bylo navíc zcela přirozené a to nejen vzhledem ke geografické blízkosti, ekonomickému a politickému významu, bezpečnostním rizikům a nesčetným sociálním a kulturním vazbám, což samo o sobě činí z jižního a východního Středozeří prostor výjimečné strategické hodnoty pro EU a především pro její jižně položené členy. Na počátku 90. let se zdálo, že ve prospěch rozvinutí rozsáhlé zahraničněpolitické agendy pro tento prostor svědčila i tehdejší politická atmosféra. Ta byla vyvolána dvěma faktory. Prvním z nich byla Dohoda z Osla²⁵, která nastartovala zpočátku slibně vyhlížející *mírový proces* mezi Izraelem a Palestinci. Potenciální ukončení tohoto vleklého konfliktu mohlo otevřít cestu k zásadní strukturální změně nejen v Izraeli a na palestinských územích, ale v celém prostoru jižního a východního Středozeří. Ačkoliv se EU nepodílela na rozhovorech mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny, které vedly k Dohodě z Osla, tak se Unie posléze aktivně zapojila do následného mírového procesu.

²² Osm středo a východoevropských států doplnila ještě Malta a řecká část Kypru.

²³ HILL, C. – SMITH, M.: c. d., s. 45.

²⁴ Kde na základě neformální dohody mezi tehdejším českým premiérem Mirkem Topolánkem a francouzským prezidentem Nicolasem Sarkozym, která byla zveřejněna v médiích, došlo v tomto ohledu k rozdělení kompetencí mezi Českou republikou a Francií. Francii tak byla ponechána rozhodující role v Unii pro Středozeří, zatímco Česká republika převzala aktivní roli v nově spuštěném Východním partnerství. *Sarkozy k Topolánkovi: Jsem sám proti Arabům*. In: ČT24, <http://www.ct24.cz/domaci/37211-sarkozy-k-topolankovi-jsem-sam-proti-arabum> (26. 11. 2009)

²⁵ Dohoda mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny z roku 1993, která ustavila Palestinskou národní samosprávu a měla ve svém důsledku vést k vytvoření nezávislého palestinského státu, paralelně existujícího vedle Izraele. Více v ČEJKA, Marek: *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno 2005, s. 187-189.

Druhým faktorem, neméně důležitým, byl dojem z pádu autoritativních režimů ve střední a východní Evropě, Latinské Americe a subsaharské Africe. Celková politická a společenská atmosféra této doby byla příznivě nakloněna politické demokratizaci a ekonomické liberalizaci. Autoritářství arabských států²⁶, jejich ekonomická a společenská stagnace z nich činily ideální cíl této vlny liberalizace a demokratizace. Tento dojem navíc podtrhovaly krize v Alžírsku a Egyptě, kde opozice násilně konfrontovala stávající režimy a ty se, především v Alžírsku, zdály být před zhroucením.²⁷ Jevilo se tedy velmi potřebné rozvinout komplexní zahraničněpolitickou agendu vůči arabským zemím jižního a východního Středozeří v zájmu jejich co nejméně problematické politické a ekonomické tranzice, poněvadž politická a ekonomická nestabilita v tomto prostoru může mít, vzhledem ke geografické proximitě²⁸ a závislosti na dovozu fosilních paliv, závažné důsledky pro členské státy EU.

EU si byla při tvorbě jižní dimenze své zahraniční politiky vědoma slabosti svých *konvenčních* zahraničněpolitických nástrojů. Proto se v tomto ohledu spolehla na roli Spojených států (v případě izraelsko-palestinského konfliktu), které měly přinést *konvenční* složku zahraniční politiky, a nebo se plně soustředila na svou *strukturální zahraniční politiku*, jež měla být dostatečně efektivní i bez *konvenční* dimenze. Toto uvažování se plně projeвило při formování první komplexní zahraniční politiky vůči zemím jižního a východního Středozeří – Euro-středozeřího partnerství.

²⁶ Podle zprávy organizace Freedom House pro období 1993-1994 byly všechny arabské státy v oblasti ohodnoceny jako „nesvobodné“ s výjimkou Maroka a Libanonu, které byly ohodnoceny jako „částečně svobodné“. *Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties 1993-1994*. Freedom House, New York 1994, s. 677-678.

²⁷ V Alžírsku vypukla krvavá občanská válka, jež si vyžádala životy asi 150 000 lidí, poté, co armáda v lednu 1992 zrušila volby, ve kterých evidentně vítězila islamistická Islámská fronta spásy. Egyptem otráasalo násilí skupinek militantů známých pod souborným názvem Islámská skupina (*al-gamá'a al-islamíja*), přičemž egyptská vláda nakrátko ztratila kontrolu nad některými částmi země. Více například v KEPEL, Gilles: *Jihad: The Trail of Political Islam*. Cambridge 2002. s. 159-184 a s. 254-276.

²⁸ A s ní úzce svázané hrozbě masové ilegální migrace.

1. 2. 1. Euro-středozevní partnerství

Euro-středozevní partnerství²⁹, jehož součástí byl i Barcelonský proces, bylo formálně zahájeno na konferenci ministrů zahraničí konané v Barceloně 27. a 28. listopadu 1995. Podepsání závěrečné deklarace³⁰ mělo odstartovat novou etapu vztahů mezi Evropskou unií, jejími členskými státy a státy jižního a východního Středozeví.³¹ ESP mělo odpovídat na potřebu holistického přístupu v celému středozevnímu prostoru, po němž volaly jižní členské státy. Partnerství bylo strukturováno do tří „košů“, jež zrcadlily Konferenci o bezpečnosti a spolupráci v Evropě před 20 lety.³² Tyto tři oblasti spolupráce byly: 1. politická a bezpečnostní oblast, 2. ekonomika a finance, 3. oblast sociální, kulturní a lidská. Podle nich byl vytvořen pracovní program. Finanční pokrytí ESP bylo zajištěno programy MEDA I. a MEDA II., které distribuovaly fondy na bilaterální a multilaterální bázi.³³ K dispozici byly také půjčky od Evropské investiční banky v hodnotě přibližně pěti miliard euro.³⁴

Spolupráce mezi EU a nečlenskými státy zahrnutými v ESP probíhala na bázi finanční asistence, bilaterální asociace a multilaterálního dialogu (Barcelonský proces) – v tomto ohledu je znát zřejmá inspirace předchozími zahraničně-politickými aktivitami EU vůči zemí střední a východní Evropy a také její pozdější aktivity na západním Balkáně.³⁵ Byl vytvořen institucionální rámec pro setkávání širokého spektra představitelů (hlav států, ministrů,

²⁹ Dále jen ESP.

³⁰ *Barcelona Declaration and Euro-Mediterranean partnership*. In: Europa – The official website of the European Union, http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15001_en.htm (26. 11. 2009)

³¹ Členy Euro-středozevního partnerství se stalo tehdejších 15 členských států EU a 14 nečlenských států. Ze zemí jižního a východního Středozeví se členy stalo Alžírsko, Egypt, Izrael, Jordánsko, Libanon, Maroko, Palestinská samospráva, Sýrie, Tunisko a Turecko. Libye zpočátku účast odmítla, od r. 1999 má statut pozorovatele. Malta a řecká část Kypru vstoupili do EU v květnu 2004, Turecko je kandidátskou zemí od října 2005.

³² HILL, C. – SMITH, M.: c. d., s. 45.

³³ MEDA I. obsahoval částku 4,685 miliardy euro, MEDA II. 5,3 miliardy euro. *Le programme MEDA*. In: EuroMeSCo, http://www.euromesco.net/index.php?option=com_content&task=view&lang=fr&id=76&Itemid=5 (26. 11. 2009)

³⁴ KHADER, Bichara: *The Economic, Social and Political Impact of the Euro-Mediterranean Partnership*. In: MARESCEAU, Marc – LANNON, Erwan: *The EU's Enlargement and Mediterranean strategies*. Basingstroke 2001, s. 269.

³⁵ BRETHERTON, Charlotte – VOGLER, John: *The European Union as a Global Actor*. Londýn 2006, s. 155.

úředníků, členů parlamentů, regionálních a lokálních představitelů, představitelů občanské společnosti a nevládních organizací). Tato dimenze ESP byla doplněna soustavou bilaterálních smluv mezi EU a nečlenskými státy. Smlouvy měly EU umožnit diferenciaci jejích politik podle konkrétních podmínek v jednotlivých státech.³⁶

Spolupráce v politické a bezpečnostní oblasti měla deklaratorně směřovat k vytvoření „společného prostoru míru a stability, podpořeného trvale udržitelným rozvojem, vládou zákona, demokracií a dodržováním lidských práv“.³⁷ Tento velmi ambiciózní projekt byl podstatou této *strukturální zahraniční politiky* – Unie měla v úmyslu rozsévat ve státech jižního a východního Středozeří své vlastní politické, právní, socioekonomické, bezpečnostní, mentální a další struktury. Brzy se však ukázalo, že při reálném fungování ESP byly pro EU prioritními tématy především ilegální migrace a organizovaný zločin. Po útocích v New Yorku z 11. září 2001 byl velký důraz kladen rovněž na boj proti terorismu, šíření zbraní hromadného ničení a prevenci regionálních konfliktů. Zaměření na tyto témata šlo na úkor dalších dimenzí zahraniční politiky.

Zpočátku deklarovaný důraz na pluralismus a demokratizaci se posunul do symbolické roviny. Byly brány ohledy na partnery z jižního a východního Středozeří, kteří jsou velmi senzitivní na případnou kritiku autoritářské povahy jejich režimů. Předáci EU záhy pochopili, že entuziasmus počátku 90. let ohledně demokracie, politické svobody a lidských práv není sdílen představiteli arabských režimů, jež ovšem byli považováni (přínejmenším někteří z nich) za nenahraditelné partnery.³⁸ Z toho důvodu byla politická kondicionalita používána při formulaci bilaterálních smluv jen ve velmi malé míře, přičemž v řadě případů byla předem vyloučena, především ve své

³⁶ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 275.

³⁷ *The Barcelona Process*. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/barcelona_en.htm (26. 11. 2009)

³⁸ Ilustrativním je zde příklad Tuniska, ve kterém funguje jeden z nejvíce autoritářských režimů mezi arabskými státy. Vláda prezidenta Bin Alího soustavně omezuje svobodu projevu a systematicky obtěžuje a vězní své oponenty. Přesto Tunisko aktivně participuje v zahraničně-politických aktivitách EU a Unie deklarovala jen formální a mírnou kritiku poměrů v zemi. *Tunisia (2009)*. In: Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&country=7721&year=2009> (26. 11. 2009)

negativní formě.³⁹ Výsledkem je, že autoritářství arabských režimů zůstalo intaktní. V některých případech došlo k liberalizaci politického života, je tolerována jistá míra svobody slova, soutěž politických stran a zlepšila se úroveň dodržování lidských práv, avšak základy autoritativní moci nebyly porušeny.⁴⁰ V mnoha případech však proběhla pouhá modernizace autoritářského režimu tak, aby byl schopen čelit výzvám současné doby. Rovněž zadrnutí a následný kolaps mírového procesu mezi Izraelem a Palestinci negativně ovlivnil politickou agendu ESP. Původní předpoklady tedy nebyly naplněny a politická dimenze ESP téměř zcela selhala.

Cílem ekonomické a finanční spolupráce bylo „postupné ustavení zóny volného obchodu zaměřené na podporu společných ekonomických příležitostí skrze trvale udržitelný a vyrovnaný socioekonomický rozvoj“.⁴¹ Vedle boje proti ilegální migraci a posléze proti terorismu byla právě ekonomická a finanční oblast hlavní prioritou EU. Zmíněná zóna volného obchodu měla být vytvořena do roku 2010, podporována měla být také regionální integrace a obchodní výměna mezi státy jižního a východního Středozeří. Zpočátku se zdálo, že právě ekonomická a finanční dimenze ESP bude slavit úspěch. Celkové pojetí ekonomické a finanční spolupráce vyjadřovalo tehdy dominující neoliberální étos. Důraz byl kladen na liberalizaci ekonomiky a o bez ohledu na individuální potřeby jednotlivých zemí a některé negativní jevy, které liberalizace přinášela. Zásadní problémy zemí jižního a východního Středozeří, vysoká nezaměstnanost a akutní chudoba, nebyly vyřešeny, v některých ohledech je dokonce současná situace horší než byla v roce 1995.⁴² Také dalších cílů – regionální integrace a zvýšené obchodní výměny mezi státy jižního a východního Středozeří nebylo dosaženo. Je možné, že ekonomický a finanční obsah ESP přinese v dlouhodobé perspektivě pozitivní výsledky, ale

³⁹ YOUNGS, Richard: *Overview: Assessing European Democracy Support in the Neighbourhood*. In: YOUNGS, Richard (ed.): *Is the European Union Supporting Democracy in its Neighbourhood?* In: Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior (FRIDE), s. 5, <http://www.fride.org/publication/540/is-the-european-union-supporting-democracy-in-its-neighbourhood> (26. 11. 2009)

⁴⁰ V tomto případě jde o Jordánsko a Maroko.

⁴¹ *The Barcelona Process*. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/barcelona_en.htm (26. 11. 2009)

⁴² KHADER, B.: c. d. In: MARESCEAU, M. – LANNON, E.: c. d., s. 280.

jeho krátkodobá negativa jsou příčinou, že stávající výsledky jsou přinejlepším smíšené.⁴³

Záměrem sociálního, kulturního a lidského partnerství bylo „podporovat porozumění a mezikulturní dialog mezi kulturami, náboženstvími a lidmi“ a také podporovat výměnné pobyty studentů, zástupců občanské společnosti a neziskových organizací.⁴⁴ Zásadním termínem je zde „dialog“, který měl směřovat k většímu porozumění mezi lidmi a to jak mezi lidmi z EU a jižního a východního Středozeří, tak i mezi Izraelci a občany okolních států. Odstraněny či alespoň zmírněny měly být vzájemné předsudky a fobie nejrůznějšího druhu. Dnes je nutno konstatovat, že tato dimenze zcela selhala a ESP jako mechanismus většího porozumění mezi lidmi z kulturně odlišných prostředí nebyl funkční. Dialogu se z jižního a východního Středozeří účastnili nereprezentativní představitelé občanské společnosti⁴⁵ a propast mezi řadovými obyvateli arabských států a oficiálním diskurzem EU se ještě prohloubil, zvláště po útocích v New Yorku z 11. září a následné tzv. válce proti teroru. Kolaps mírového procesu a vzájemné obviňování pak zhatily i možnost většího porozumění mezi Izraelci a jejich arabskými sousedy.

1. 2. 2. Evropská politika sousedství

Evropská politika sousedství⁴⁶, jenž je převážně v kompetenci Evropské komise, vznikla v roce 2004 a částečně reagovala na Evropskou bezpečnostní strategii z roku 2003, která mimo jiné klade důraz na aktivnější roli EU ve svém bezprostředním okolí.⁴⁷ Další ze základních intencí EPS bylo reagovat na

⁴³ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 277.

⁴⁴ *The Barcelona Process*. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/barcelona_en.htm (26. 11. 2009)

⁴⁵ Blíže v HAWTHORNE, Amy: *Is Civil Society the Answer?* In: CAROTHERS, Thomas – OTTAWAY, Marina: *Uncharted Journey: Promoting Democracy in the Middle East*. Washington 2005, s. 81-113.

⁴⁶ Dále jen EPS.

⁴⁷ Dokument se věnuje i středozeřímu regionu a izraelsko-palestinskému konfliktu: „Strategickou prioritou je pro Evropu rovněž vyřešení arabsko-izraelského konfliktu. Bez toho je naděje na řešení jiných problémů na Blízkém východě velmi malá. Evropská unie se musí i nadále v této oblasti angažovat a musí být připravena poskytnout zdroje, dokud nebude tento problém vyřešen. Dvoustátní řešení, o které se Evropa již dlouho zasazuje, je nyní obecně přijímáno. K jeho prosazení bude zapotřebí společného úsilí a spolupráce Evropské unie,

rozšíření EU, zabránit vytvoření bariér mezi členskými a nečlenskými státy a nabídnout okolním zemím partnerství s EU (ovšem bez nabídky vstupu).⁴⁸ Zapojením zemí jižního a východního Středozeří do nově vzniklé EPS pak Unie reflektovala nepřesvědčivé výsledky ESP. EPS tím nahradila bilaterální dimenzi ESP, jejímž obsahem tak zůstal již jen skomírající Barcelonský proces. EU při formulaci EPS znovu deklaruje hodnotovou orientaci této politiky, když nabízí dotyčným zemím privilegované partnerství, založené na „společných hodnotách“ demokracie a lidských práv, právního státu, dobrého vládnutí, zásad tržního hospodářství a trvale udržitelného rozvoje.⁴⁹ Od 1. ledna 2007 byly předchozí formy financování (MEDA) nahrazeny jednotným Evropským sousedským a partnerským nástrojem.⁵⁰

Podstatou EPS je více diferenciovaný přístup k jednotlivým zemím než tomu bylo v případě ESP. Asociační dohody v rámci ESP zůstávají v platnosti, ale jsou podpořeny dalšími mechanismy spolupráce. Ke každé zemi je vypracována zpráva, hodnotící politickou a ekonomickou situaci, institucionální aspekt a analýzu jednotlivých sektorů ekonomiky, aby zhodnotila kdy a jak je možno prohloubit vztahy mezi EU a dotyčnou zemí. Tato zpráva je předána Radě, která rozhoduje, zda bude EU pokračovat dále v prohloubení vztahů. Následně je vypracován akční plán, jež je výsledkem jednání mezi Komisí a státem, který vymezuje oblasti spolupráce na krátkodobých i střednědobých (3-5 let) cílech. Akční plán pokrývá oblasti politického dialogu a reformy, ekonomickou spolupráci, sociální rozvoj, obchodní podmínky i záležitosti občanské společnosti, vzdělání, zdraví atd. Momentálně jsou uskutečňovány akční plány s Egyptem, Izraelem,

Spojených států amerických, Organizace spojených národů, Ruska a zemí tohoto regionu, ale především samotných Izraelců a Palestinců.

Oblast Středozeřího moře obecně se stále potýká s vážnými problémy hospodářské stagnace, sociálních nepokojů a nevyřešených konfliktů. Je v zájmu Evropské unie, aby v rámci barcelonského procesu i nadále středozeříním partnerům pomáhala prostřednictvím účinnější hospodářské, bezpečnostní a kulturní spolupráce. Rovněž by se mělo zvážit širší zapojení v arabském světě.“ *Bezpečná Evropa v lepším světě – Evropská bezpečnostní strategie*. In: Council of the European Union,

<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf> (26. 11. 2009)

⁴⁸ BACHE, Ian – GEORGE, Stephen: *Politics in the European Union*. New York 2006, s. 500.

⁴⁹ *The Policy: What is the European Neighbourhood Policy?* In: European Commission – European Neighbourhood Policy, http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm (26. 11. 2009)

⁵⁰ *European Neighbourhood Policy: Funding*. In: European Commission – European Neighbourhood Policy, http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm (26. 11. 2009)

Jordánskem, Libanem, Marokem, okupovanými palestinskými územími a Tuniskem. Implementace akčních plánů je pravidelně monitorována výbory, které se zabývají jedním z aspektů akčního plánu. V další fázi Komise každoročně zpracovává zprávy o dosaženém pokroku při uskutečňování akčního plánu, upozorňuje na případné nedostatky a navrhuje další postup.⁵¹

Ačkoliv by bylo celkové hodnocení EPS stále ještě příliš předčasné⁵², již dnes je možné pojmenovat některé její zásadní nedostatky. EPS vyžaduje mnoho od nečlenských států, ale na oplátku nabízí je vágní iniciativy ze strany EU.⁵³ Především však v mnoha ohledech kopíruje chyby ESP – v zásadě jen znovu nastolila ty samé cíle a nástroje jako její předchůdkyně namísto hluboké analýzy neúspěchu a revize předchozí politiky.⁵⁴ Pokud tyto nástroje selhaly při realizaci cílů ESP, tak není pravděpodobné, že v případě EPS tomu bude jinak. Existuje tu reálné nebezpečí, že EPS bude v regionu jižního a východního Středozeří následovat osud ESP, které bylo ohlašováno se stejnou rétorikou a entuziasmem, avšak ukázalo se, že neobsahuje dostatečnou substanci k realizaci deklarovaných cílů.⁵⁵

1. 2. 3. Unie pro Středozeří

Unie pro Středozeří vznikla jako plán francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho pod názvem Středozeří unie. Původní Sarkozyho idea nepočítala se zapojením Středozeří unie do rámci EU, ale spíše měla potvrdit dominantní pozici Francie v regionu⁵⁶ a nabídnout Turecku alternativu k vstupu do EU, k němuž v současnosti Francie zaujímá odmítavé stanovisko. Zároveň chtěl francouzský prezident pro tento projekt využít finančních

⁵¹ *The Policy: How does the European Neighbourhood Policy work?* In: European Commission – European Neighbourhood Policy, http://ec.europa.eu/world/enp/howitworks_en.htm (26. 11. 2009)

⁵² A mimořádně obtížné vzhledem ke krajně rozdílným regionům, které pokrývá – jižní a východní Středozeří, východní Evropa a Zakavkazsko.

⁵³ SMITH, Karen E.: *The outsiders: the European neighbourhood policy*. International Affairs, 81, 2005, č. 4, s. 772. (www.wiley.com)

⁵⁴ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 279.

⁵⁵ BRETHERTON, C. – VOGLER, J.: c. d., s. 158.

⁵⁶ Dominantní v rámci států EU.

prostředků EU, což vzbudilo negativní ohlas v jiných členských státech.⁵⁷ Celý projekt byl proto modifikován a začleněn do institucionálního rámce EU, což bylo dohodnuto na summitu v Paříži 13. července 2008, kde byla na toto téma vydána společná deklaráce.⁵⁸ Definitivní podobu mu pak dalo setkání ministrů zahraničí v Marseille v listopadu téhož roku.⁵⁹ Středozemní unie, přejmenovaná na Barcelonský proces: Unie pro Středozemí a následně na definitivní Unie pro Středozemí, tak nahradila v té době už zcela nefunkční zbytkovou část ESP, Barcelonský proces.

Institucionálně zavádí Unie pro Středozemí několik nových prvků. Především jde o instituci spolu-prezidentství, které bude po dobu dvou let sdíleno představitelem státu, který právě předsedá EU a představitelem nečlenského státu. To otevírá řadu otázek ohledně délky trvání prezidentství EU před a (případně) po Lisabonské smlouvě. V zájmu stability bezprostředně po ustavení Unie se prvními spolu-prezidenty stali výjimečně na dobu plných dvou let Nicolas Sarkozy a egyptský prezident Husní Mubárak. Projekt počítá s každoročním setkáním ministrů zahraničí a summitem hlav států každé dva roky, který schválí rovněž dvouletý pracovní program. Byl ustaven stálý sekretariát, jenž má sídlo v Barceloně a má mít koordinační roli a dohlížet na plnění pracovního programu.⁶⁰

Ačkoli byla opakovaně deklarována kontinuita s předchozími unijními zahraničně-politickými aktivitami, tak Unie pro Středozemí představuje spíše rozchod s Barcelonským procesem a ESP. V novém projektu sice zůstávají původní tři dimenze Barcelonského procesu, nicméně zcela očividně se nový projekt soustředí na „hmatatelné“ projekty a dřívější idea holistického přístupu k regionu byla revidována. Je symptomatické, že Unie pro Středozemí takřka

⁵⁷ *Merkel criticizes Sarkozy's Mediterranean Union plan.* In: EUobserver.com, <http://euobserver.com/9/25284> (26. 11. 2009)

⁵⁸ *Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean.* In: La Présidence française du Conseil de l'Union européenne, http://www.ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Joint_declaration_of_the_Paris_summit_for_the_Mediterranean-EN.pdf (26. 11. 2009)

⁵⁹ *Final Statement.* In: La Présidence française du Conseil de l'Union européenne, http://ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/1103_ministerielle_Euromed/Final_Statement_Mediterranean_Union_EN.pdf (26. 11. 2009)

⁶⁰ ALIBONI, Roberto – AMMOR, Fouad M.: *Under the Shadow of "Barcelona": From the EMP to the Union for the Mediterranean.* In: EuroMeSCo, s. 6-8, <http://www.euromesco.net/images/paper77eng.pdf> (26. 11. 2009)

naprosto postrádá jakoukoliv politickou dimenzi, jež byla stále více upozadována během fungování ESP. Bylo identifikováno šest prioritních oblastí spolupráce: vyčištění Středozemního moře, dálkové cesty na moři a dálnice, posílení civilní ochrany proti přírodním i člověkem způsobeným katastrofám, alternativní zdroje energie, založení Euro-středozemní university ve Slovinsku a poskytování kapitálu malým a středně velkým firmám.⁶¹

1. 3. Sekuritizace vztahů

Konec ESP a jeho nahrazení EPS a Uníí pro Středozemí je možno vnímat jako ukončení jedné z etap ve vztazích mezi EU a zeměmi jižního a východního Středozemí.⁶² Nutno dodat, že etapy víceméně neúspěšné, pokud budeme výsledky ESP hodnotit optikou cílů, které si Unie vytyčila v Barcelonské deklaraci z roku 1995. Také současná politická atmosféra se liší od té z doby před dvaceti lety a můžeme pozorovat, že EU akceptovala současný status quo v jižním a východním Středozemí a snaží se svou politiku přizpůsobit stávajícím podmínkám namísto vytváření plánů na dalekosáhlou transformaci celé oblasti.⁶³ Obětí této změny atmosféry se postupně stává *strukturální* dimenze unijní zahraniční politiky. Dynamika, vyvolaná útoky na newyorská dvojčata a americkou reakcí na ně, se v zahraniční politice projevuje výrazným trendem sekuritizace vztahů mezi EU a zeměmi na jižním a východním břehu Středozemního moře, který je zvláště silný v otázkách migrace, organizovaného zločinu a boje proti terorismu. EU se tak vrací ke *konvenčnímu* pojetí zahraniční politiky, což znamená konec komplexního přístupu k oblasti, jenž symbolizoval ESP.⁶⁴

Vzhledem ke slabosti svých *konvenčních* zahraničněpolitických nástrojů je EU nucena se stoupající intenzitou spoléhat na spolupráci a dobrou

⁶¹ *The Euro-Mediterranean Partnership*. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/index_en.htm (26. 11. 2009)

⁶² Ačkoliv oficiálně Unie vyjadřuje kontinuitu mezi ESP a EPS a Uníí pro Středozemí, tak původní holistický záběr ESP byl zřetelně revidován ve smyslu většího důrazu na bilaterální spolupráci a konkrétní, méně ambiciózní projekty.

⁶³ Vypovídá o tom např. absence politické dimenze v projektu Unie pro Středozemí.

⁶⁴ KAUSCH, Kristina – YOUNGS, Richard: *The end of the 'Euro-Mediterranean vision'*. *International Affairs*, 85, 2009, č. 2, s. 963-975. (www.wiley.com)

vůli autoritativních režimů v arabských zemích. To nutně vede ke zpronevření se původnímu smyslu ESP a důsledkem je zjevný krach zahraniční politiky EU v politické dimenzi ESP. Všechny arabské státy v oblasti si uchovaly autoritářský charakter své vlády⁶⁵, když často provedly jen kosmetické úpravy svého fungování, a oblast jižního a východního Středozeří tak zůstala imunní vůči vlně demokratizace devadesátých let.⁶⁶ *Strukturální zahraniční politika* EU, rozleptávaná sekuritizací vztahů mezi EU a jejími sousedy na opačných březích Středozeří moře, tak byla zcela nefunkční v importu jednoho z nejdůležitějších evropských pravidel hry, demokracie. Unie se při importu demokracie spoléhala na gradualistický přístup, avšak demokratizace se navzdory deklarativnímu zájmu záhy ocitla velmi nízko při hodnocení priorit zahraniční politiky EU.⁶⁷ Přeskočily ji, jak už bylo řečeno, spíše bezpečnostní aspekty partnerství, jako boj proti ilegální migraci, organizovanému zločinu, terorismu apod. Zbývající demokratizační úsilí EU bylo podlomeno stoupající závislostí EU na arabských autoritářích a opomíjením endogenních politických sil ve zmíněných zemích, zčásti znovu v důsledku závislosti na stávajících režimech. Tento aspekt ovlivnil i efektivitu *třetího koše* ESP, totiž sociální, kulturní a lidské partnerství. Konečně věrohodnost demokratických struktur diskreditovalo i samotné chování Unie. Prakticky bezproblémová spolupráce s jedním z nejvíce represivních režimů v oblasti, Tuniskem⁶⁸, a nerespektování výsledků svobodných a řádně zorganizovaných voleb na palestinských

⁶⁵ Arabské státy jižního a východního Středozeří zastávají v tomto ohledu nejen při srovnání s globálními trendy, ale i ve srovnání s jinými státy s převážně muslimskou populací. GOLDSMITH, Artur A.: *Muslim Exceptionalism? Measuring the „Democracy Gap“*. Middle East Policy, 14, 2007, č. 2, s. 86-96. (www.wiley.com)

⁶⁶ Autoritářské režimy v jižním a východním Středozeří mohou při svém přežívání a modifikaci spoléhat na některé výhody, které postrádaly režimy v Latinské Americe, Africe. Především jde o loajální a výkonné bezpečnostní složky, slabé instituce, jež by mohly sloužit opozici, izolovanou opozici a, v mnoha případech, přinejmenším skrytou podporu Spojených států a evropských zemí. POSUSNEY, Marsha P.: *Enduring Authoritarianism: Middle East Lessons for Comparative Theory*. Comparative Politics, 36, 2004, č. 2, s. 127-138. (<http://www.jstor.org>)

⁶⁷ YOUNGS, Richard: *Europe's Uncertain Pursuit of Middle East Reform*. In: CAROTHERS, T. – OTTAWAY, M.: c. d., s. 230-231.

⁶⁸ „Která jiná země se může pochlubit, že v uplynulém půlstoletí tolik postoupila na cestě k pokroku, toleranci a rozumu.“ Tak v dubnu 2008 pochválil Tunisko francouzský prezident Sarkozy. *Nicolas Sarkozy félicite la Tunisie d'avoir „autant avancé sur la voie de la tolérance“*. In: Le Monde, http://www.lemonde.fr/cgi-bin/ACHATS/acheter.cgi?offre=ARCHIVES&type_item=ART_ARCH_30J&objet_id=1034619 (26. 11. 2009)

územích v lednu 2006 jsou pouze nejkřiklavějšími příklady akcí, které vážně poškodily prestiž a důvěryhodnost EU na poli podpory demokratizace.⁶⁹

Stupňující se důraz na sekuritizaci vedl k nedostatečné reflexi a v některých případech zcela záměrnému opomíjení těch dimenzí zahraniční politiky, jež jsou uvedeny v Tabulce 1: Další dimenze zahraniční politiky, což přispělo k vyprázdnění a neúspěchu *strukturální zahraniční politiky* EU. Nestátní aktéři a obyvatelstvo, kolektivní zájmy, lidská bezpečnost, imateriální nástroje a imateriální aspekty jako identita, kultura, víra a legitimita – to vše unijní zahraniční politika odsunula na vedlejší kolej nebo přímo ignorovala ve svém úsilí o vystavění hrází proti migraci a posílení vojenské bezpečnosti. Ve svém důsledku to však vážně omezilo možnosti úspěšného naplnění deklarovaných cílů a nepomohlo zlepšit situaci v ostatních dimenzích bezpečnosti. Jednostranným zaměřením na státní a mezistátní úroveň unikla unijní zahraniční politice možnost dostatečně efektivně ovlivňovat struktury na společenské a individuální úrovni.⁷⁰

Neúspěch politické dimenze partnerství, přetrvávající autoritářství a represe, neustupující vysoká nezaměstnanost zejména mladých lidí a tíživá chudoba, nefunkční dialog mezi kulturami, náboženstvími a lidmi a vzrůstající odcizení obyvatel středoziemního prostoru – právě tato realita v jižním a východním Středozeří a neschopnost či neochota EU na ni reagovat jinak než zvyšující se sekuritizací vztahů umožnila islamismu (krom jiných, domácích faktorů) vyplnit vakuum ponechané unijní *strukturální zahraniční politikou*. Společenská a individuální úroveň - právě tam se nejlépe prosazuje *strukturální síla* islamismu (či islamismů) a tak tomu bylo i ve většině států jižního a východního Středozeří. Nicméně stupňující se sekuritizace, ohledy na autoritářské režimy svých partnerů a politická atmosféra po útocích v New Yorku znemožnily Unii rozvinout efektivní politiku pro jednání s islamistickými politickými subjekty. Právě islamismus a jeho *strukturální síla*, postoj EU k němu a jejich vzájemné vztahy v oblasti jižního a východního

⁶⁹ ELSHOBAKI, Amr a kol.: *Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah*. EuroMeSCo, s. 25, <http://euromesco.net/images/65eng.pdf> (26. 11. 2009)

⁷⁰ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 280.

Středozeemí budou analyzovány v následující kapitole (*Zahraniční politika EU a islamismus*).

2. ZAHRANIČNÍ POLITIKA EU A ISLAMISMUS

2. 1. Islamismus jako strukturální síla

Jak už bylo řečeno v první kapitole práce, islamismus je velmi obecné označení pro politický směr a společenskou a kulturní tendenci, která se v každém státě projevuje jiným způsobem, v závislosti na historickém vývoji a místních politických, ekonomických, společenských a kulturních podmínkách. Islamistické strany, hnutí a skupiny vznikají v rámci konkrétních společností a států⁷¹, přičemž do sebe vstřebávají lokální specifika. Tato různorodost je natolik očividná, že je na místě hovořit spíše o *islamismech* než o jednom, všezahrnujícím, *islamismu*.⁷² Přesto je možné pozorovat některé obecné tendence ve vývoji, rétorice a programatice islamistických formací, které nám umožňují vnímat jednotlivé islamistické subjekty jako součást větší množiny politických a sociálních aktérů v zemích s většinovou muslimskou populací.

Nejdůležitější z těchto společných tendencí je přesvědčení, společné všem reprezentantům islamismu, že islám nabízí řešení pro současné problémy, jimiž čelí obyvatelstvo ve státech obývaných muslimy, což v kontextu jižního a východního Středozeří znamená především politický útlak a ekonomickou, sociální a kulturní⁷³ krizi. Toto přesvědčení se pojí s různou mírou skriptualismu, tedy doslovným lpěním na významu posvátných textů, která panuje v rozličných islamistických formacích. Islamisté odmítají předchozí paradigmaty rozvoje, jako byly socialismus, komunismus, kapitalismus, modernizace či sekularismus, jako importované a místo nich nabízejí vlastní řešení, odvozené z islámu, o jehož původnosti nemohou být pochyby.

⁷¹ I nadnárodní síť islamistických militantů, známá pod označením al-Qáida, je plodem sovětské invaze do Afghánistánu a specifické situace v některých arabských státech (především Saudská Arábie, Egypt, Alžírsko) v 80. letech 20. století, kdy prudký pokles cen ropy narušil sociální stabilitu a kooptační možnosti zdejších režimů.

⁷² Více například v HALLIDAY, Fred: *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*. Cambridge 2005, s. 193-228; AYOUB, Mohammed: *The future of political Islam: The importance of external variables*. *International Affairs*, 81, 2005, č. 5, s. 951-961. (<http://eu.wiley.com>)

⁷³ Za kterou islamisté považují import a příjem amerických a evropských společenských a kulturních struktur.

Islamismus tedy nabízí jednotlivcům a společností traumatizovaným evropskou koloniální expanzí a dominancí amerických a evropských struktur jejich vlastní, domácí řešení této nepříznivé situace. Zde je nutné zdůraznit, že islamisté se zpravidla nevymezují proti mnoha základním strukturám, od nichž svoji identitu odvozuje EU⁷⁴, ale spíše proti symbolickým kategoriím a ukazatelům euro-amerického vlivu.⁷⁵

Dalším důležitým prvkem islamismu je důraz na islámský právní systém, nazývaný *šaría*. Islamisté se snaží své struktury derivovat z islámské tradice (či z toho, co za islámskou tradici považují), proto má *šaría* ústřední pozici v jejich programatice. *Šaría* nabízí právní rámec pro regulaci téměř všech oblastí lidského života, od politiky po každodenní chování jednotlivců, od ekonomiky a bankovníctví po společenské a rodinné vztahy. Politické, právní, socioekonomické a mentální struktury nesené a podporované islamismem jsou proto odlišné od těch, které podporuje EU. Struktury podporované islamismem zdůrazňují dominanci náboženství nad politikou, náboženských odpovědí nad nenáboženskými řešeními.⁷⁶ Přes negativní nádechy, který si získala v Evropě a Spojených státech, je *šaría* chápána jako pozitivní síla, která chrání obyvatelstvo před libovůlí autoritářských vlád. V tomto kontextu postavení *šaríí* v programatice islamistických formací značí nejen důraz na vlastní, islámské tradice oproti těm importovaným, nejen na náboženství oproti laicismu, ale i důraz na spravedlnost oproti zvrhlosti a represii. Hledání vlastních sil a spravedlnosti leží v srdci islamistické agendy.⁷⁷ V posledních letech lze pozorovat odklon některých politických subjektů, majících kořeny v islamismu, od ústřední role *šaríí* směrem k uznání politického, společenského a kulturního pluralismu, což vede k úvahám o konci klasického islamismu a nástupu post-islamismu.⁷⁸

⁷⁴ Jako je například demokracie, politický pluralismus, dodržování lidských práv atd.

⁷⁵ BURGAT, Francois: *Europe and the Arab World: The dilemma of recognizing counterparts*. International Politics, 46, 2009, č. 5, s. 618, <http://www.palgrave-journals.com/ip/journal/v46/n5/pdf/ip200916a.pdf> (26. 11. 2009)

⁷⁶ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 323.

⁷⁷ AZZAM, Maha: *Islamism revisited*. International Affairs, 82, 2006, č. 6, s. 1120. (www.wiley.com)

⁷⁸ Typickým příkladem je turecká Strana spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkinma Partisi, AKP), která vznikla na troskách soudně zakázané islamistické Strany prosperity. Pod reformní vládou AKP se Turecko výrazně přiblížilo potenciálnímu členství v EU. Více o vývoji a

Islamismus představuje v současném politickém, sociálním a kulturním vývoji arabských států jižního a východního Středozeří mocnou *strukturální sílu* a jako takový se stává konkurencí pro strukturální zahraniční politiku EU. *Konvenční* možnosti islamismu jsou spíše limitované, ve středozeří oblasti je v zásadě relevantní pouze množství finančních prostředků, jež jsou k dispozici islamistickým subjektům, nepatrné pak jsou vojenské schopnosti militantních uskupení⁷⁹. Důležitým rysem, který islamismus odlišuje od tradičních *konvenčních* a *strukturálních* sil je absence vedení či jasně definovaného centra, což však neumenšuje jeho dosah, ani neznemožňuje označit islamismus za decentralizovanou *strukturální sílu*. Ta v sobě nese relativně stálé organizační principy a pravidla hry a v naprosté většině zmíněných států má autoritu a kapacitu stanovit pravidla hry a určit, jak budou ostatní tuto hru hrát, což je obzvláště patrné na individuální a společenské úrovni.⁸⁰ Specifický je svou mnohotvárností, jež je reflektována nejen existencí početných a organizačně i obsahově odlišných formací, mezi nimiž neprobíhá téměř žádná koordinace.⁸¹ Rovněž těžiště působení islamismu je neméně rozmanité a sahá od individuální a společenské úrovně po úroveň elit a států, sociální sítě a toky idejí a finančních prostředků se kombinují s jasně strukturovanými hierarchickými organizacemi, *soft power* a *strukturální síla* jsou místy doprovázeny užitím *hard power*, imateriální prvky jako identita a víra se spojují s prvky materiálními jako jsou sociální služby nebo podpora drobného podnikání.⁸²

působení AKP například v CINAR, Menderes: *Turkey's Transformation Under the AKP Rule*. *The Muslim World*, 96, červenec 2006, s. 469-486.

⁷⁹ Ve porovnání s konvenčními kapacitami Spojených států i EU a jejich členských států, stejně jako se státy, ve kterých působí.

⁸⁰ Růst autority a kapacit islamismu na individuální a společenské úrovni je v oblasti jižního a východního Středozeří zřetelný především od 70. let minulého století. V mnoha případech jeho postup urychlily i aktivity autoritativních režimů, které ve snaze čelit islamistické konkurenci přistoupily k „soutěži v islamizaci“ stavbou mešit, islámských vzdělávacích institucí, posílením náboženského obsahu v masmédiích a okázalou zbožností svých špiček.

⁸¹ Za jistou výjimku můžeme považovat hnutí Muslimských bratří, které mělo jisté ambice stát se pan-arabským a pan-islámským hnutím, které bude koordinovat činnost jednotlivých národních „poboček“. Realita existence v často represivním, izolovaném prostředí národních států jim však znemožnila podobné koordinační ambice uskutečnit, nicméně stále existuje „tendence Muslimského bratrstva“, která se u projevuje v analýze společenských a politických problémů a nalézáním podobných řešení. MANDAVILLE, P.: c. d., s. 86.

⁸² KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 322.

Společné přesvědčení islamistických subjektů o hodnotě islámu pro řešení současných problémů tedy není doprovázeno jejich jednotnou strategií a metodologie islamistických formací osciluje od pietistických sdružení, zdůrazňujících osobní zbožnost a příkladný život, po standardní politické strany, účastníci se volebních klání a působících v parlamentech, až po militantní skupiny, kladoucí důraz na globální ozbrojený boj proti symbolům euro-americké dominance.

2. 2. Geneze, vývoj a typologie islamistických politických subjektů

Islamismus si poprvé získal pozornost světových sdělovacích prostředků v roce 1979, kdy zvítězila sociální revoluce v Íránu a nový revoluční režim postupně ovládli stoupeneci ajatolláha Rúholláha Chomejního. Rok 1979 je zlomovým momentem v historii islamismu, kromě už zmíněné íránské islámské revoluce došlo také k útoku militantů na Velkou mešitu v saudsko-arabské Mekce, sovětské invazi do Afghánistánu a uzavření mírové smlouvy mezi Izraelem a Egyptem. Každá z těchto událostí představuje sama o sobě impulz pro další rozvoj islamismu. Avšak politický islám měl v roce 1979 za sebou již půlstoletí svého vývoje. První islamistické hnutí založil Hasan al-Banná, profesně učitel, společně s několika dělníky místních doků v egyptském přístavu u Suezského kanálu, Ismáílíji, v roce 1928 pod názvem Muslimské bratrstvo (*al-ichwán al-muslimín*). Po skromných začátcích se nové hnutí brzy rozrostlo a v roce 1949, kdy byl al-Banná zavražděn, již mělo přes dva tisíce poboček po celé zemi a mezi 300 000 a 600 000 aktivními členy, čímž se stalo největší organizovanou politickou silou v Egyptě.⁸³ Na indickém subkontinentu téměř souběžně působil indický (posléze pákistánský) myslitel Abú Al-Alá Mawdúdí, zakladatel strany Džamáat Islámí, jeden z hlavních z teoretiků islamismu a stoupenec islamizace shora. Ačkoliv jeho působení je spjato především

⁸³ MUNSON, Ziad: *Islamic Mobilisation: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood*. The Sociological Quarterly, 42, 2001, č. 4, s. 489. (www.wiley.com)

s oblastí jižní Asie, tak jeho myšlenky měly dosah i na islamismus ve střeozemní oblasti.⁸⁴

Oproti Mawdúdímu byl al-Banná především organizátor a praktik. Muslimské bratrstvo od svého vzniku vystupovalo proti britskému vlivu v Egyptě, zkorumpovanému královskému režimu a tomu, co vidělo jako mravní dekadenci egyptské společnosti. Jeho hnutí přitahovalo intelektuály, kteří se nedokázali plně začlenit do tehdejší káhirské koloniální společnosti⁸⁵ – jedním z nich byl ostatně i al-Banná. Masovou podporu pak nalézalo mezi městskou chudinou a nižšími středními vrstvami, naproti tomu se jim nepodařilo oslovit venkovské obyvatelstvo, které zůstávalo věrné lokální vrchnosti a islámskému tradicionalismu. Od poloviny 30. let Bratrstvo začíná artikulovat politické požadavky. V roce 1936 al-Banná zaslal egyptskému králi Farúkovi a všem hlavám tehdejších arabských států otevřený dopis, ve kterém kritizuje importované západní doktríny, jako jsou kapitalismus, socialismus, komunismus, materialismus a nacionalismus, a vyzývá k nastolení *islámského řádu*, jak ho charakterizují časy proroka Muhammada a jeho třech nástupců. V této době začíná krystalizovat typický slogan Muslimského bratrstva „Řešením je islám“ (*al-islám huwa al-hal*), jenž se udržel až do současné doby. Nicméně jádrem činnosti Bratrstva byla všestranná sociální práce, organizace volného času jejich příznivců a vzdělávací aktivity, což brzy hnutí vyneslo velký sociální kapitál.

Královský režim na požadavky Bratrstva odmítal přistoupit a tak jsou 40. léta ve znamení konfrontace mezi vládou a *ichwány*. Souběžně s tím se stupňoval konflikt mezi židovskými osadníky a arabským obyvatelstvem v Palestině, na který Bratrstvo emociálně reagovalo a v průběhu první izraelsko-arabské války vyslalo do Palestiny skupinu dobrovolníků, i celkový politický marasmus v Egyptě. Důležitou úlohu začal hrát tzv. Zvláštní aparát (*al-džiház as-sirrí*), tajná ozbrojená skupina uvnitř hnutí, jež měla být připravená udeřit, pokud si to zájmy *ichwánů* vyžadovaly. Ta se postupně

⁸⁴ MANDAVILLE, P.: c. d.,

⁸⁵ Tzv. *efendíja* – společnost složená z obchodníků, vlastníků půdy a nové třídy učitelů, právníků a úředníků. Tato společnost byla považována za oporu tehdejšího egyptského mocenského trojúhelníku – královského paláce, nacionalistů a Britů. Tamtéž, s. 72.

vymkla kontrole vedení a roztočila spirálu atentátů na představitele vlády a následných odplat, jíž padl za oběť i al-Banná, zastřelený 12. února 1949 vládou najatým agentem.

Pád monarchie 23. července 1952 a nástup nového režimu Svobodných důstojníků Bratrstvo zpočátku vítalo. Zlom přišel poté, co nová vláda dávala stále jasněji najevo, že s Bratrstvem nepočítá a do popředí se dostal Gamál Abd an-Násir, pod jehož vedením Egypt začal koketovat s panarabismem a socialismem. V říjnu 1954 se jeden z *ichwánů* pokusil zavraždit Násira během jeho projevu v Alexandrii. Podrobnosti atentátu jsou dodnes neznámé, nicméně posloužil jako záminka k rozsáhlé perzekuci Bratrstva, které bylo během několika měsíců prakticky zlikvidováno, jeho vůdci se ocitli buď na popravišti, ve vězení nebo v exilu a hnutí bylo úředně zakázáno – tento zákaz platí až do dnešní doby.

Období 50. a 60. let bylo ve znamení radikalizace hnutí působícího v ilegality a také s pronikáním ideologie Bratrstva prostřednictvím exilu jeho členů do okolních států. S radikalizací je spojena osobnost Sajjída Qutba, nejdůležitějšího ideologa Bratrstva a sunnitského islamismu vůbec. Qutb je autorem spisu *Milníky na cestě (maálim fi-t-tarík)*⁸⁶, který představuje kvalitativně nový prvek v islamistických politických představách. K již známé kritice importovaných ideologií a morálního úpadku a přesvědčení, že lékem na tyto politické a socioekonomické neduhy je návrat k ryzímu islámu, Qutb přidal radikální rozchod s tehdejšími světem a společností, ve které žil. Pod vlivem cesty do USA, kterou uskutečnil na konci 40. let a která ho vedla k přesvědčení, že Spojené státy jsou dekadentní a prohnilé, a především pod vlivem nelidského zacházení ve věznicích během Násirových represí došel Qutb k závěru, že celý svět se nachází ve stavu *džáhilíje*. Tímto termínem muslimové označují období před vystoupením proroka Muhammada a Qutb jím chtěl podtrhnout bezvěrectví a zkaženost tehdejšího světa. Náprava byla, zjednodušeně řečeno, možná jen svržením *džáhilíje* prostřednictvím revoluce provedené uvědomělými islamisty, kteří si jsou vědomi hloubky úpadku.

⁸⁶ QUTB, Syed: *Milestone*. In: Globusz Publishing, <http://www.globusz.com/ebooks/Milestone/00000010.htm> (26. 11. 2009)

Tento Qutbův postoj představuje zásadní revizi předchozí ideologie i praxe Bratrstva v období Hasana al-Banná, který sice kritizoval mnoho aspektů života Egyptanů, ale byl dalek toho, aby obvinil své krajany z bezvěrectví a ospravedlnil tím případné násilí proti nim. Stejně tak z metodologického pohledu al-Banná jednoznačně upřednostňoval masové, mnohotvárné hnutí, zatímco Qutbova vize spočívá spíše v malé skupině odhodlaných revolucionářů, islamistické období leninské avantgardy proletariátu. Qutbismus měl obrovský dosah na představy radikálních příznivců islamismu, kteří v dobrovolné izolaci od většinové společnosti a přímé ozbrojené akci spatřují jediný způsob, jak čelit *džáhilíji* okolního světa. Jeho práce měla přímý vliv na některé militantní skupiny v Egyptě i v dalších státech. On sám však již nedostal šanci své myšlenky dále rozvinout a konkretizovat, 29. srpna 1966 byl i přes protesty aktivistů v řadě muslimských státech egyptským režimem popraven.

50. a 60. léta jsou obdobím, kdy byl politický islám zastíněn popularitou jiných ideologií. V arabských zemích silně působil příklad Násira, hvězdy arabské i světové politiky, a prosazoval se především panarabismus (Násirův i ten reprezentovaný stanou Baath⁸⁷), různé lokální nacionalismy a také levicové ideologie socialismu a komunismu. Islám a jeho projevy v politice byly chápány jako projev minulosti (reakcionářství, použijeme-li frazeologii levicových arabských režimů), odsouzený k postupnému zániku. Přesto je toto období důležité pro pozdější podobu islamismu. Řady exilových předáků egyptského Muslimského bratrstva zamířily do Saúdské Arábie, mezi nimi i Muhammad Qutb – bratr Sajjída Qutba, kde se zapojily do vzdělávací a publikační činnosti. Saúdská Arábie je monarchií s velmi silným vlivem jedné z forem sunnitského islámu na politiku i každodenní život obyvatel. Opírá se o věrnost puritánskému učení Muhammada ibn Abd al-Wahhába, reformistického učence 18. století, který spojil síly s Muhammadem ibn Saúdem, hlavou jednoho z rodů v centrální části Arabského poloostrova. Toto

⁸⁷ Socialistická strana arabské obrody, založená 1947 v Damašku křesťanem Michele Aflaqem a sunnitským muslimem Saláh ad-Dín Bítárem. Aktivní především v Sýrii (u moci od roku 1963) a Iráku (u moci 1963 a poté znovu 1968-2003). Blíže DEVLIN, John F.: *The Baath Party: Rise and Metamorphosis*. *The American Historical Review*, 96, 1991, č. 5, 1396-1407. (<http://www.jstor.org>)

učení se obyčejně nazývá wahhábismem, ačkoliv tento název používají mezi muslimy jeho kritici.⁸⁸ Wahhábismus je extrémně puritánskou verzí sunnitského islámu, nepřátelskou vůči šíitům a tzv. lidovému islámu (súfismu). Prosazování a šíření wahhábismu je zdrojem legitimacy pro saúdsko-arabské panovníky, kteří svou moc opírají také o významné kleriky, sdružené v Nejvyšší náboženské radě, střežící náboženskou čistotu království.⁸⁹

V 50. a 60. letech vedla Saúdská Arábie, jakožto extrémně konzervativní režim, ideologickou válku s násirovským Egyptem, přičemž po většinu tohoto období byla v defenzivě. Exulanti z řad egyptských *ichwánů* se království pro ideologické soupeření velmi hodili, na rozdíl od provinciálních saúdských kleriků jim jejich vzdělání a zkušenosti umožňovaly pouštět se do politických polemik s egyptskou státní propagandou a Násirovými příznivci. Exil v Saúdské Arábii, zemi mnohem religióznější a kulturně zaostalejší než tehdejší Egypt, *ichwány* částečně ovlivnil a inspiroval je k syntéze původního, politicky aktivního islamismu Muslimského bratrstva se saúdskou puritánskou ortodoxií, přičemž tato syntéza, nazývaná *as-sahwa* (probuzení) bude mít trvalý dopad na podobu islamismu v následujících dekadách.⁹⁰

Debakl arabských armád v Šestidenní válce a další izraelsko-arabská válka o šest let později představují nové impulzy pro rozvoj islamismu. Egyptská vojenská katastrofa 1967 zasadila zdrcující úder Násirově prestiži a tím i atraktivitě panarabismu a arabského socialismu. Islamisté dávali porážku za vinu bezvěrectví egyptského režimu a dokonce ji dali do spojitosti s popravou Sajjída Qutba o rok dříve. Konflikt v roce 1973, nazývaný Jomkipurská válka nebo také Ramadánová válka, provázený prvním ropným šokem, kdy státy sdružené v kartelu OPEC⁹¹ vyhlásily embargo na dovoz ropy do států podporujících ve válce Izrael, přinesl rapidní vzestup prestiže Saúdské

⁸⁸ Wahhábisté své učení nazývají *salafjja*, což má kořeny v islámském reformismu, jež odmítá lidový islám, v němž se odrážejí národní tradice, a požaduje návrat k „původnímu“ islámu z dob proroka Muhammada.

⁸⁹ KECHICHIAN, Joseph A.: *The Role of the Ulama in the Politics of an Islamic State: The Case of Saudi Arabia*. International Journal of Middle East Studies, 18, 1986, 1, s. 53-71. (<http://www.jstor.org>)

⁹⁰ LACROIX, Stephane: *Fundamentalist Islam at a Crossroads*. In: Saudi-US Relations Information Service, <http://www.saudi-us-relations.org/articles/2008/loi/080606-islam-crossroads.html> (26. 11. 2009)

⁹¹ Organizace zemí vyvážejících ropu (*Organization of the Petroleum Exporting Countries*)

Arábie. Ta vydělala na raketovém vzestupu cen ropy a enormní bohatství jí umožnilo provádět rozsáhlou zahraniční politiku⁹², jež má podporovat prestiž království a šířit saúdské představy o islámu. Egypťská porážka a nově nabyté finanční prostředky povzbudily saúdský režim k založení několika mezinárodních a nevládních organizací, jako jsou Organizace islámské konference, Muslimská světová liga a Světové shromáždění muslimské mládeže, jejichž prostřednictvím Saudská Arábie podporuje vlastní interpretaci islámu a posiluje legitimitu vládnoucího rodu.⁹³ Saúdský režim rovněž zaujal aktivnější postoj směrem k boji Palestinců za vytvoření vlastního státu a dalším kauzám, které mohou vzbudit panislámskou solidaritu. V nové zahraniční politice království sehráli významnou roli exulanti z řad islamistů a také jejich žáci z doby jejich působení v saúdských vzdělávacích institucích, což přispělo k exportu islamismu do mnoha muslimských zemí.

Přelomový rok 1979 vnesl do politiky muslimských států (a také do politiky světové) další z komponentů současného islamismu – šíitskou variantu politického islámu. Šíitský islám se od sunnitského kromě věroučných otázek a jiné historické a kulturní tradice liší odlišným postavením duchovenstva. Zatímco v sunnitském islamismu jsou vůdčími osobnostmi takřka bez výjimky laikové, tak u šíitského islamismu se jeho nositeli stali příslušníci šíitské duchovní hierarchie. To je způsobeno větší legitimitou šíitského duchovenstva v očích obyvatelstva, protože na rozdíl od svých sunnitských protějšků nebylo zkorumpováno vládnoucí mocí a vždy si na ní uchovalo alespoň částečnou nezávislost. Proto se mohl ajatolláh Chomejní stát symbolem odporu vůči režimu íránského vládce šáha Mohammeda Rezá Pahlavího, který byl jinak velmi mnohotvárný a zahrnoval jak levicová uskupení, tak tradicionalisticky naladěné obyvatelstvo. Po pádu Pahlavího režimu v mohutných lidových protestech se někdejší opoziční koalice brzy rozpadla a Chomejního příznivci sáhli k tvrdé perzekuci svých bývalých spojenců.

⁹² Saúdskou zahraniční politiku exportu wahhábismu a vytváření mezinárodních a nevládních organizací pod saúdskou patronací rovněž můžeme označit za strukturální zahraniční politiku.

⁹³ TŮPEK, Pavel – BERÁNEK, Ondřej: *Aktivity a politický vliv islámských charitativních organizací – zkrácená verze*. In: Ministerstvo zahraničních věcí, http://www.mzv.cz/public/8/95/f0/390654_212638_zkracena_verze_studie.pdf (26. 11. 2009)

Islamismus tedy může být od 70. let rozdělen do tří základních skupin, odlišných geograficky, se specifickou historickou a kulturní tradicí. Prvním z nich je arabská a sunnitská větev islamismu, mající své kořeny v egyptském hnutí Muslimských bratří a jeho významných osobnostech Hasanu al-Banná a Sajjídu Qutbovi, jež se v průběhu času transformovala kontaktem se saúdskou interpretací islámu a reakcí na konkrétní specifika prostředí a situací, ve kterých působila. Druhou je větev založená Mawdúdíím, jež působí především na indickém subkontinentu. Třetí je pak arabsko-perská šíitská větev, jež vychází z prací Chomejního a také iráckého ajatolláha Muhammada Bákír as-Sadra, jež nachází odezvu v zemích s početnou šíitskou populací.⁹⁴ V 80. letech se pak k tomuto rozdělení přidala další skupina, sunnitská a de facto nadnárodní, na jejíž formování měla klíčový vliv společná zkušenost války proti Sovětskému svazu v Afghánistánu.

Vývoj v 80. letech poznamenaly události roku 1979. Zamýšlený export iránské revoluce do dalších zemí s šíitskou populací zapříčinil vznik libanonského hnutí Hizbulláh. Libanon se od roku 1975 zmítal v ničivé občanské válce, byl bez efektivní vlády, jeho početná šíitská populace měla dlouhou zkušenost diskriminace a útlaku a tak se stal ideálním polem pro činnost skupiny iránských revolučních gardistů, kteří v první polovině 80. let dorazili na jih země. Z původní malé, úderné formace se v průběhu dvou dekád stala mohutná nepravidelná armáda, politická strana a zaopatřovatel mnoha členů marginalizované šíitské komunity.⁹⁵ Podpis mírové smlouvy mezi Egyptem a Izraelem na základě jednání v Camp Davidu vedl k růstu aktivit militantních islamistů v zemi na Nilu, jejichž obětí se stal i Násirův nástupce Anwar Sádát. Avšak Muslimské bratrstvo pod vedením Umara at-Tilimsáního, které v 70. letech obnovilo se Sádátovým souhlasem svou činnost (ačkoliv nadále zůstalo ilegální), nyní zaujalo umírněné, nekonfrontační pozice. Odmítlo qutbismus, zaměřilo svou pozornost na sociální a vzdělávací aktivity,

⁹⁴ GUAZZONE, Laura: *Islamism and Islamist in the Contemporary Arab World* In: GUAZZONE, Laura (ed.): *The Islamist Dilemma. The Political Role of Islamist Movements in the Contemporary Arab World*. Berkshire 1995, s. 13.

⁹⁵ Více o vzniku, vývoji a obsahu hnutí Hizbulláh v případové studii věnované Libanonu.

začalo se účastnit voleb⁹⁶ a vrátilo se tak k původnímu, gradualistickému postupu při prosazování svých politických a sociálních představ. Tento postoj se stal základem pro vývoj v 90. letech, kdy část *ichwánů* začala směřovat k plnému uznání politického, společenského a kulturního pluralismu.

Sovětská invaze do Afghánistánu v prosinci 1979, motivovaná snahou udržet místní komunistický režim, měla mít dalekosáhlé důsledky pro vývoj a budoucí dosah militantního islamismu. Z boje afghánských partyzánů proti komunistickému režimu a sovětským silám se stala panislámská kauza, ve které mimořádně aktivní roli sehrála Saúdská Arábie a Pákistán, ve kterém v té době vládl režim generála Zia ul-Haka, jenž se pokoušel o islamizaci Pákistánu shora, v duchu Mawdúdího představ. Na hranicích Pákistánu s Afghánistánem byly založeny výcvikové tábory pro převážně arabské dobrovolníky, kteří uposlechli výzvy k *džihádu* proti Sovětům a afghánským komunistům. Tyto tábory byly financovány z prostředků Saúdské Arábie a soukromých dárců z Arabského poloostrova, dobrovolníci pak přicházeli převážně z Alžírsko, Egypta, Saúdské Arábie a Jemenu, nicméně byli mezi nimi i občané jiných arabských států. Důležitou roli při ustavení a organizaci těchto táborů sehrál Palestinec Abdulláh Azzam, jenž byl velkou autoritou i pro mladého aktivistu ze zámožné rodiny, Usámu bin Ladína. Právě v 80. letech na afghánsko-pákistánském pomezí byly položeny základy pro mezinárodní teroristickou síť al-Qáida, v podobě výcviku, organizačního a finančního zázemí, navázaných osobních kontaktů a také militantního islamismu. Ten v sobě skloubil politický aktivismus *ichwánů*, sektářský qutbismus, purismus a myšlenkovou rigiditu saúdského wahhábismu (*as-sahwa*), vůli a schopnosti ke globální vlně násilí a také jistý romantizující historismus.⁹⁷

V přílivu arabských dobrovolníků do afghánského *džihádu* měla důležitou roli ekonomická a sociální krize většiny arabských států, způsobená prudkým poklesem cen ropy. Absence finančních příjmů znamenala oslabení autoritativních režimů, jejich schopnosti kupovat si souhlas obyvatelstva a

⁹⁶ Kandidáti *ichwánů* se voleb účastní buď jako nezávislý nebo na kandidátce jiné (oficiálně registrované) strany.

⁹⁷ Bin Ládin, Zawáhirí a další předáci al-Qáidy se stylizují do role prvních muslimů, kteří pokořili sásánovskou Persii (dřívější SSSR) a pak své síly napřeli proti Byzanci (nyní USA). KEPEL, Gilles: *Válka v srdci islámu*. Praha 2006, s. 77.

kooptace opozice. V důsledku buď rostla represe nebo síla opozičních hnutí, případně oboje, přičemž pod termínem opoziční je třeba v tomto případě rozumět islamistický. Arabské režimy proto vcelku přivítaly možnost uvolnit domácí napětí exportem mladých militantů do Afghánistánu, což bylo rozhodnutí, které se již o několik let později projeví jako velmi krátkozraké. Zároveň se snažily předstírat svůj islámský charakter všestrannou a štedrou podporou islámským náboženským, vzdělávacím a kulturním aktivitám, v domněnku, že se jim tím podaří oslabit islamistickou opozici. K tomu však nedošlo, naopak vládní islamizační aktivity posílily legitimitu islamistů a jejich postavení ve společnosti. Typickými příklady podobné situace jsou Alžírsko a Egypt.

Stáhnutí sovětských vojsk z Afghánistánu postavilo tisíce arabských dobrovolníků před rozhodnutí, kam dále napřít své síly. Část z nich pokračovala v boji proti Sovětskému svazu/Rusku na nových bojištích v Tádžikistánu a Čečensku, část z nich si vybrala jiné konflikty s potenciálem vzbudit sympatie muslimského světa (Bosna, Kašmír, Filipíny), většina z nich se ovšem vrátila domů, kde se stali významnou destabilizační silou. Konec studené války spojený s vlnou demokratizace dále oslabil arabské autoritářské režimy, přičemž ve dvou případech došlo k otevřené konfrontaci s islamistickou opozicí (Alžírsko, Egypt) a v obou případech sehráli bývalí afghánští dobrovolníci důležitou úlohu v násilných kampaních islamistů. Tato konfrontace zapadala do myšlenek ideologa části afghánských *džihádistů*, Ajmána az-Zawahíriho, který 90. léta označil za „úder proti blízkému nepříteli“ – proti arabským režimům, případně proti nepřátelům muslimů v lokálních konfliktech.

Od konce 90. let bylo jasné, že „úder proti blízkému nepříteli“ skončil fiaskem. Žádný z arabských režimů nepadl, jejich pozice se naopak upevňovala. Jediným úspěchem 90. let se pro nadnárodní sunnitskou skupinu militantů stalo vytvoření základny hnutí v Afghánistánu, což jim umožnilo vítězství hnutí Tálibán v afghánské občanské válce. Tálibán měl svůj původ v puristickém islámském reformismu z indického subkontinentu a paštunských kmenových tradicích, nicméně pozitivně reagoval na arabské militanty a brzy

se stal závislým na jejich finančních prostředcích. Neúspěch 90. let vedl k přehodnocení strategie al-Qáidy a k „úderu na vzdáleného nepřítele“ – útokům na americké cíle, jež vyvrcholily 11. září 2001.⁹⁸ Ačkoliv jsou ideologické představy, metody a cíle al-Qáidy v muslimské politice⁹⁹ zcela marginální, tak ekonomická a politická deprivace v zemích jižního a východního Středozeří, spojená s negativním vnímáním EU a Spojených států kvůli jejich jednostranné podpoře Izraele a válkám v Iráku a Afghánistánu, připravuje podobně orientovaným jedincům a skupinkám půdu pro jejich působení.

Poslední dekáda 20. století nebyla jen dobou konjunktury pro militantní islamismus někdejších dobrovolníků z afghánského *džihádu*, ale také obdobím vzniku významného trendu v politickém islámu směrem k uznání politického, společenského a kulturního pluralismu. Generační obměna ve vedení islamistických politických subjektů a ústupky ze strany autoritativních režimů, které byly nuceny alespoň imitovat liberalizaci politické sféry a pravidelně pořádat volby, vedly ke změně taktiky některých islamistických hnutí a stran, jež se začaly pravidelně účastnit voleb a kvazi-demokratické politiky. Zpočátku taktický manévr, triumf praxe na teorii¹⁰⁰, má dalekosáhlé důsledky pro obsah současného islamismu, kdy někteří reprezentanti politického islámu přehodnocují dlouholeté pilíře islamismu – například ústřední postavení *šaríi*, vytvoření islámského státu či neochotu vytvářet koalice se sekulárními partnery – směrem k plné demokratizaci svého hnutí.¹⁰¹ Vzniká tak post-islamismus, který se nápadně podobá křesťansko-demokratickému hnutí v západní Evropě a jeho reprezentantům.

⁹⁸ Systematické podání ideologie, strategie a cílů al-Qáidy podává Zawáhirí ve své knize *Jezdci pod zástavou Prorokovou*. Více v KEPEL, G.: c. d., s. 74-103.

⁹⁹ Termínem *muslimská politika* zde rozumíme celé spektrum formací a idejí, jež působí v politických systémech muslimských zemí, tedy nejen těch, které za svůj referenční bod považují islám.

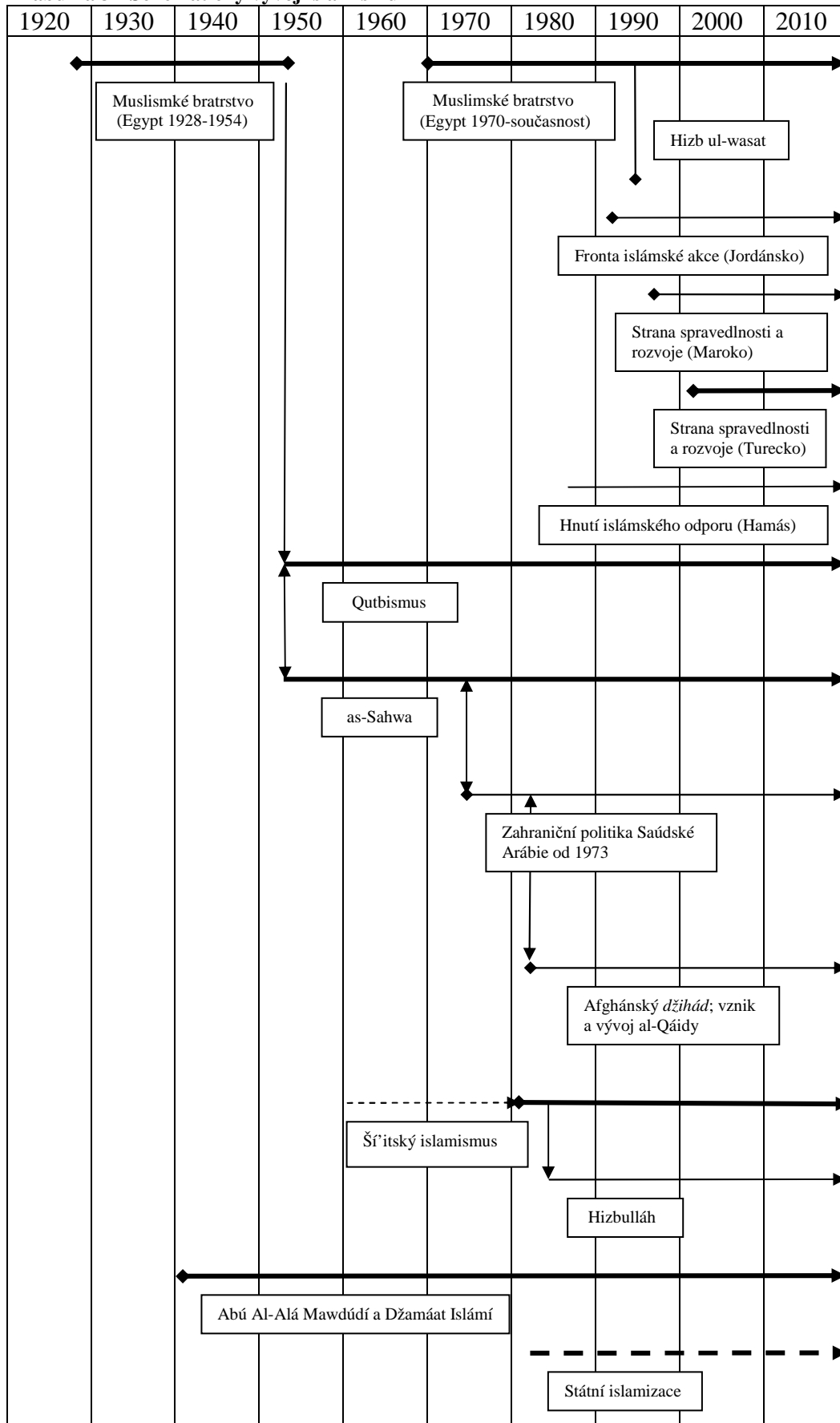
¹⁰⁰ MANDAVILLE, P: c. d., s. 106.

¹⁰¹ Jedním z prvních projevů tohoto trendu byla egyptská Strana středu (*hizb ul-wasat*), která však byla úředně zakázána a nesetkala se ani s pozitivním přijetím egyptských *ichwánů*. Nicméně tento rozhovor s dvěmi vedoucími osobnostmi Strany středu vypovídá o základních postulátech post-islamismu. “*We are a Civil Party with an Islamic Identity*”: *An Interview with Abu ‘Ila Madi Abu ‘Ila and Rafiq Habib*. Middle East Report, 1996, č. 199, s. 30-32. (<http://www.jstor.org/>)

Tento proces není v mnoha případech ani dokončený, ani nezvratný. Například turecká Strana spravedlnosti a rozvoje (Adalet ve Kalkinma Partisi, AKP) se stala standardní demokratickou politickou stranou. Je však otázkou, zda by podobný vývoj byl možný bez tlaku ze strany EU na demokratizaci, který jí umožňuje turecké úsilí o členství, jež limituje možnosti armády uchovat si rozhodující roli v politickém systému země. Některým subjektům k úplnému dokončení této transformace brání právě past liberalizované autokracie¹⁰², jako je tomu u Strany spravedlnosti a rozvoje v Maroku či Fronty islámské akce v Jordánsku. U jiných tento proces destruuje státní represe, což je případ egyptského Muslimského bratrstva, které policejní obstrukce a šikana vyhání z politiky do sféry sociální. Jinde je tento proces zpomalen neukončenými konflikty a militarizací těchto subjektů, jako u Hizballáhu a Hamásu. Jisté je, že vládnoucí autoritativní režimy pohlížejí na demokratizaci islamismu stejně nevraživě, jako na jeho radikalizaci, a snaží se reformované islamisty (či post-islamisty) nevybíravě potírat. K tomu jim bohužel nahrává i zahraniční politika Spojených států a EU, kteří po atentátech v New Yorku téměř ztotožnili islamismus s terorismem a vydali se cestou spolupráce s vládnoucími autoritami a sekuritizace výzvy, kterou islamismus pro jejich zahraniční politiku představuje.

¹⁰² Druh politického režimu typický pro liberálnější arabské státy jižního a východního Středozeří (Maroko, Jordánsko, Kuvajt, případně i Egypt a Alžírsko), který kombinuje řízený pluralismus, kontrolované volby a selektivní represí. Více v BRUMBERG, Daniel: *The Trap of Liberalized Autocracy*. In: DIAMOND, Larry – PLATTNER, Marc F. – BRUMBERG, Daniel: *Islam and democracy in the Middle East*. Baltimore 2003, s. 35-47.

Tabulka 3 - Schematický vývoj islamismu¹⁰³

¹⁰³ Jedná se pouze o ilustrativní doplnění předchozího textu, jež uvádí jen některé islamistické politické subjekty. Tučně jsou vyznačeny významné vývojové linie. (Archiv autora)

2. 3. Typologie islamistických politických subjektů ve Středozeří

Následující typologie představuje islamistické politické subjekty, jak se konstituovaly v jižním a východním Středozeří během 80 let existence islamismu. Věnuje se pouze subjektům, jež artikuluji politické požadavky – vynechává tedy velké množství apolitických sdružení, které se věnují výhradně humanitárním, sociálním a vzdělávacím aktivitám, a pietisticky orientované skupiny.

2. 3. 1. Islámští demokraté

Za islámské demokraty (či post-islamisty) považujeme politické strany mající kořeny v islamismu, které již dokončily svou vnitřní transformaci směrem k plné akceptaci demokracie a politického, sociálního a kulturního pluralismu. Taková transformace vyžaduje zkušenost s demokratickou politikou, v žádné arabské zemi jižního a východního Středozeří proto islámsko-demokratickou stranu¹⁰⁴ nenajdeme. Za islámské demokraty lze považovat tureckou vládní AKP, které proces negociace o vstupu Turecka do EU umožnil vytvořit tlak na autoritářské struktury v turecké politice a vytvořit tak podmínky pro působení islámsko-demokratické strany. AKP zastává liberální pozice v ekonomických otázkách, které vyvažuje konzervativními společenskými postoji, jež mají inspiraci v islámském hodnotovém systému.¹⁰⁵

2. 3. 2. Kooptované politické strany

Kooptované politické strany se z hlediska programatiky blíží islámsko-demokratickým stranám¹⁰⁶, působí však v podmínkách autoritativních režimů,

¹⁰⁴ Podle vzoru křesťansko-demokratická strana.

¹⁰⁵ *Party Programme*. In: Justice and Development Party, <http://eng.akparti.org.tr/english/partyprogramme.html> (26. 11. 2009)

¹⁰⁶ Nejvíce v případě marocké Strany spravedlnosti a rozvoje.

na jejichž pravidla musí přistoupit, pokud se nechtějí stát cílem státní represe. Jejich míra identifikace s režimem se různí, nicméně všechny předstírají islámskou alternativu pro voliče, ve skutečnosti však jsou v kontaktu s režimem, bez jehož souhlasu by nemohly existovat. Prostředí autoritativního režimu jim tedy brání plně si osvojit pluralitní politickou soutěž, jež by měla další vliv na jejich ideové ukotvení. Kooptovaní islamisté jsou typičtí pro liberalizované autokracie, řadíme mezi ně Stranu spravedlnosti a rozvoje v Maroku, Frontu islámské akce v Jordánsku a také Hnutí pro mírovou společnost a Hnutí islámské obrody v Alžírsku.

2. 3. 3. Masová hnutí

Typické masové hnutí představuje egyptské Muslimské bratrstvo. To sice artikuluje politické požadavky a jeho kandidáti se účastní voleb jako nezávislí, avšak těžiště jeho aktivit leží v humanitárních, sociálních a vzdělávacích aktivitách. Uvnitř hnutí existuje tendence k založení klasické politické strany¹⁰⁷, nicméně ta je oslabována ilegalitou hnutí (ač je jeho činnost ve skutečnosti více či méně tolerována, podle toho, jak režim vyhodnotí hrozbu konkurence ze strany *ichwánů*) a obavami ze zvýšené státní represe, pokud bude hnutí ještě více politické. Tyto obavy se potvrdily po pro *ichwány* úspěšných legislativních volbách v roce 2005, po nichž režim sáhl k tvrdší represí ve snaze zatlačit Bratrstvo zpět do sociální dimenze jeho existence. Podobný vývoj vykazuje i hnutí Spravedlnost a dobročinnost (*al-adl wa-l-ihván*) v Maroku.

¹⁰⁷ *Islamism in North Africa II: Egypt's Opportunity. Middle East and North Africa Briefing.* In: International Crisis Group (ICG), s. 12-13, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east___north_africa/egypt_north_africa/200404_islamism_in_north_africa_ii.doc (26. 11. 2009)

2. 3. 4. Islamistická hnutí jako hnutí odporu

Částečnou obdobou masového hnutí typu egyptského Muslimského bratrstva jsou Hizballáh a Hamás. Z metodologického hlediska přidávají k politickým a humanitárním, sociálním a vzdělávacím aktivitám i vojenskou složku, což je způsobeno existencí vleklých konfliktů, izraelsko-palestinského a izraelsko-arabského. Aktivity typické pro egyptské *ichwány* kombinují s obranou národních (a v případě Hizballáhu i konfesních) komunit. Tento fakt způsobuje ideologickou odchylku od klasického islamismu – silný akcent příslušného nacionalistického projektu.¹⁰⁸

Absorpci nacionalismu zpomaluje u islamistických subjektů nadstátní, nadnárodní charakter jejich ideologie. Historicky stáli islamisté v opozici vůči lokálnímu i panarabskému nacionalismu, namísto něho zdůrazňovali panislámskou solidaritu založenou na společně sdílené víře. Nicméně specifikum izraelsko-palestinského a izraelsko-arabského konfliktu spojené s podmínkami nefunkčního, zhrouteného státu vedlo ke vzniku těchto dvou islamistických subjektů, které působí jako hnutí odporu a jejichž ideologie kombinuje islamistický a nacionalistický prvek.

Jejich vznik a vývoj v hnutí odporu jsou rozdílné. Hizballáh začal působit jako militantní, úderná formace ideově svázaná s šíitským islamismem a exportem íránské islámské revoluce. Až konec libanonské občanské války, vnitropolitické změny v Íránu po smrti ajatolláha Chomejního, pokračující izraelská okupace jihu Libanonu a nutnost ochrany a zabezpečení šíitské komunity v podmínkách nefunkčního libanonského státu vedli k strukturální, ideové a organizační transformaci Hizballáhu v hnutí odporu a politickou stranu disponující milicí. Ta na jihu země funguje jako substitut slabé libanonské armády. Počátky hnutí islámského odporu jsou naproti tomu v nepolitické síti, která fungovala jako poskytovatel sociálních a vzdělávacích služeb v podmínkách izraelské okupace v pásmu Gazy. Trpělivá sociální a vzdělávací práce umožnila předákům této sítě shromáždit velký sociální

¹⁰⁸ Ta se také projevuje u subjektů, které už dokončili transformaci k post-islamismu nebo u nich právě probíhá. Tyto strany již plně přijaly prostředí národního státu jako pole pro jejich politickou činnost a spolu s tím začínají akcentovat příslušný národní projekt.

kapitál, který využili v okamžiku výbuchu stupňujícího se napětí (První intifáda) k založení hnutí aktivního odporu proti Izraeli.

Přes rozdílný původ spojuje obě formace několik společných rysů. Obě působí v podmínkách nefunkčního, zhrouceného státu, kde suplují jeho roli poskytovatele sociálních, charitativních, vzdělávacích a kulturních služeb. Hnutí Hizballáh i Hamás byla nucena přizpůsobit původní islamistickou ideologii partikulárním podmínkám izraelsko-palestinského a izraelsko-arabského konfliktu. To jim usnadnilo cestu k absorpci libanonského, respektive palestinského nacionalismu. Tím se jejich ideologie stala nositelem dvou komponentů, islamistického a nacionalistického, což jim umožňuje politicky působit na příznivce, pro které by byla pouze jedna vyhraněná ideologická složka nepřijatelná.

2. 3. 5. Malé skupiny lokálního významu

Jedná se o politicky aktivní salafistické skupiny a také o skupiny, které nacházejí svůj referenční bod v ideologii al-Qáidy, případně jež kombinují oba vlivy. Tyto skupiny jsou aktivní prakticky ve všech arabských zemích jižního a východního Středozeří, nicméně jejich dosah a vliv je velmi malý. To způsobuje především jejich sklon k sektářství, dogmatismu a nekompromisním postojům a také jejich absence v sociální sféře, jež je základem pro popularitu masových i politicko-vojensko-sociálních hnutí. Jejich odtrženost od většinové společnosti, nekompromisní postoje a sklon k násilným řešením z nich činí přirozené cíle státní represe, která dále oslabuje jejich možnosti efektivního politického působení.

2. 4. EU a islamismus

Islamismus představuje pro zahraniční politiku EU v oblasti jižního a východního Středozeří zásadní výzvu a také obrovské dilema. Mezi představiteli EU i některých národních vlád sílí přesvědčení, že je nutné vypracovat komplexní strategii pro dialog a případnou spolupráci s islamistickými politickými subjekty a také s islámskou občanskou společností. Mnohým evropským představitelům je zřejmé, že islamisté jsou klíčem k dosahu zahraniční politiky EU na nevládní, společenskou a individuální úroveň téměř všech států v oblasti, vzhledem k nezastupitelnosti islamistů při definici mnoha imateriálních aspektů života daných společností a morálnímu kreditu, jež mají pro svou endogennost, nezkorumpovanost a zásadovou opozici vůči autoritativním režimům. Avšak toto přesvědčení není následováno konkrétní politickou akcí a islamisté se nikdy nestali partnery v dialogu v rámci ESP a tak se vazby mezi EU a islamistickými subjekty omezují na váhavé, neformální a nekonzistentní kontakty a to pouze v případech, kdy jsou posvěceny vládnoucími režimy.¹⁰⁹

Obzvláště *strukturální* komponent zahraniční politiky EU nemůže být bez dialogu a spolupráce s islamisty efektivní, protože ostrakizace islamistických politických subjektů a islámské občanské společnosti, společně s kooperací a spřízněností s největšími protivníky řadových obyvatel arabských zemí – autoritativními režimy a Izraelem¹¹⁰, má ničivý vliv na legitimitu EU jakožto zahraničněpolitického aktéra v arabských zemích. Na *strukturální* výzvu islamismu neexistuje *konvenční* odpověď. Přes tento očividný fakt se dialog (a tím více spolupráce) s islamisty stal obětí stále silnějšího trendu sekuritizace, tak jak se projevuje v zahraniční politice EU ve středozeří oblasti. Na tomto vývoji se jistě podepsala i atmosféra po teroristických útocích v New Yorku, Madridu a Londýně a následná, byť nedeklarovaná, logika islamismus = terorismus. Projevuje se tu však i zastřený, přesto jasně čitelný,

¹⁰⁹ KAUSCH, K. – YOUNGS, R.: c. d., s. 968-970.

¹¹⁰ BURGAT, Francois: *Europe and the Arab World: The dilemma of recognizing counterparts*. International Politics, 46, 2009, č. 5, s. 617.

záměr EU a některých národních států¹¹¹ omezit zahraniční politiku ve středozevní oblasti na ekonomickou spolupráci a boj proti ilegální migraci, případně terorismu.¹¹² Takovýto záměr je v kontradikci s původní ideou ESP i EPS, respektive jejich politických dimenzí. Rovněž je v kontradikci se zájmem obyvatel jižního a východního Středozeví, jímž nepochybně je konec despotických, zkorumpovaných a represivních režimů, i EU jako celku, jejíž oficiální stanovisko poukazuje na fakt, že existence a praxe autoritativních režimů generuje politickou nestabilitu, násilí a odpor vůči nim, což ohrožuje i evropskou bezpečnost.

EU v posledních letech několikrát deklarovala nutnost dialogu a spolupráce s umírněnými islamisty¹¹³. Poprvé tak učinila roku 2004 ve svém dokumentu Strategické partnerství se Středozeví a Blízkým východem, kde v části věnované politickému dialogu zdůraznila nutnost zapojení všech politických organizací a částí občanské společnosti, které jsou zaměřeny na nenásilné řešení problémů.¹¹⁴ O rok později Strategie pro boj proti radikalizaci a rekrutování k terorismu podtrhla význam umírněných islamistů v boji proti ideologii al-Qáidy a jejich odnoží.¹¹⁵ Deklarace Evropského parlamentu z května 2007 přímo vyzývá EU k tomu, aby poskytla podporu, mezi jiným, i umírněným islamistům v zájmu prohloubení a zrychlení tempa politických

¹¹¹ Všeobecně řečeno – podporu demokratizace více zdůrazňují státy ze severozápadu EU – Velká Británie, skandinávské země a Německo, zatímco jižní státy (zvláště Francie a Španělsko) tíhnou k omezenějšímu přístupu z obav před rozsáhlou migrací. CAROTHERS, Thomas – OTTAWAY, Marina: *The New Democracy Imperative*. In: CAROTHERS, T. – OTTAWAY, M.: c. d., s. 6.

¹¹² Nebo také jinými slovy – podpora autoritativních režimů výměnou za přírodní zdroje a stabilitu. YOUNGS, Richard: *Europe's flawed approach to Arab democracy*. In: Centre for European Reform, http://www.cer.org.uk/pdf/essay_youngs_arab_democracy.pdf (26. 11. 2009)

¹¹³ Adjektivum *umírněný* je v této práci používáno pro ty islamistické subjekty, které se vzdaly násilí jakožto prostředku politického boje. To však neznamená, že nutně musí odsuzovat násilné akce některých jiných islamistických subjektů, například v kontextu izraelsko-palestinského konfliktu.

¹¹⁴ *EU Strategic Partnership with the Mediterranean and the Middle East*. In: Council of the European Union, <http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Partnership%20Mediterranean%20and%20Middle%20East.pdf>, s. 8 (26. 11. 2009)

¹¹⁵ *The European Union Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism*. In: Council of the European Union, <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14781-re01.en05.pdf>, s. 4 (26. 11. 2009)

reforem v arabských zemích.¹¹⁶ Vzhledem k tomu, že EU ve vztahu k islamistům přednostně zajímají otázky násilí, práv žen, demokracie a pozice islámského práva v jejich programatice¹¹⁷, tak kooptované islamistické strany se i optikou EU nutně jeví jako umírněné. Přesto realita zahraniční politiky EU neodpovídá deklarovaným pozicím.

Zahraněční politika EU stále pohlíží na islamismus jako na apriori negativní sílu, kterou je nutno ignorovat či přímo zadržovat, a nedůvěřuje obratu významné části islamistů směrem k demokracii a politické, společenské a kulturní pluralitě. V tomto ohledu se zahraniční politika EU liší od zahraniční politiky Spojených států – USA například považují marockou Stranu spravedlnosti a rozvoje za legitimního politického aktéra a zahrnuly ji do svých aktivit, jež mají posilovat soutěž politických stran, což dokazuje, že Spojené státy jsou ochotné spolupracovat s islamisty, pokud je považují za umírněné.¹¹⁸ Naproti tomu EU, aniž by je přímo obvinila z nedemokratické agendy či nepřijatelných postojů, vyloučila kooptované islamistické strany i další islamistické politické subjekty z jakéhokoliv institucionalizovaného dialogu mezi ní a představiteli opozice a občanské společnosti z arabských států jižního a východního Středozeří.

Nechť EU vést dialog a spolupracovat s islamistickými politickými subjekty odráží mýtus tzv. *třetí síly*¹¹⁹ v arabské politice. Tento mýtus je ze strany EU vytrvale podporován, ačkoliv je již mnoho let zřejmé, že je pouhým přeludem. Jeho jádrem je přesvědčení, že k autoritativním režimům existuje v arabských zemích jižního a východního Středozeří kromě islamistů i další, sekulární a předstávám EU plně vyhovující, alternativa v podobě liberálů a

¹¹⁶ *European Parliament resolution of 10 May 2007 on reforms in the Arab world: what strategy should the European Union adopt?* In: European Parliament, <http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0179+0+DOC+XML+V0//EN> (26. 11. 2009)

¹¹⁷ WENGER, Eva: *Authoritarian King and Democratic Islamists in Morocco*. In: ASSEBURG, Muriel – BRUMBERG, Daniel: *The Challenge of Islamists for EU and US Policies: Conflict, Stability and Reform*. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, s. 55, http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=4539 (26. 11. 2009)

¹¹⁸ *Morocco*. In: National Democratic Institute, <http://www.ndi.org/morocco?page=0%2C0> (26. 11. 2009); *Morocco: Advancing Democracy in Morocco*. In: International Republican Institute, <http://www.iri.org/mena/morocco.asp> (26. 11. 2009)

¹¹⁹ BURGAT, Francois: *Europe and the Arab World: The dilemma of recognizing counterparts*. *International Politics*, 46, 2009, č. 5, s. 628.

demokratické levice. Ve skutečnosti jsou tyto politické síly marginální a často závislé na režimech. Představitelům této *třetí síly* se podařilo monopolizovat si fóra dialogu mezi EU a opozicí a občanskou společností ze Středozeří, kde se vědomě podílejí na demonizaci islamistů, které vnímají jako konkurenci a ne jako partnery v boji proti autoritářství. Prostřednictvím některých osobností a sdružení zastupujících tzv. *třetí sílu* se účastnily dialogu mezi EU a opozicí a občanskou společností i tajné služby autoritativních režimů, což jen potrhlo nefunkčnost podobného dialogu pro demokratizaci arabských států. Vyloučením islamistů se pro EU výběr partnerů zredukoval na nepočetné skupinky, závislé na prostředcích EU a často říkající jen to, co evropští představitelé chtějí slyšet.¹²⁰ Tyto formace sice mohou sehrát důležitou roli například při upozorňování na případy porušování lidských práv¹²¹, ale otázka změny režimu od autoritativního k demokratickému, jež vyžaduje subjekty s masovou lidovou podporou, je zcela mimo jejich možnosti.¹²²

V současné době je možné v jižním a východním Středozeří pozorovat tři souběžné trendy ve vývoji islamismu: radikalizaci, de-radikalizaci a re-radikalizaci. EU by tudíž neměla přistupovat k islamismu jako k jednodolité skupině, ale naopak podporovat de-radikalizaci a obrat k islámské demokracii. Současný přístup, kdy EU ve své zahraniční politice islamisty ignoruje, nicméně spíše oslabuje ty subjekty a jednotlivce, kteří jsou nositelem trendu islámské demokracie.¹²³ Navíc spolupráce s autoritativními režimy oslabuje legitimitu EU jakožto podporovatele demokratizace arabských států, optikou islamistické opozice se tímto EU dostává do pozice zahraničního patrona lokálních režimů. Sekuritizace, jež je nynější odpovědí EU na výzvu islamismu, při níž EU často spoléhá na represivní aparáty režimů, pak podlamuje hodnověrnost EU v jejím důrazu na dodržování lidských práv a vládu zákona. Zahraniční politika EU tak svým prozatímním obsahem

¹²⁰ Tamtéž, s. 626.

¹²¹ Pokud nejsou přímo spojené s režimem.

¹²² LANGOHR, Vickie: *Too Much Civil Society, Too Little Politics: Egypt and Liberalizing Arab Regimes*. *Comparative Politics*, 36, 2004, č. 2, s. 181-204. (<http://www.jstor.org>)

¹²³ SPRINGBORG, Robert: *Is the EU contributing to re-radicalisation?* In: EMERSON, Michael – KAUSCH, Kristina – YOUNGS, Richard: *Islamist Radicalisation: The Challenge for Euro-Mediterranean Relations*. In: Centre for European Policy Studies, <http://www.ceps.be/ceps/download/1672> (26. 11. 2009)

diskredituje ty nejdůležitější struktury, které plánovala prosazovat v jižním a východním Středozeří.

Ačkoliv jsou systematicky ze strany EU ignorováni, islamisté jsou klíčem k demokratizaci arabských států. Jsou jedinou politickou silou schopnou zmobilizovat masovou podporu a, což je ještě důležitější, udržet si ji.¹²⁴ Některé islamistické subjekty stále zastávají vůči liberální demokracii ambivalentní postoje, ale je obtížné si představit fungující demokracii ve státech jižního a východního Středozeří bez jejich přímé participace. Proces vnitřní transformace od islamismu k islámské demokracii stále není u mnoha subjektů dokončen, avšak i křesťansko-demokratickým stranám v Evropě trvalo desítky let než se plně přizpůsobily fungování v demokratickém prostředí.¹²⁵ Pro dokončení této transformace je třeba vytvořit podmínky a v tomto ohledu může EU sehrát zcela zásadní roli, jak ukázal případ Turecka. Nicméně EU zatím neprojevila ochotu k dostatečně silné kritice autoritativních režimů v případech, kdy jejich represe vyhání islamisty z politické sféry, což výmluvně demonstruje tažení egyptského režimu proti *ichwánům*. Takový postoj napomáhá zpětné re-radikalizaci některých elementů islamistických stranách a hnutích, když dojdou k závěru, že tlak na demokratizaci nepředstavuje možnou cestu k odstranění autoritativních režimů.

Příklad Turecka a AKP dokazuje, že strana s kořeny v islamismu se může stát nositelem struktur prosazovaných EU – demokracie, pluralismu, lidských práv a dalších. Avšak tento příklad má pro arabské státy středozeří oblasti pouze omezenou platnost, vzhledem k odlišnému postavení Turecka jakožto kandidátské země na vstup do EU. Pro tyto státy je možnost vstupu vyloučena. To ovšem neznamená, že EU nemá celou škálu možností, jak podpořit opozici proti autoritativním režimům v oblasti. Naproti tomu existuje řada témat, ve kterých může EU spolupracovat s islamistickými politickými subjekty a islámskou občanskou společností. Především jde o politickou reformu arabských zemí, o jejich přechod od autoritativních režimů

¹²⁴ BRUMBERG, Daniel: *Liberalization versus Democracy*. In: CAROTHERS, T. – OTTAWAY, M.: c. d., s. 23.

¹²⁵ OTTAWAY, Marina: *The Missing Constituency for Democratic Reform*. In: CAROTHERS, T. – OTTAWAY, M.: c. d., s. 168.

k demokracii. S touto reformou je spojena problematika lidských práv a vlády zákona. Islamisté jsou klíčem k dosahu zahraniční politiky EU na společenskou a individuální úroveň, proto spolupráce s nimi může být mimořádně užitečná pro přenos struktur mezi řadové obyvatele arabských zemí. Spolupráce s islamisty na společenské úrovni umožňuje EU posílit legitimitu svých zahraničněpolitických aktivit. Konečně dialog a spolupráce s islamisty může přinést nový impulz pro řešení některých vleklých konfliktů v oblasti.

Jak již bylo řečeno, islamistické strany a hnutí tvoří často jedinou skutečnou opozici vůči autoritativním režimům a jsou jedinými politickými subjekty schopnými mobilizace obyvatelstva. To z nich činí nenahraditelné aktéry pro politickou reformu arabských států, pokud je tento fakt provázen vnitřní transformací těchto stran a hnutí směrem k demokracii a pluralismu, což, v různé míře, můžeme pozorovat v Maroku, Egyptě, Jordánsku, Libanonu a na palestinských územích. Uplynulých patnáct let od začátku ESP dostatečně prokázalo slabost tzv. *třetí síly* v podobě liberálů a demokratické levice a naopak demonstrovalo význam umírněných islamistů pro politickou reformu arabských zemí, pokud EU neodsune demokratizaci ze své zahraničněpolitické agendy ve středozemní oblasti.

Těsné sepětí¹²⁶ většiny islamistických stran a hnutí s islámskou občanskou společností, jež představuje téměř veškerou občanskou společnost v zemích jižního a východního Středozeří, nabízí pro EU šanci aktivně působit svou zahraniční politikou na společenské a individuální úrovni. EU tím má možnost zasadit se o upevnění respektu k lidským právům, svobodě projevu a podpořit občanský aktivismus s demokratickým nábojem, což je mimořádně důležité i pro úspěch politické reformy. Působení na společenské a individuální úrovni dává EU možnost aktivně ovlivňovat vývoj i ve více represivních režimech, kde jsou islamisté vytlačováni z politické sféry. Organizačně je islámská občanská společnost připravená, dialog a spolupráce s EU by překrývala a doplňovala současné aktivity EU podporující

¹²⁶ Islamisty je v tomto případě možné považovat za skutečné *tribuny lidu*.

socioekonomický rozvoj.¹²⁷ Takový postup by nepochybně pomohl napravit i notně oslabenou legitimitu zahraniční politiky EU v oblasti.

Jižní a východní Středozeří je stále dějištěm ozbrojených konfliktů, ve kterých islamistické formace hrají důležitou úlohu. Řešení jednoho z nich, izraelsko-palestinského, bylo důležitou součástí a podmínkou pro úspěch ESP a EU investovala mnoho materiálních prostředků i prestiže do tzv. mírového procesu v 90. letech. Ač EU nemusí sdílet ideje, motivy a metodologii islamistů, dialog s nimi je pro moderaci a řešení konfliktů nevyhnutelný. Islamistické strany a hnutí také mohou hrát zásadní roli po ukončení konfliktů, při budování struktur poválečného zřízení. Dialog a kooperace s nimi umožňuje EU importovat své vlastní politické, socioekonomické, vojenské, mentální a další struktury a ovlivnit tak tvářnost dalšího vývoje v jižním a východním Středozeří.¹²⁸

¹²⁷ YOUNGS, Richard: *European Policies for Middle East Reform: A Ten Point Action Plan*. In: The Foreign Policy Centre, s. 21, <http://fpc.org.uk/fsblob/199.pdf> (26. 11. 2009)

¹²⁸ ASSEBURG, Muriel: *The Challenge of Islamism: Elements of a Shared US-EU Agenda Towards the Muslim World*. In: ASSEBURG, Muriel – BRUMBERG, Daniel: *The Challenge of Islamists for EU and US Policies: Conflict, Stability and Reform*. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, s. 78-80, http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=4539 (26. 11. 2009)

3. LIBANON

Tabulka 4 - hodnocení organizace Freedom House¹²⁹

Populace	4 miliony
Politická práva	5
Občanské svobody	4
Charakter	Částečně svobodný

Tabulka 5 - vývoj hodnocení organizace Freedom House v letech 1990-2008¹³⁰

	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99
Politická práva	6	6	5	6	6	6	6	6	6	6
Občanské svobody	5	4	4	5	5	5	5	5	5	5
Charakter	N	ČS	ČS	ČS	ČS	N	N	N	N	N

	00	01	02	03	04	05	06	07	08
Politická práva	6	6	6	6	6	5	5	5	5
Občanské svobody	5	5	5	5	5	4	4	4	4
Charakter	N	N	N	N	N	ČS	ČS	ČS	ČS

Relevantní islamistické subjekty:

Hizbulláh – masové hnutí, hnutí odporu

3. 1. Nástin vývoje politického systému a islamistických politických subjektů

Politický systém země reflektuje náboženské a sektářské rozdělení libanonské společnosti. Vychází z první ústavy z roku 1926, vytvořené v době francouzské mandátní správy, a nepsaného Národního paktu z roku 1943, který potvrdil rozdělení pozic na základě konfesní příslušnosti podle censu obyvatelstva provedeného 1932. Prezidentem země musel být maronitský křesťan, ministerským předsedou sunnitský muslim a předsedou parlamentu šíitský muslim. Počet mandátů v parlamentu byl rozdělen v poměru šest ku pěti ve

¹²⁹ *Lebanon (2009)*. Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2009&country=7644> (5. 11. 2009)

¹³⁰ *Country rating and status, FIW 1973-2009*. Freedom House, http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_AllScores_Countries.xls (15. 11. 2009)

prospěch křesťanské komunity. Politický systém byl tedy výsledkem kompromisu mezi libanonskými elitami, které si nárokují reprezentaci *svých* komunit. Tento pokus o vytvoření konsociační demokracie trpěl několika závažnými nedostatky, především nízkou reprezentací početné, avšak marginalizované, šíitské komunity a odtržeností vládnoucích elit od obyvatelstva. Definitivní konec konsociační demokracie znamenala občanská válka, jež začala 1975. Ta byla vyústěním neschopnosti elit reagovat na rozsáhlé socioekonomické a ideové změny ve společnosti a destabilizujícího vlivu izraelsko-palestinského konfliktu v podobě příchodu početné populace palestinských uprchlíků a jejich hnutí, stran a milicí.¹³¹

Patnáct let trvající občanská válka, jejíž součástí byla i izraelská a syrská invaze, byla ukončena Dohodou z Táifu 1989 pod patronací Saúdské Arábie, Spojených států a Sýrie. Ta navazuje na uspořádání z doby před občanskou válkou, ale mění politický systém Druhé republiky z prezidentského na parlamentní. Konfesní rozdělení pozic zůstalo zachováno, počet mandátů v parlamentu byl v zájmu stability rovnoměrně rozdělen mezi křesťanskou a muslimskou komunitu, což neodpovídá skutečné demografické situaci.¹³² Omezení pravomocí prezidenta znamená konec maronitské hegemonie v politickém systému, jež byla typickým rysem předválečného uspořádání. Bývalí vůdcové milicí z dob občanské války se více či méně úspěšně transformovali do role civilních politiků, o jejich úspěchu a neúspěchu však často rozhodoval jejich vztah k režimu v Damašku.¹³³ Tradičním prvkem libanonské politiky jsou politické dynastie, kdy předáci jednotlivých komunit předávají politickou a ekonomickou moc na své potomky.

¹³¹ EL-HUSSEINI, Rola: *Lebanon: Building Political Dynasties*. In: PERTHES, Volker (ed.): *Arab Elites: Negotiating the Politics of Change*. Londýn 2004, s. 239-243.

¹³² Ve skutečnosti počet muslimů převyšuje počet křesťanů, přesná čísla však nejsou známa. Střízlivé odhady hovoří o 60% podílu muslimského obyvatelstva. *The World Factbook: Lebanon*. In: Central Intelligence Agency, <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> (26. 11. 2009)

¹³³ Ilustrativní jsou osudy Nabíha Berrího a Michela Aouna. Berrí, předseda šíitské strany Amal a syrský klient, se po válce ujal funkce předsedy parlamentu, rezervované šíitům. Aoun, maronitský generál, premiér a úřadující prezident na konci občanské války, byl syrskými jednotkami v Bejrútu poražen (což znamenalo konec občanské války) a následujících 15 let strávil v pařížském exilu. Do Libanonu se vrátil až po odchodu syrských vojsk. EL-HUSSEINI, R.: c. d. In: PERTHES, V.: c. d., s. 243-246.

Sektářský charakter libanonské politiky, ve kterém mimořádně důležitou roli hrají rodinné a klanové vazby, nebyl příhodným terénem pro vznik silné islamistické formace. S jedinou výjimkou, kterou je Hizballáh (Strana boží¹³⁴). Toto šíitské masové hnutí a hnutí odporu proti Izraeli dokázalo překonat rodinné a klanové svazky a stát se masovou organizací na základě ideologie, ochrany šíitské komunity, odporu proti Izraeli a všestranné charitativní, sociální, vzdělávací a kulturní činnosti. Šíitská komunita je v Libanonu nejpočetnější, ale má za sebou také nejdélejší historii útlaku a marginalizace. Politicky nebyla příliš významná až do 70. let, během První republiky zastával její zástupce nevlivnou pozici předsedy parlamentu. O politickou aktivizaci libanonských šíitů se přičinil duchovní Músá as-Sadr, který v roce 1974 založil Hnutí vyděděných (*harakat ul-mahrúmín*) a po začátku občanské války i jeho milici Amal (Naděje). Músá as-Sadr záhadně zahynul při návštěvě Libye roku 1978 a Amal brzy přestal akcentovat šíitský islamismus a začal se orientovat na Sýrii. Dnes je Amal politickou stranou a jeho předseda Nabíh Berrí je předsedou parlamentu.¹³⁵ Odklon Amalu od islamismu a příklad íránské revoluce vedl ke vzniku nového šíitského subjektu, Hizballáhu. Ten vznikl z několika šíitských frakcí v první polovině 80. let, jako reakce na izraelskou invazi a íránský vývoz islámské revoluce. Ačkoliv hnutí uvádí jako datum svého vzniku rok 1982, jako koherentní formace začal Hizballáh působit až od poloviny 80. let.¹³⁶

Důležitou roli při jeho vzniku a organizaci hráli íránští revoluční gardisté (*pásdárán*), Írán také dodával Hizballáhu významnou finanční podporu, naproti tomu Sýrie si nejdříve od Hizballáhu držela odstup. Hnutí se zpočátku zaměřilo na sebevražedné atentáty a únosy rukojmích, v čemž dosáhlo pochybné proslulosti.¹³⁷ Od konce občanské války se postupně

¹³⁴ Název je odvozen z islámské tradice. *Stranou boží* jsou v Koránu nazýváni následovníci proroka Muhammada, jimž je přislíbena vítězství v zápasu nad nevěřícími.

¹³⁵ GOMBÁR, Eduard: *Islamistické organizace v Sýrii, Jordánsku a Libanonu*. Mezinárodní vztahy, 37, 2002, č. 3, s. 91.

¹³⁶ NORTON, Augustus R.: *Hezbollah: a short history*. New Jersey 2007, s. 34.

¹³⁷ Hizballáh je odpovědný i za smrtící útoky na americké a francouzské vojáky v Libanonu 23. října 1983, což vedlo ke stažení kontingentů obou jmenovaných zemí.

přizpůsobovalo nové realitě, odmítlo však odevzdat zbraně¹³⁸ a pokračovalo v boji proti izraelské okupaci jižního Libanonu. V průběhu 90. let se Hizballáh zapojil do politiky, účastnil se voleb, v nichž si pravidelně v rámci šíitské komunity vedl velmi dobře, a soustředil se na budování rozsáhlé sítě sociálních služeb. Tam efektivně zaplnil vakuum ve školství, zdravotnictví, zpracování odpadu, dodávkách vody a elektřiny apod. způsobené slabým a neefektivním státem a je na místě v tomto kontextu hovořit o *státu ve státě*. Od roku 1991 funguje jeho vlastní televizní stanice al-Manár (Maják), populární mezi libanonskými šíity. Ideově je patrný odklon od univerzalistické rétoriky islámské revoluce a loajality vůči íránskému vedení, naopak je zdůrazňován libanonský charakter hnutí. Hizballáh opustil svůj původní záměr vytvořit z Libanonu islámskou republiku íránského typu a uznal multikonfesní charakter země. Mezinárodně se sblížil se Sýrií a tím i s dříve konkurenčním Amalem. Za proměnou původně nesmiřitelné militantní formace v politicko-vojensko-sociální hnutí, schopné politického kompromisu, stojí duchovní Hasan Nasrulláh, od roku 1992 zastávající pozici generálního tajemníka.¹³⁹

Silný vliv Sýrie byl charakteristický pro prvních 15 let existence poválečného Libanonu. Syrský režim vnímá Libanon jako strategický bod pro svou bezpečnost a důležitý komponent své regionální strategie při jednání s Izraelem. Na základě Dohody z Táifu Sýrie legalizovala pobyt svých jednotek v Libanonu, doplněný početným výzvědným aparátem. V tomto období měla Sýrie takřka kompletní kontrolu nad vnitřní i zahraniční politikou země, již dále upevnil izraelský útok na Libanon v dubnu 1996¹⁴⁰, a mnoho libanonských předáků bylo syrskými klienty. Náhlý konec syrského vlivu je spojen s atentátem na Rafíqa Harírího, jednu z nejprominentnějších postav libanonské politiky a byznysu a dlouholetého premiéra, v únoru 2005. Dodnes neobjasněná Harírího vražda způsobila prudké otřesy na libanonské politické scéně a vedla pod silným mezinárodním tlakem k odchodu syrské armády a tajných služeb, obviněných z provedení atentátu. Vztahy se Sýrií i v

¹³⁸ Mimo jiné i s odkazem na slabou reprezentaci početné šíitské komunity v politickém systému.

¹³⁹ MANDAVILLE, P.: c. d., s. 213.

¹⁴⁰ PERTHES, Volker: *Syria's Involvement in Lebanon*. Middle East Report, 1997, č. 203, s. 18. (<http://www.jstor.org>)

současnosti polarizují libanonskou politiku, libanonské politické strany a hnutí se po odchodu Syřanů rozdělily na pro-syrský a proti-syrský tábor, byť vztah k východnímu sousedovi není tím jediným problémem, který je rozděluje.¹⁴¹

Po zavraždění Rafíqa Harírího a syrském odchodu z Libanonu se dostal Hizbulláh pod silný tlak. Skupina politiků, profilující se jako proti-syrská, chtěla využít politické atmosféry v zemi a odchodu Sýrie k oslabení vlivu šíitského hnutí, ten však reagoval mohutnými lidovými protesty a uspěl ve volbách 2005, po kterých vstoupil do vlády. Hizbulláh se stal vůdčí silou Koalice 8. března, uskupení stran a hnutí, které vystupuje jako Sýrii přátelsky nakloněná, nacionalistická síla. Hnutí se tím podařilo vytvořit multikonfesní koalici, jejíž součástí je i Svobodný vlastenecký proud maronitského generála Michela Aouna, a tím se vyhnout izolaci. Jejím oponentem se stala rovněž multikonfesní Koalice 14. března, v níž má dominantní roli Hnutí budoucnosti Sáada Harírího, syna a politického i obchodního dědice Rafíqa Harírího.¹⁴² Koalice 14. března vystupuje proti syrskému vlivu a proti Hizbulláhu, orientuje se na spolupráci se Spojenými státy, EU (především s Francií) a Saúdskou Arábií. Soupeření těchto dvou sil nemá pouze vnitropolitické kořeny, ale je pokračováním stavu, ve kterém je Libanon hracím polem pro zájmy regionálních i světových velmocí. Na jedné straně tu stojí vliv Sýrie a přeneseně i Íránu, na straně druhé pak Saúdské Arábie potažmo Spojených států a EU.

Definitivní ránu zasadil snahám oslabit Hizbulláh útok Izraele v létě 2006, ze kterého hnutí vyšlo neporažené (a tedy z logiky nepoměru mezi vojenskými kapacitami Izraele a Hizbulláhu vítězně) a jeho prestiž uvnitř Libanonu i regionálně nesmírně vzrostla, o to nejen mezi šíity. Konfrontace mezi koalicemi Harírího a Hizbulláhu – a z toho plynoucí vleklá politická krize – zemi nebezpečně přiblížila opakování občanské války, když řada demonstrací a stávek vyústila v pouliční přestřelky, poté co se vláda

¹⁴¹ O čemž svědčí i náhlé střídání stran, typické pro libanonské předáky. Michel Aoun, kdysi nepřítel Sýrie, je dnes vítaným hostem v Damašku. Naopak Walíd Džunblát, drúzský předák a po řadu let syrský klient, je v současnosti jeden z vedoucích politiků koalice 14. března. SALLOUKH, Bassel: *Syria and Lebanon: A Brotherhood Transformed*. Middle East Report, 2005, č. 236, s. 14-21. (<http://www.jstor.org>)

¹⁴² Názvy obou koalic jsou odvozeny od dat masových pro a proti-syrských demonstrací v Bejrútu v březnu 2005.

Fuáda Siniory sestávající z částí Koalice 14. března pokusila oslabit Hizballáh přerušením jeho telekomunikační sítě. Hizballáh reagoval násilným obsazením sunnitského západního Bejrútu, když poprvé použil zbraně proti jiné libanonské politické síle od skončení občanské války.¹⁴³ Násilí se záhy z Bejrútu přelilo i do dalších částí země a vyžádalo si na 300 obětí. Sáadu Harírímu a jeho spojencům se tento tah nepodařil, pokus o přímou konfrontaci pro ně skončil ponižujícím obsazením sunnitského západního Bejrútu ozbrojenci šíitského hnutí.

Mediace konfliktu se ujal Katar a v květnu 2008 bylo uzavřena Dohoda z Dauhá, která částečně uvolnila napětí a umožnila zvolení prezidenta, jímž se stal konsensuální kandidát Michel Sulejmán, do svého zvolení vrchní velitel armády. Navzdory zažehnání přízraků občanské války je politický život nadále poznamenán soupeřením obou sil. Dohoda z Dauhá a arbitráž nového prezidenta Michela Sulejmána částečně zklidnila situaci, avšak vzájemná nedůvěra přetrvává a spolupráce mezi Hizballáhem a Harírího blokem je nadále obtížná. Ve volbách v červnu 2009 těsně zvítězil Harírího tábor, ale jejich vítěz nebyl pět měsíců schopen vytvořit vládu.¹⁴⁴ Životaschopnost nejnovější dohody mezi Harírím a Hizballáhem o sestavení společné vlády národní jednoty prokáže až další vývoj.¹⁴⁵

Dalším přetrvávajícím problémem libanonské politiky je existence a postavení palestinských táborů, ve kterých žije na 400 000 uprchlíků. Tito lidé jsou v Libanonu odsouzeni žít v druhořadém postavení bez možnosti získat libanonské občanství a jsou často terčem diskriminace a nepřátelství, když je jim mnoha politickými silami připisována odpovědnost za vypuknutí občanské války a další údajné akce proti stabilitě Libanonu. Události v táboře Nahr ul-Bárid v květnu a červnu 2007¹⁴⁶ dokazují, že neutěšené socioekonomické podmínky palestinských uprchlíků se mohou stát živnou půdou pro

¹⁴³ *In Pictures: Lebanon crisis*. In: British Broadcasting Corporation (BBC), http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_pictures/7392133.stm (26. 11. 2009)

¹⁴⁴ Sektářský charakter libanonské politiky a volební systém, ve kterém jsou křesla garantovány pro jednotlivé konfesní komunity, neumožňuje žádné straně dosáhnout přesvědčivého vítězství.

¹⁴⁵ *Lebanon government accord reached*. In: BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8347965.stm (26. 11. 2009)

¹⁴⁶ *Fighting rages in Lebanese camp*. In: BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6676291.stm (26. 11. 2009)

extremistické skupiny inspirované ideologií al-Qáidy. Palestinci nadále žijí v nejistotě z dalšího vývoje. Představy libanonských politických špiček oscilují od zachování nynějšího stavu po odzbrojení palestinských milicí a přesídlení Palestinců do nových lokací a tím zrušení současné autonomie táborů. To by při současné absenci občanských práv znamenalo definitivní potvrzení statutu Palestinců jako druhořadých občanů země, která o ně nemá zájem.¹⁴⁷

3. 2. Zahraniční politika EU vůči Libanonu a islamismus

Libanon a jeho kosmopolitní hlavní město jsou tradičním hracím polem pro zahraniční politiky regionálních i globálních velmocí. Z chaosu občanské války země vyšla pod silným vlivem Sýrie, dlouhodobě se tu zřetelně projevuje soupeření velmocí v podobě podpory různým aktérům libanonské politické scény. Na jedné straně stojí Koalice 14. března vedená Hnutím budoucnosti Saada Harírího, podporovaná Spojenými státy, EU a také Saúdskou Arábií, na druhé Koalice 8. března vedená Hizbulláhem s podporou Sýrie a Íránu. Na rozdíl od Spojených států nepovažuje EU Hizbulláh za teroristickou organizaci.¹⁴⁸ Efektivita zahraniční politiky EU a především její *strukturální* dimenze je v Libanonu poznamenána vnitřním rozporem. Unie na jednu stranu podporuje demokratizaci a liberalizaci země a zdůrazňuje důležitost překonání konfesního rozdělení a jednotné libanonské identity, na straně druhé podporuje jednoho z aktérů libanonské politické krize, která nastala po vraždě Rafíqa Harírího, čímž přispívá k její eskalaci a k oslabování libanonské jednoty.

Historie smluvních vztahů mezi ES a Libanonem začala podpisem Dohody o spolupráci, jež vstoupila v platnost roku 1978, ale dalšímu rozvoji vztahů zabránila probíhající občanská válka. Po jejím skončení EU začlenila

¹⁴⁷ KHALILI, Laleh: *Palestiniana in Lebanon*. Middle East Report, 2005, č. 236, s. 34-39. (<http://www.jstor.org>)

¹⁴⁸ Za touto skutečností pravděpodobně stojí blízký vztah mezi bývalým francouzským prezidentem Jacquesem Chiracem a Rafíqem Harírím (Harírího rodina dokonce poskytla Chiracovi a jeho manželce apartmán v centru Paříže, poté, co Chirac ukončil druhý prezidentský mandát), který si uvědomoval, že označení Hizbulláhu za teroristickou organizaci by notně zkomplikovalo poválečnou konsolidaci Libanonu a také spolupráci s EU v momentu, kdy Hizbulláh byl členem libanonské vlády. *Chirac trouve un point de chute à Paris chez la famille Hariri*. In: *Liberation*, <http://www.liberation.fr/politiques/0101100703-chirac-trouve-un-point-de-chute-a-paris-chez-la-famille-hariri> (26. 11. 2009)

zemi do svých aktivit ve Středozeří. Libanon byl životně důležitý pro plány EU na ukončení izraelsko-palestinského konfliktu prostřednictvím široce koncipovaného plánu regionální spolupráce, který byl jádrem ESP. Na tom se Libanon podílel od jeho vzniku 1995, nicméně Asociační dohoda vstoupila po komplikované ratifikaci v platnost až v dubnu 2006.¹⁴⁹ Obě strany spolupracují také v rámci EPS, akční plán vstoupil v platnost v lednu 2007.¹⁵⁰

Vražda Rafíqa Harírího v únoru 2005 a události které ji následovaly představovaly pro EU významný impulz k zesílení zahraničněpolitických aktivit v Libanonu. Proti-syrských nálad, které atentát vyvolal, využila skupina politiků k tzv. *Cedrové revoluci*, dva měsíce trvajícím pokojným protestům proti syrské přítomnosti a vlivu v zemi. Společně se silným mezinárodním tlakem, především ze strany Spojených států a EU, tyto protesty dosáhly svého cíle, když se Sýrie na jaře 2005 z Libanonu stáhla. V libanonské společnosti ovšem nepanoval konsensus ohledně syrské role, řada lidí jí přisuzovala zásluhy na ukončení občanské války a stabilitu uplynulých 15 let. Proto byla *Cedrová revoluce* následována stejně masovými shromážděními, která Sýrii vyjadřovala podporu a díky, organizovanými Hizbulláhem a dalšími pro-syrskými silami. Těmto demonstracím byla věnována ze strany amerických a evropských politiků a také hlavních amerických a evropských médií minimální pozornost, která ostře kontrastovala s rozsáhlým zájmem o *Cedrovou revoluci*, jež byla dávána do souvislosti s dalšími *demokratickými* revolucemi na Ukrajině, v Gruzii a Kyrgyzstánu.¹⁵¹

V hodnotící zprávě v rámci EPS z roku 2005, kterou vypracovala Komise v období po vraždě Rafíqa Harírího, EU zdůrazňuje důležitost svobodných a spravedlivých voleb bez zahraničního vměšování, kompletní stažení zahraničních sil ze země, odzbrojení a rozpuštění všech milicí a kontrolu libanonské vlády nad celým územím země – což je v souladu

¹⁴⁹ *EU & Lebanon: From Cooperation to Association*. In: Delegation of the European Commission to the Republic of Lebanon,

http://www.dellbn.ec.europa.eu/en/eu_and_lebanon/cooperation.htm (26. 11. 2009)

¹⁵⁰ *Republic of Lebanon*. In: European Commission External Relations,

http://ec.europa.eu/external_relations/lebanon/index_en.htm (26. 11. 2009)

¹⁵¹ ELSHOBAKI, Amr a kol.: *Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah*. EuroMeSCo, s. 24, <http://euromesco.net/images/65eng.pdf> (26. 11. 2009)

s rezolucí Rady bezpečnosti OSN 1559. Hodnotící zpráva dále poukazuje na pokračující izraelskou okupaci farem Šibáa a napjatou situaci na izraelsko-libanonské hranici, kterou monitoruje mise OSN UNIFIL¹⁵². Zpráva se rovněž věnuje situaci palestinských uprchlíků, kde zmiňuje roli EU při zmírňování obtížné situace Palestinců v uprchlických táborech.¹⁵³ Akční plán byl dohodnut mezi EU a libanonskou vládou v průběhu roku 2005 a v první polovině 2006, tedy v době, kdy ve vládě zasedali i ministři Hizballáhu. Plán navrhuje celou řadu reforem směřujících k posílení demokratizace, státních institucí, dodržování lidských práv a právního státu¹⁵⁴, avšak jeho implementace byla zablokována turbulentním politickým vývojem po válce mezi Izraelem a Hizballáhem v létě 2006.

Výpad Hizballáhu přes izraelsko-libanonskou hranici, jeden z mnoha v řetězci vzájemných konfrontací po stažení Izraele z jižního Libanonu v květnu 2000, vyvolal masivní a nepřiměřenou vojenskou odpověď židovského státu, která si vyžádala životy více než tisíce civilistů, zničila tisíce domů a způsobila těžké škody libanonské infrastruktury. Přesto se Izraeli nepodařilo zničit bojové kapacity šíitského hnutí a Hizballáh vyšel z tohoto střetu politicky posílen. Měsíční boje ukončila rezoluce Rady bezpečnosti OSN 1701, která překvapivě našla podporu Izraele, Hizballáhu i libanonské vlády, rozmístěním sil OSN a libanonské armády na izraelsko-libanonskou hranici.¹⁵⁵ Z pohledu zahraniční politiky EU je důležité, že během celého, více než měsíc trvajících, konfliktu nebyli představitelé Unie a členských zemí schopni učinit cokoli pro zastavení izraelské akce, čímž oslabili svou pozici nejen ve vztahu k Hizballáhu, ale i poškodili legitimitu EU jakožto nestranného zahraničněpolitického aktéra v Libanonu. Tu částečně získala během vyjednávání o akčním plánu, kde přes přítomnost Hizballáhu v libanonské

¹⁵² United Nations Interim Forces in Lebanon.

¹⁵³ *European Neighbourhood Policy Country Report: Lebanon*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/lebanon_country_report_2005_en.pdf (26. 11. 2009)

¹⁵⁴ *EU-Lebanon Action Plan*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/lebanon_enp_ap_final_en.pdf (26. 11. 2009)

¹⁵⁵ *Izrael/Hizbollah/Lebanon: Avoiding Renewed Conflict*. In: International Crisis Group, s. 1-4, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east___north_africa/arab_israeli_conflict/59_israel_hizbollah_lebanon___avoiding_renewed_conflict.pdf (26. 11. 2009)

vládě obě strany projevily konstruktivní postoj a demonstrovaly, že vzájemná spolupráce je možná.¹⁵⁶

Vražda Rafíqy Harírího, stažení Sýrie, polarizace politických sil i obyvatelstva na základě pro a proti syrských postojů a konflikt v létě 2006 destabilizovaly poválečné uspořádání uplynulých 15 let. Mimo jiné také zostřily rivalitu a zášť mezi politickými formacemi a konfesními komunitami a existovala reálná hrozba, že Libanon může znovu upadnout do občanské války. Tato situace představovala pro EU jedinečnou příležitost převést svou rétorickou podporu silnější libanonské identity a jednoty mezi konfesními komunitami, vyjádřenou i v hodnotící zprávě, akčním plánu a dalších oficiálních dokumentech Unie, do reálné zahraničněpolitické iniciativy. EU však této příležitosti nevyužila a její zahraniční politika naopak posilovala soupeření politických formací, čímž se zostřoval i střet mezi komunitami.

Zahraniční politika Unie se od odchodu Hizbulláhu z vlády v listopadu 2006 jednostranně soustředila na podporu nové vlády Fuáda Siniory a sil, které ji sestavily, především Hnutí budoucnosti Saada Harírího. Mise UNIFIL byla poslána na 15 000 mužů, především z řad francouzských a italských vojáků, formálně z důvodu dohledu na dodržování příměří, fakticky ale aby se zvýšil tlak na Hizbulláh na šíitském jihu země. EU přislíbila značnou finanční pomoc libanonské vládě, která se pojila s podporou diplomatickou. Útok Izraele v létě 2006 demonstroval nemožnost zničení kapacit Hizbulláhu v přímém střetu, proto následující postup USA-Izraele, k němuž se EU připojila, spočíval ve vytváření postupného tlaku na šíitské hnutí prostřednictvím mise UNIFIL a podpory centrální vlády Fuáda Siniory. Tento postup vedl mimo jiné ke zvýšené sekuritizaci vztahů mezi vládou a šíitským hnutím a tím k dalšímu oslabení již tak křehkého libanonského státu.¹⁵⁷ Unijní podpora jedné ze stran vyostřeného vnitropolitického sporu delegitimizovala její postavení nezávislého zahraničněpolitického aktéra a její agenda posilování jednotné

¹⁵⁶ ELSHOBAKI, Amr a kol.: *Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah*. EuroMeSCo, s. 23, <http://euromesco.net/images/65eng.pdf> (26. 11. 2009)

¹⁵⁷ ARAS, Bülent a kol.: *State and Anti-System Party Interactions in Turkey and Lebanon: Implications for European Policy*. In: EuroMeSCo, s. 22-31, <http://www.euromesco.net/images/paper82eng.pdf> (26. 11. 2009)

libanonské identity a smíření mezi komunitami ještě více ztratila na důvěryhodnosti.

Libanon uvázl v politické krizi, která paralyzovala chod státních institucí, znemožňovala zvolení prezidenta a zvyšovala napětí ve společnosti. K destabilizaci situace přispělo i násilí v palestinském táboře Nahr ul-Bárid, jehož pozadí je dodnes neznámé a oba zneprátelené bloky se z něho navzájem obviňovaly. Zprávy o pokroku v implementaci akčního plánu za rok 2007 a 2008 tuto skutečnost potvrzují, když poukazují na minimální pokrok, kterého se dosáhlo.¹⁵⁸ Politická krize se vystupňovala ke zmíněným pouličním bojům a nebezpečnému vyhocení vztahů mezi šíity a sunnity a musela být vyřešena za pomoci mediace Kataru. Výsledkem byla Dohoda z Dauhá, díky níž byl zvolen prezident a sestavena nová vláda, ve které měla opozice vedená Hizbulláhem právo veta. Tato dohoda zklidnila situaci v zemi, částečně vyřešila politickou krizi a umožnila uspořádání voleb v květnu 2009. Dohoda z Dauhá sice nebyla koncem pro snahy oslabit Hizbulláh podporou *pro-západních* sil z zemi, ale fakticky pro ně znamená zásadní neúspěch. EU, zcela v duchu své vnitřně rozporné politiky v Libanonu, Dohodu z Dauhá ústy vysokého představitele pro Společnou zahraniční a bezpečnostní politiku Javieru Solany „vřele přivítala“.¹⁵⁹

Výsledek legislativních voleb v květnu 2009 potvrdil patové rozložení sil mezi Koalicemi 8. a 14. března. Sestavením nové vlády byl pověřen vůdce vítězné formace Saad Harírí, který však pět měsíců nebyl schopen vytvořit vládu z *pro-západních* sil bez dohody s opozicí. Nemožnost izolovat Hizbulláh vedl k částečné změně pozice EU a průlomové návštěvě Javieru Solany v Bejrútu v červnu letošního roku, kde se mimo jiné sešel s představiteli šíitského hnutí, která byla první schůzkou vysokého představitele EU

¹⁵⁸ *ENP Progress Report: Lebanon 2007*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_397_en.pdf (26. 11. 2009); *ENP Progress Report: Lebanon 2008*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_518_en.pdf (26. 11. 2009)

¹⁵⁹ *Statement by Javier SOLANA, EU High Representative for the CFSP, on the agreement reached in Doha today to end the political crisis in Lebanon*. In: Council of the European Union, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/declarations/100533.pdf (26. 11. 2009)

s Hizbulláhem.¹⁶⁰ Po pěti měsících vyjednávání se podařilo dosáhnout dohody o nové vládě. Saad Harírí se ujme role premiéra ve vládě národní jednoty, kde je zastoupena i opozice včetně dvou ministrů za šíitské hnutí. Tuto vládu formálně uvítaly všechny politické síly v zemi a okamžitě jí vyjádřili podporu i komisařka pro vnější vztahy Benita Ferrero-Waldner a Javier Solana.¹⁶¹

Vývoj zahraniční politiky EU v Libanonu od vraždy Rafíqy Harírího potvrzuje její vnitřní rozpornost, jež má negativní vliv na dosažené výsledky. Stabilizace a demokratizace Libanonu není možná bez oslabení rodinných a klanových vazeb, smíření mezi konfesními komunitami a posílení jednotné libanonské identity. Tuto skutečnost EU plně uznává a v *strukturální* dimenzi své zahraniční politiky se pokouší podpořit vývoj tímto směrem. *Strukturální* dimenze zahraniční politiky EU je však paralyzována třemi faktory, proto jsou její dosavadní výsledky efemérní.

Libanon, pro svou blízkost a historické spojení s izraelsko-palestinským a izraelsko-arabským konfliktem, je mimořádně strategickým bodem v celé oblasti. Z tohoto důvodu je hracím polem pro zahraniční politiky regionálních i světových velmocí. Zahraniční politika EU, tak jako v případě palestinských území, dobrovolně zůstává ve stínu zahraniční politiky Spojených států. Zahraničněpolitické iniciativy Unie jsou mnohdy pouze ad hoc reakcemi na kroky USA. V případě Libanonu, na rozdíl od palestinských území, existovala silná vazba mezi částí libanonských politických špiček a významným členským státem EU. Nadstandardní kontakty a osobní přátelství mezi bývalým francouzským prezidentem Jacquesem Chiracem a Rafíqem Harírím mělo citelný vliv na podobu zahraniční politiky EU před a především po zavraždění několikanásobného libanonského premiéra. Francie měla formující úlohu

¹⁶⁰ Signálem, že EU přehodnocuje zahraniční politiku v Libanonu bylo i Solanovo prohlášení: „Hizbulláh je součástí politického života v Libanonu a je zastoupen v libanonském parlamentu.“. *EU's Solana meets Hezbollah in Beirut*. In: BBC, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8099074.stm> (26. 11. 2009)

¹⁶¹ *Statement by Commissioner Ferrero-Waldner on the formation of a national unity government in Lebanon*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/commission_barroso/ferrero-waldner/speeches/index_en.htm (26. 11. 2009); *Javier SOLANA, EU High Representative for the CFSP, congratulates the new government in Lebanon*. In: Council of the European Union, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/declarations/111004.pdf (26. 11. 2009)

v unijní podpoře Koalice 14. března a Hnutí budoucnosti Saada Harírího, vyváženější pozici přinesl až nastup nového francouzského prezidenta Nicolase Sarkozyho.¹⁶²

Třetím faktorem jsou pokusy EU vyhnout se spolupráci s Hizbulláhem a snaha ho v rámci libanonské politiky izolovat a oslabit. Unie si ve svém vztahu k Hizbulláhu nese zátěž její nedůvěry k islamismu a vytrvalou percepci islamistických subjektů jako apriori negativní síly. To je v kontextu identifikovaných cílů evropské zahraniční politiky v Libanonu a šíitského hnutí paradoxní, protože Hizbulláh je ze všech libanonských politických formací nejbližší unijnímu cíli oslabení vlivu rodinných a klanových vazeb, konfesních komunit a vytvoření jednotné libanonské identity. Na rozdíl od ostatních libanonských stran a hnutí Hizbulláh není plodem rodinných a klanových vazeb a od své ideové transformace na počátku 90. let dlouhodobě zdůrazňuje potřebu libanonské identity a jednoty. Jeho mocenskou základnu nadále tvoří šíitská komunita, ale po ukončení izraelské okupace jižního Libanonu roku 2000, v čemž guerillové akce Hizbulláhu hrály důležitou roli, a konfliktu z Izraelem v létě 2006 jeho prestiž vzrostla i mezi příslušníky dalších konfesních komunit.

Ač se EU chtěla, z důvodu dodržování konformní linie v souladu s postoji Spojených států a Izraele, formálně vyhnout otevřené spolupráci s Hizbulláhem, v praxi se šíitským hnutím opakovaně jednala. Mnoho velvyslanců členských zemí, včetně Francie a Velké Británie, se setkalo s generálním tajemníkem hnutí Hasanem Nasrulláhem.¹⁶³ Jednání mezi EU a vládou se zastoupením Hizbulláhu se stalo základem pro vypracování a přijetí akčního plánu. Konečně setkání Javiera Solany s představiteli hnutí v červnu 2009 znamenalo uznání Hizbulláhu jako součásti libanonské politiky. Historie vzájemných kontaktů ukazuje, že spolupráce není nemožná. Zhoršení vztahů

¹⁶² CHOUCAIR VICOSO, Julia: *Lebanon*. In: YOUNGS, Richard: *Is the European Union Supporting Democracy in its Neighbourhood?* In: FRIDE, s. 61-62.
<http://www.fride.org/publication/540/is-the-european-union-supporting-democracy-in-its-neighbourhood> (26. 11. 2009)

¹⁶³ ATRISSI, Talal: *Political Islam in Lebanon*. In: EMERSON, Michael – YOUNGS, Richard (eds.): *Political Islam and European Foreign Policy: Perspectives from Muslim Democrats of the Mediterranean*. In: Centre for European Policy Studies, s. 94,
<http://www.ceps.be/book/political-islam-and-european-foreign-policy-perspectives-muslim-democrats-mediterranean> (26. 11. 2009)

mezi EU a Hizbulláhem v období 2006-2009 je spojeno s unijní komplicitou v americko-izraelském postupu izolace a oslabení hnutí, který se ukázal jako neefektivní a vedoucí k růstu napětí mezi konfesními komunitami, nikoliv v nekompatibilitě cílů šíitského hnutí a cílů zahraniční politiky EU v této zemi.

4. MAROKO

Tabulka 6 - hodnocení organizace Freedom House¹⁶⁴

Populace	31,2 milionů
Politická práva	5
Občanské svobody	4
Charakter	Částečně svobodný

Tabulka 7 - vývoj hodnocení organizace Freedom House v letech 1990-2008¹⁶⁵

	90	91	92	93	94	95	96	97	98	99
Politická práva	4	5	6	5	5	5	5	5	5	5
Občanské svobody	4	5	5	5	5	5	5	5	4	4
Charakter	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS

	00	01	02	03	04	05	06	07	08
Politická práva	5	5	5	5	5	5	5	5	5
Občanské svobody	4	5	5	5	4	4	4	4	4
Charakter	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS	ČS

Relevantní islamistické subjekty:

Strana spravedlnosti a rozvoje – kooptovaná politická strana

Spravedlnost a dobročinnost – masové hnutí

4. 1. Nástin vývoje politického systému a islamistických politických subjektů

Marocké království je formálně konstituční monarchií. V jejím čele je dědičný král z Alawitské dynastie, legislativu tvoří podle ústavy z roku 1996¹⁶⁶ dvoukomorový parlament, vláda je sestavována na základě voleb¹⁶⁷ konaných

¹⁶⁴ *Morocco (2009)*. Freedom House,

<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&country=7666&year=2009> (29. 10. 2009)

¹⁶⁵ *Country rating and status, FIW 1973-2009*. Freedom House,

http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_AllScores_Countries.xls (15. 11. 2009)

¹⁶⁶ *Constitution du Maroc, 1996*. In: Al-Bab, <http://www.al-bab.com/maroc/gov/con96fr.htm> (26. 11. 2009)

¹⁶⁷ Všeobecným, rovným a tajným volebním právem disponují občané Maroka starší 20 let, pasivní volební právo mají občané starší 23 let. Volit není umožněno Maročanům v diaspoře,

každých pět let a je odpovědná králi i parlamentu. Král má značnou náboženskou legitimitu, jeho v ústavě uvedený titul *amír ul-muminín* (kníže věřících) z něj pro Maročany činí náboženskou autoritu.¹⁶⁸ Reálně král disponuje rozsáhlými pravomocemi a role vlády a parlamentu je výrazně slabší. Král jmenuje premiéra a členy vlády, dává pokyny pro jejich činnost a může premiéra i jednotlivé ministry kdykoliv odvolat. Král může rozpustit parlament, vypsat nové volby a během této doby vládnout pomocí dekretů, stejně jako bez udání důvodu vyhlásit výjimečný stav. Rovněž je mu umožněno bez konzultace s vládou a parlamentem měnit ústavu prostřednictvím vyhlášení referenda o jím navržených úpravách.¹⁶⁹

Rozsáhlé ústavní pravomoci nejsou jediným ani nejdůležitějším zdrojem královské moci. Tím je instituce nazývaná *machzin*. *Machzin* je neformální klientelistická síť prakticky všech složek režimu, které se podílejí na výkonu moci, jejíž hlavou je král. Jsou v ní sdruženy vysoce postavené osobnosti politického a ekonomického života země, členové vlády a parlamentu, představitelé ozbrojených sil i provinční administrátoři. Uvnitř *machzinu* dochází ke všem zásadním politickým a ekonomickým rozhodnutím, což potvrzuje druhořadou úlohu vlády a parlamentu, přičemž klientelistická struktura této instituce vytváří silně korupční prostředí. *Machzin* je pozůstatkem tradičních vládních struktur z doby před příchodem francouzského kolonialismu, který bezprostředně po získání nezávislosti prorostl do struktur nového státu. Ideální člen *machzinu* splňuje dvě podmínky: lojalitu králi a diskrétnost. Příslušnost k *machzinu* předpokládá korupci a umožňuje dotyčnému spravovat jemu svěřenou část veřejné sféry jako osobní léno.¹⁷⁰

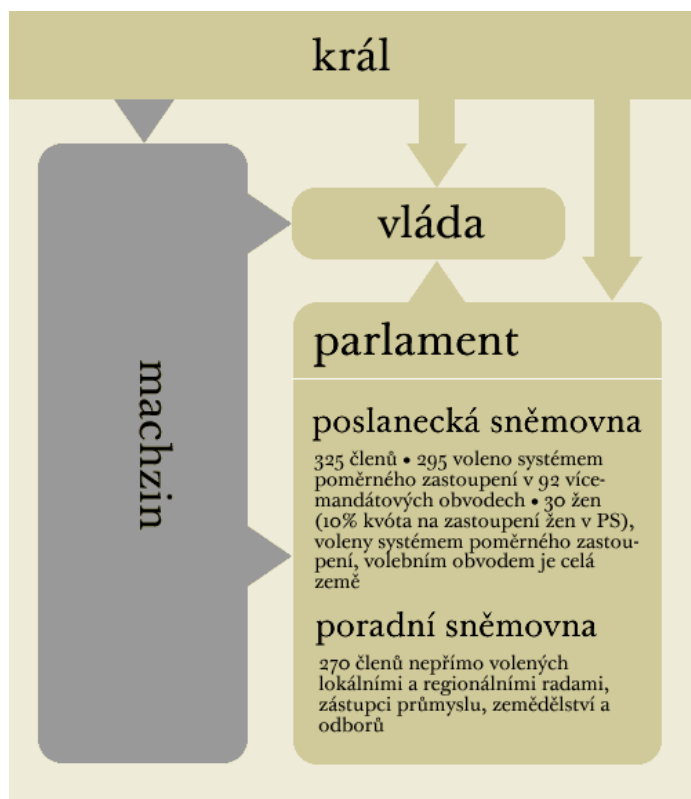
což je velmi důležité pro stabilitu režimu, vzhledem k 2,7 milionu Maročanů v západní Evropě (z 3,1 milionu Maročanů v diaspoře). *Overview Election Law*. In: MENA Election Guide, <http://www.mena-electionguide.org/details.aspx/19/Morocco/7/Election%20Law/article915> (26. 11. 2009) a FARGUES, Phillipe: *Emerging Demographic Patterns across the Mediterranean and their Implications for Migration through 2030*. In: Migration Policy Institute, <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Fargues-Paper.pdf> (26. 11. 2009)

¹⁶⁸ Což oslabuje možnosti islamistů napadat vládu z náboženských pozic.

¹⁶⁹ *Arab Political Systems: Baseline Information and Reforms – Morocco*. In: Carnegie Endowment for International Peace, http://www.carnegieendowment.org/files/Morocco_APS.doc (26. 11. 2009)

¹⁷⁰ Více o instituci *machzinu* v MAGHRAOUI, Abdelslam: *Political Authority in Crisis: Mohammed VI's Morocco*. Middle East Report, 2001, č. 218, s. 12–14. (<http://www.jstor.org/>)

1 - Politický systém Marockého království¹⁷¹

Maroko bylo v období 1912-1956 francouzským protektorátem, nicméně země byla na rozdíl od Alžírka poměrně málo zasažena kolonialismem a Francie spoléhala spíše na systém nepřímé vlády prostřednictvím místních hodnostářů. Po získání nezávislosti hrála krátkou dobu důležitou roli nacionalistická strana *Istiqlál* (Nezávislost), avšak brzy začal politickému systému dominovat král, od roku 1961 Hasan II. Jeho vláda se vyznačovala autoritářstvím a silnou represí, kombinovanou s kooptací některých představitelů opozice. Hasan II. nekompromisně hájil přežití monarchie¹⁷² a svou osobní moc, často za cenu mučírén a vražd, proto je období od 60. do 80. let Maročany nazýváno *les années de plomb* (olověná

¹⁷¹ Údaje o parlamentu v *Arab Political Systems: Baseline Information and Reforms – Morocco*. In: Carnegie Endowment for International Peace, http://www.carnegieendowment.org/files/Morocco_APS.doc (26. 11. 2009); (Archiv autora)

¹⁷² V časech, kdy monarchické zřízení bylo v mnoha arabských státech nahrazeno republikami (Egypt 1952, Irák 1958, Jemen 1962, Libye 1969).

léta). V 80. letech zemi postihly vážné ekonomické problémy a režim se dostal pod tlak levicové opozice. To v kombinaci se změnou atmosféry po skončení bipolárního soupeření a mezinárodním tlakem na demokratizaci vedlo v 90. letech k opatrným reformám, které umožnily rozvoj omezeného pluralismu a občanské společnosti.

Vrcholem reformního úsilí Hasana II. byl proces tzv. *alternace*, kdy byl po legislativních volbách 1997 pověřen předák levicové opozice Abd ar-Rahmána Jusúfího, aby sestavil vládu. Avšak vstup opozice do vlády nezměnil charakter marockého politického systému, ve kterém si nadále uchoval dominanci král. Alternace na marocký způsob nebyla střídáním politických stran ve vládě dle výsledku voleb, tak jako ve standardních demokraciích, ale politickým manévrem monarchy. Ten sám obsadil některá klíčová ministerstva a prosadil mimo jiné další vládní působení pro ministra vnitra Idríse Basrího, který byl mezi Maročany mimořádně nepopulární jakožto jeden z architektů represe předchozích let. Výsledkem *alternace* tudíž nebyla demokratizace režimu, ale kooptace nejsilnější opoziční síly, kterou tehdy byla Socialistická unie lidových sil, vítěz voleb.¹⁷³

Vedle levice byly vůči režimu Hasana II. v opozici i islamistické subjekty, aktivní od 70. let minulého století. V Marockém království představuje islamismus roztržitý proud, v současnosti reprezentovaný jednou významnou a jednou marginální politickou stranou, masovým hnutím, formálně ilegálním, ale částečně tolerovaným, a nespočtem lokálních sdružení tvořících islámskou občanskou společnost, ať už navázaných na politickou formaci nebo nezávislých. Místní politický islám reflektuje řadu vlivů z dalších arabských zemí jižního a východního Středozeří, zde se projevuje periferní postavení Maroka v rámci celé oblasti a náboženská heterogenost země. Islamisté čerpají ze salafíje, saúdských inspirací, hnutí Muslimských bratrů a jeho ideologů Hasana al-Banná a Sajjida Qutba, silné jsou také lokální vlivy v podobě súfismu a mystických řádů. V posledních letech našel své marocké vyjádření i obrat k post-islamismu, plné demokracii a pluralismu. V zemi

¹⁷³ ZERHOUNI, Saloua: *Morocco: Reconciling Continuity and Change*. In: PERTHES, V.: c. d., s. 65.

rovněž existují skupinky inspirované al-Qáidou, zde se však jedná o víceméně importovaný fenomén, spojený se členy marocké diaspory v západní Evropě.¹⁷⁴

Zvláště viditelným kritikem režimu byl Abdalsalám Jásín, nejznámější islamistický aktivista v zemi. Jásín, profesně učitel a školní inspektor, se již v 70. letech postavil do opozice proti vládě Hasana II., což mu vyneslo dlouholetou perzekuci.¹⁷⁵ Je autorem několika otevřených dopisů marockým monarchům, kde ironicky glosuje jejich náboženskou autoritu a nepřímou je tak obviňuje z toho, co spatřuje jako dekadentní stav marocké společnosti. Jásín je zakladatelem ilegálního masového hnutí Spravedlnost a dobročinnost (*al-adl wa-l-ihsán*), jehož aktivity jsou režimem částečně tolerovány.¹⁷⁶ Jeho hnutí nachází inspiraci v egyptských *ichwánech*, v syntéze *as-sahwa*, formující vliv měla také Jásínova zkušenost s mystickými řády v jejich důrazu na hierarchii a ideové vedení.

Hnutí se zaměřuje na sociální a charitativní aktivity spojené s misijní činností (*da'wa*). Podle svých internetových stránek byla v roce 1998 založena politická větev, která se dělí do pěti sekcí: ženské, mládežnické, odborové, výzkumné a regionální.¹⁷⁷ Spravedlnost a dobročinnost nicméně odmítá přistoupit na pravidla hry diktované režimem, za což platí svou ilegalitou a neúčastí ve volbách. Z tohoto důvodu je těžké odhadovat jejich skutečnou podporu v království, některé zdroje hovoří o 25 000 aktivních členech a 140 000 sympatizantů. Jásín a jeho hnutí vystupují proti korupci, sociálnímu útlaku a politickému marasmu. Jeho dcera, Nadia Jásín – mediální tvář hnutí, je souzena za urážku „posvátných institucí“, protože se v novinách vyslovila za zrušení monarchie a její nahrazení republikou, která údajně lépe odpovídá islámskému pojetí státního zřízení. Podle kritiků jsou výhrady ze strany Jásínova hnutí vůči autoritativní povaze režimu a podpora demokratizace spíše taktickým manévrováním než výrazem vnitřního přesvědčení, principiálně totiž

¹⁷⁴ Jedna z těchto formací udeřila v květnu 2003 v Casablance. Sebevražedné teroristické útoky si zde vyžádaly životy 41 lidí, následné vyšetřování ukázalo, že na plánování a organizaci atentátu se podíleli občané Belgie. *Terror blasts rock Casablanca*. In: BBC, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3035803.stm> (26. 11. 2009)

¹⁷⁵ V období represí proti disidentům v komunistické východní Evropě několik let strávil v psychiatrické léčebně.

¹⁷⁶ V tomto ohledu je tu jistá podobnost s hnutím Muslimských bratrů v Egyptě.

¹⁷⁷ *Le cercle politique*. In: Justice et Spiritualité, <http://www.aljamaa.net/fr/document/1149.shtml> (26. 11. 2009)

jeho zakladatel nic nemá proti *machzinu* a neomezené královské moci, pokud by ta jednala ve shodě s jeho představou *islámského řádu*.¹⁷⁸

Hasan II. zemřel v červenci 1999 a novým králem se stal jeho syn, Muhammad VI. Změna na trůnu vyvolala v zemi velká očekávání směrem k prohloubení reforem a skutečné demokratizaci. Nový král tyto naděje záměrně přižívoval, vystupoval jako moderní demokratický politik, stoupenec liberalizace politického i společenského života a zasadil se o odvolání několika představitelů režimu, kteří byli příliš spjati s érou jeho otce, krom jiných i zmíněného al-Basrího. V arabských zemích bezprecedentním krokem bylo zřízení komise pro vyšetřování porušování lidských práv z dob *les années de plomb*, jejíž činnost sice nevedla ke stíhání odpovědných osob, ale alespoň se přičinila o odškodnění některých obětí.¹⁷⁹ Muhammad VI. se také zasadil o přijetí reformy rodinného práva, zákoníku Mudáwana, jež podstatně zlepšuje práva žen. Na rozdíl od svého elitářského otce vystupuje Muhammad VI. jako zastánce prostých lidí, velký důraz klade na boj proti chudobě a nezaměstnanosti, čímž získává podporu především mladých lidí.

Dalším z aspektů prvních let vlády nového krále, který vzbuzoval řadu nadějí, bylo plné zapojení významné části islamistické scény do politického systému v podobě Strany spravedlnosti a rozvoje (*hizb ul-adála wa-t-tanmíja*, Parti de la Justice et du développement, PJD). PJD vznikla v roce 1998 spojením dvou islamistických formací. Vůdce jedné z nich, Abdelkrim Chátib, měl přátelské vztahy s královským palácem, avšak postrádal širší zázemí. Pragmaticky proto spojil síly s hnutím Reforma a obroda (*islah wa tadždíd*), které mělo pobočky takřka po celé monarchii. Vznikla tak formace s kontakty uvnitř *machzinu* schopná získat širokou lidovou podporu, což se potvrdilo hned v prvních legislativních volbách po sjednocení roku 2002. Strana získala 42

¹⁷⁸ JOFFÉ, George: *Morocco*. In: ARCHER, Toby – Huuhtanen, Heidi (eds.): *Islamist Opposition Parties and the Potential for EU Engagement*. Helsinky 2007, s. 68.

¹⁷⁹ *Morocco's Truth Commission*. In: Human Rights Watch, <http://www.hrw.org/en/reports/2005/11/27/moroccos-truth-commission> (26. 11. 2009)

mandátů, čímž se stala třetí nejsilnější stranou, a to přesto, že jí bylo umožněno postavit kandidáty pouze v 60% obvodů.¹⁸⁰

Strana spravedlnosti a rozvoje je kooptovanou politickou stranou, jež uznává principy politického pluralismu a demokracie. PJD zastává liberální ekonomické postoje, které vyvažuje konzervativním přístupem ve společenských a kulturních otázkách, kde své postoje odůvodňuje islámskými hodnotami. Poněkud nejasný je její postoj k individuálním lidským právům, kde místy přetrvává náboženský konzervativismus stranického vedení i řadových členů.¹⁸¹ Strana zvolila opatrnou taktiku, vyhýbá se přímé kritice podstaty režimu a své výhrady zaměřuje na dílčí nedostatky. Její obezřetnost se jasně projevila po útocích v Casablance, kdy si strana nějaký čas udržovala nízký profil z obav před státní represí, i když s útoky samozřejmě neměla nic společného.

S postupujícími roky se ukazuje, že naděje vkládané do nového krále se ukazují být liché. Muhammad VI. vládne jako vlídný autoritář a ne jako stoupenec demokratizace. Své kritiky namísto likvidace ignoruje. Pozitivní reformní kroky jsou chápány jako dar krále jeho poddaným, o kterých monarcha nemá potřebu diskutovat s vládou a parlamentem. Muhammad VI. provedl jen kosmetické změny na fungování *machzinu*, spočívající v odstranění příliš zdiskreditovaných služebníků jeho otce a jejich nahrazení mladšími, technokraticky smýšlejícími stoupenci nového krále. Samotný systém *machzinu* zůstal intaktní, navíc nová praxe *královských výborů* institucionalizuje neomezenou moc monarchy a tím ještě zesiluje marginalizaci vlády a parlamentu.¹⁸² V oblasti soutěže politických stran Muhammad VI. pouze rozšířil kooptační úsilí svého otce, kdy je z levice rozšířil i na část islamistů. Legislativní volby v letech 2002 a 2007 lze považovat jako svobodné, ale nastavení poměrného volebního systému, jenž silně podporuje

¹⁸⁰ BOUBEKEUR, Amel – AMGHAR, Samir: *Islamist Parties in the Maghreb and their Links with the EU: Mutual Influences and the Dynamics of Democratisation*. In: EuroMeSCo, s. 7, http://www.euromesco.net/images/55_eng.pdf (26. 11. 2009)

¹⁸¹ PJD se například postavila proti reformě rodinného práva, která posílila práva žen.

¹⁸² ZERHOUNI, S.: c. d. In: PERTHES, V.: c. d., s. 67.

malé strany¹⁸³, a volebních obvodů, které zvýhodňuje venkovské oblasti na úkor městských¹⁸⁴, znemožňuje jakékoliv straně získat rozhodující většinu. Král pak těžší ze své role arbitra při sestavování vlády. Výsledkem je vzrůstající apatie voličů projevující se stále klesající účastí.

Tento vývoj ilustruje osud PJD. V posledních legislativních volbách 2007 získala 47 křesel v 325 členné dolní komoře parlamentu a stala se tak druhou nejsilnější stranou po vítězných nacionalistech ze strany *Istiqal*.¹⁸⁵ Přesto pro ni byly volby zklamáním, strana pomýšlela na vítězství a pověření sestavit vládu, reagovala proto opětovným utlumením činnosti a reflexí této porážky. Poslední místní volby v červnu 2009, kde PJD skončila až šestá se ziskem 5,5%, částečně ukázaly sestupný trend popularity kooptovaných islamistů. Částečně proto, že PJD prokázala, že je nejsilnější a nejlépe organizovanou stranou ve městech nad 35 000 obyvatel. Právě ve městech voliči dávají nejvíce hlasů podle osobních preferencí, na rozdíl od venkova, kde často rozhoduje korupce a stranická příslušnost lokální vrchnosti.¹⁸⁶ Lze soudit, že vedení PJD se smířilo se svým postavením v rámci autoritativního systému a raději akceptuje volební machinace a nadvládu *machzinu*, než aby riskovalo konfrontaci a represe. Tento postup ji sice chrání před případným postihem, pokud by ji režim shledal neovladatelnou, ale zároveň stranu vede ke stále silnější identifikaci s celkovým charakterem marocké politiky a PJD pro voliče přestává představovat alternativu. Na případech PJD a hnutí Spravedlnost a dobročinnost je vidět dilema, kterému čelí islamisté v Maroku – buď přistoupit na pravidla režimu a tím přestat být alternativou vůči zavedeným stranám nebo si zachovat zásadový postoj, ale zaplatit za něj ilegalitou a neúčastí ve volbách.

¹⁸³ V legislativních volbách 2007 voliči vybírali z 33 stran, z nichž 23 se dokázalo probojovat do parlamentu. *Moroccan elections build upon democratic experience*. Maghrebica, http://www.maghrebica.com/cocoon/awi/xhtml1/en_GB/features/awi/features/2007/08/26/feature-01 (26. 11. 2009)

¹⁸⁴ Které obvykle volí levici a islamisty.

¹⁸⁵ *Moroccan nationalists in poll win*. In: Aljazeera, <http://english.aljazeera.net/focus/moroccoelections2007/2007/09/2008525122526993418.html> (26. 11. 2009)

¹⁸⁶ MONJIB, Maati: *Morocco: Local Elections Bring Victory to Vote-Buyers and a Royal Friend*. In: Brookings Institution, http://www.brookings.edu/opinions/2009/0619_morocco_monjib.aspx (26. 11. 2009)

Maroko je tak možné označit za specifický typ autoritativního režimu, liberalizovanou autokracií. Reformy 90. let a nástup Muhammada VI. nezměnily podstatu režimu, ale umožnily zachovávat stabilitu při větší míře pluralismu a za podstatně slabší represe. Nový král zachoval kurz liberalizace, nikoliv demokratizace. Marocký režim využívá skutečných prvků demokracie a atmosféry národního smíření ke kooptaci opozice, avšak síly, které nejsou ochotné přistoupit na jeho pravidla hry, drží vně systému, místy i za cenu represe. Podporuje růst občanské společnosti a nevládních organizací, ale souběžně brání vytvoření skutečné politické konkurence, ať už masové strany s širokou lidovou podporou nebo silného, vzdorného parlamentu. Taktéž v hospodářských otázkách se prezentuje jako liberální, otevřená ekonomika, nicméně instituce *machzinu* skutečné otevřenosti brání a království stále trpí velkou mírou klientelismu a korupce.¹⁸⁷

4. 2. Zahraniční politika EU vůči Maroku a islamismus

Geografická pozice Marockého království, jeho blízkost od španělského pobřeží a periferní postavení mezi arabskými zeměmi, podtrhuje důležitost zahraničněpolitických iniciativ EU pro tuto zemi. Souběžně Maroko nedisponuje ložisky fosilních paliv a je vzdálené od blízkovýchodního konfliktu, tudíž zahraniční politika EU v tomto případě prakticky nečelí konkurenci jiných světových či regionálních velmocí. Tyto faktory nepochybně sehrály roli v rozhodování obou marockých králů aktivně participovat v zahraničněpolitických aktivitách EU. Maroko do jisté míry zakládá svou zahraničněpolitickou identitu na otevřenosti iniciativám EU, chce se stát modelovým příkladem spolupráce mezi EU a arabskými státy, od čehož

¹⁸⁷ Království je 80. místě v hodnocení nevládní organizace Transparency International. Na druhou stranu je Marokou jednou ze dvou zemí v oblasti Blízkého východu a severní Afriky, kde má Transparency International místní pobočku. *2008 Corruption Perceptions Index*. In: Transparency International, http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2008/cpi2008/cpi_2008_table (26. 11. 2009)

očekává privilegované postavení mezi partnery EU ve středoziemní oblasti.¹⁸⁸ Blízkost mezi Evropou a Marokem podtrhují také téměř 3 miliony Maročanů žijících v diaspoře v západní Evropě, především ve Francii, Španělsku a Belgii.

Po zisku nezávislosti v roce 1956 se Maroko téměř bezprostředně orientovalo na úzké vztahy s Francií a Evropským společenstvím (ES). Roku 1969 byla mezi ES a Marokem podepsána bilaterální asociační smlouva, 1976 následovala smlouva o spolupráci. V roce 1987 dokonce Maroko požádalo o vstup do ES, přihláška však byla odmítnuta s poukazem na neevropský charakter země. Království se od počátku účastní iniciativ EU v podobě Eurostředoziemního partnerství, Evropské politiky sousedství a Unie pro Středozezemí. Vztahy mezi EU a Marokem pokrývá Asociační dohoda v rámci ESP, jež vstoupila v platnost v březnu 2000, a je implementován akční plán v rámci EPS.¹⁸⁹ Vztahy mezi *partnery* jsou soustředěny na ekonomickou, politickou i sociální oblast, bezpečnostní rozměr se vztahuje na problematiku migrace a terorismu. Zahraničněpolitické aktivity EU úzce souvisí v reformním procesem, jenž v zemi probíhá od počátku 90. let, částečně v reakci na externí tlak na ekonomickou liberalizaci a demokratizaci ze strany EU. Tuto souvislost zdůrazňuje i první zpráva o pokroku v implementaci akčního plánu, jež chválí pokrok, kterého Maroko v oblasti politické reformy a dodržování lidských práv dosáhlo, a vyzdvihuje úsilí marockých autorit, pro něž se „Evropa stala strategickou volbou“.¹⁹⁰

Maroko je výborně disponováno k přijetí struktur prosazovaných zahraniční politikou EU. Země má zkušenosti s pluralitní politikou, byť limitovanou. Maroko je stabilním státem, která nikdy neprošel občanskou válkou a, jak už bylo řečeno, je geograficky vzdálený od blízkovýchodního

¹⁸⁸ Což je postup, který se nemusí setkávat s pochopením u jiných, *centrálních* arabských států. Výstižná jsou slova egyptského diplomata na ambasádě v Londýně v říjnu 2003: „Je humorné, jak nyní Evropané nazývají státy jako je Maroko „modelovými partnery“. Největší pomoc by měl obdržet Egypt, je to největší stát v regionu a má velkou ekonomickou i politickou váhu. Nemůžete srovnávat Egypt a další země, to je exkluzivní vztah a EU by se na něj měla dívat exkluzivnějším způsobem.“ JONES, Alun: *Narrative-Based Production of State Spaces for International Region Building: Europeanization and the Mediterranean*. Annals of the Association of American Geographers, 96, 2006, č. 2, s. 427. (www.wiley.com)

¹⁸⁹ *Kingdom of Morocco*. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/morocco/index_en.htm (26. 11. 2009)

¹⁹⁰ *ENP Progress Report: Morocco*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1511-2_en.pdf (26. 11. 2009)

konfliktu a neoplývá ložisky fosilních paliv. Řadoví obyvatelé mají s evropskou realitou nespočetně kontaktů prostřednictvím diaspory v Evropě. Přesto v zemi stále vládne autoritativní režim, byť ve formě liberalizované autokracie. Marocký režim je mimořádně úspěšný v přizpůsobování se vnějším i domácím tlakům, které dokáže využít k cizelaci autoritativního zřízení a tím je transformovat ve svou výhodu. K tomu mu napomáhají i zahraničněpolitické iniciativy EU, jež se nedotýkají jádra problému (*machzin* a postavení krále v politickém systému), ale přistoupily na režimem určené pravidla hry.

V hodnotící zprávě v rámci EPS, na jejím základě byl vypracován akční plán, je v části věnované politické dimenzi věnována pozornost převážně institucionálním otázkám. Jsou sice zmíněny některé problémy, jako například korupce, diskriminace žen či nedostatečná svoboda tisku, ale celkově toto hodnocení vyznívá pozitivně a nenajdeme tu ani zmínku o autoritativní povaze vládnoucího režimu.¹⁹¹ Akční plán proto navrhuje dílčí reformy typu úpravy zákonů regulujících činnost politických stran, zvýšení efektivity administrativního aparátu, či zlepšení ochrany práv žen a dětí.¹⁹² První hodnotící zpráva o dosaženém pokroku chválí Maroko za úspěchy v implementaci akčního plánu a doslova uvádí, že „král odstartoval početné iniciativy zaměřené na modernizaci státu, demokratizaci a národní smíření“.¹⁹³ Ve stejném duchu se nese i poslední hodnotící zpráva za rok 2008, kritizující stav justice, nedostatečnou svobodu tisku a shromažďování, kde ale naprosto absentuje zdroj těchto nedostatků.¹⁹⁴ Samozřejmě, že implementace opatření a reform navrhovaných ze strany EU může částečně zlepšit situaci v dané oblasti, ve skutečnosti však pomáhají v přežití vládnoucího režimu. EU se rovněž zdráhá vůči Maroku uplatňovat negativní kondicionalitu, tudíž případná neochota režimu plnit dohody nemá konsekvence.

¹⁹¹ *European Neighbourhood Policy Country Report: Morocco*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/morocco_enp_country_report_2004_en.pdf (26. 11. 2009)

¹⁹² *EU/Morocco Action Plan*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/morocco_enp_ap_final_en.pdf (26. 11. 2009)

¹⁹³ *ENP Progress Report: Morocco 2006*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1511-2_en.pdf (26. 11. 2009)

¹⁹⁴ *Rapport de Suivi Maroc 2009*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_520_fr.pdf (26. 11. 2009)

Zahraniční politika EU svým obsahem zefektivňuje dlouhodobé úsilí autoritativního režimu v Maroku o depolitizaci veřejné sféry, které má své kořeny již v 60. let minulého století, kterému ale současný reformní proces a jeho navázání na zahraničněpolitické aktivity EU přinesl nové kvality. Vládnoucí režim svým poddaným zdůrazňuje, že země nepotřebuje změnu režimu, ale lepší management. Priorita je jednoznačně dávana ekonomickým otázkám. Tento přístup je uplatňován i v politické sféře, zlepšení současného stavu mají přinést manažerská řešení a technicistní reformy.¹⁹⁵ Tomuto přístupu je pak dodávána legitimita spolupráci s EU a odkazem na její požadavky. Nástup nového krále na trůn depolitizaci spíše urychlil, Muhammad VI. a jeho spolupracovníci jsou důrazem na ekonomický rozvoj a efektivitu ještě niternějšími technokraty než byl jeho otec, jehož hlavní starostí bylo přežití monarchie v těžkých časech.

Zahraničněpolitické iniciativy EU v oblasti politické reformy, demokratizace a lidských práv se zároveň úzkostlivě vyhýbají zapojení aktérů, kteří nejsou vládnoucím režimem považováni za loajální, spolehliví nebo bezvýznamní (tzv. *třetí síla*). Skutečnou opozici, jíž jsou islamisté (a to už dnes platí pouze částečně), aktivity EU ignorují.¹⁹⁶ Režim se tak může spolehnout na to, že umírnění islamisté a jejich vliv jsou jeho interní starostí a politikou střídavé represe a kooptace drží umírněné islamistické subjekty pod kontrolou. Tím, že zahraniční politika EU umírněné islamisty ignorovala a nepomohla jim vytvořit podmínky pro jejich působení, se EU vzdala užitečných partnerů při prosazování obsahu unijní *strukturální zahraniční politiky*, a to na individuální, společenské i státní úrovni.

V podmínkách Maroka lze za potenciální partnery EU z řad islamistů považovat PJD a, byť v menší míře, hnutí Spravedlnost a dobročinnost. Obě tyto formace zdůrazňují hodnotu demokratizace, pluralismu a respektu

¹⁹⁵ MAGHRAOUI, Abdeslam M.: *Depoliticization in Morocco*. In: DIAMOND, L. – PLATTNER, M. F. – BRUMBERG, D.: c. d., s. 67-75.

¹⁹⁶ Čímž jde zahraniční politika EU i nad rámec *nepsaných pravidel* režimu – v amerických iniciativách na podporu demokratizace (v případě Maroka nejsou Spojené státy limitovány strategickými zájmy a proto si mohou dovolit luxus podpory demokracie) běžně participují představitelé PJD a nevládní organizace se stranou spojené, přesto tento fakt nevede k zhoršení vztahů mezi USA a marockým režimem. KHAKKEE, Anna: *Pragmatism Rather than Backlash: Moroccan Perceptions of Western Democracy Promotion*. In: EuroMeSCo, s. 12-13, <http://www.euromesco.net/images/paper73eng.pdf> (26. 11. 2009)

k lidským právům pro další vývoj země, tedy právě těch struktur, které unijní zahraniční politika hodlá prosazovat. PJD prokázala přijetí těchto struktur svým dosavadním působením v politice, Jásínovo hnutí k tomu nedostalo příležitost a proto stále přetrvávají pochyby o upřímnosti demokratické tváře hnutí. Ostrakizace těchto subjektů za strany EU však režimu umožnila plnou kooptaci PJD a vytlačení hnutí Spravedlnost a dobročinnost z politické sféry do oblasti sociální, vzdělávací a kulturní, čímž je jen potvrzeno přesvědčení Jásína a jeho okolí, že demokracie a pluralismus jsou jen zástěrky pro fungování režimu.

PJD dnes přestává být pro islámsky orientované voliče alternativou, vše nasvědčuje tomu, že strana přijala rozdělení rolí prosazované monarchií. V tom politické strany akceptují politický monopol krále a *machzinu* a soustředí se na volební klání a práci v nevlivné vládě či parlamentu. Dodávají tak kredibilitu sofistikované hře na demokracii, jejíž vytvoření je mimořádným úspěchem marockého autoritativního režimu. Poslední místní volby v červnu 2009 navíc naznačují, že režim má zájem ještě více utužit kontrolu nad touto imitací demokratické politiky, a tak můžeme sledovat návrat *královské strany*. Tou je ve volbách nejúspěšnější Strana autenticity a modernity, vzniklá pouhých pět měsíců před volbami. Jde o stranu *machzinu*, vedenou bývalým ministrem vnitra a spolužákem a nejbližším rádcem Muhammada VI. Fuádem Alí al-Himmou. Tato strana si bezkonkurenčně vedla ve venkovských oblastech, kde jí *machzin* připravil cestu k vítězství.¹⁹⁷ Král se tím vrací k praktikám svého otce a dále diskredituje soutěž politických stran v zemi.

Zahraniční politika EU ignorováním islamistů promarnila efektivní nástroj pro nátlak na vládnoucí režim a svým celkovým přístupem i šanci na demokratizaci Maroka, jež se částečně otevřela v 90. letech a která je dnes již zřejmě minulostí. Společně s tím jí také unikla šance importovat jí prosazované struktury mezi řadové Maročany, především ve městech, kde se nachází mocenská základna islamistů. Umírněné islamistické subjekty si bez unijní asistence musely zvolit jiné cesty, z nichž jedna vedla k loajalitě režimu a

¹⁹⁷ BOUBEKEUR, Amel: *Morocco: The Emergence of a New Palace Party*. In: Carnegie Middle East Centre, <http://www.carnegie-mec.org/NewsDetails.aspx?ID=1172&MID=393&PID=338> (26. 11. 2009)

druhá k odchodu z politické sféry. Královský režim toho využil k pokračující depolitizaci veřejné sféry a dalšímu posílení kontroly nad demokratickou stafází královské moci a svým jednáním diskredituje obsah unijní *strukturální zahraniční politiky*. Výsledkem je voličská apatie (ani ne 40% voličská účast v posledních legislativních volbách 2007, přičemž polovina voličů vhodila do uren prázdné nebo neplatné hlasy), důležitá občanská a politická práva jsou státem pouze částečně garantována, svoboda slova a sdružování je omezena a stranický systém je dysfunkční.¹⁹⁸ Unijní zahraniční politiku diskredituje svým postupem i sama EU, což má negativní vliv na efektivitu její *strukturální zahraniční politiky*, pro niž je legitimita zásadním předpokladem.

Oficiální dokumenty Unie, chválící demokratizační úsilí krále a pokrok, jež země v tomto směru učinila, a bezproblémové vztahy mezi EU a Marokem naznačují, že představitelům EU není současný vývoj v království proti mysli. Ve skutečnosti byl kladen velký důraz na to, aby se předešlo jakékoliv destabilizaci vládnoucího režimu. Především Francie je silným spojencem a obhájcem zájmů království v Bruselu.¹⁹⁹ Liberalizovaná autokracie Muhammada VI. vcelku zdařile hraje hru na demokracii, nedopouští se výrazných excesů v oblasti lidských práv, technokratická vláda skutečně zlepšila ekonomický a administrativní management a marocké autority se pyšní svým postavením *modelového partnera*. Navíc v éře narůstající sekuritizace vztahů mezi EU a jižním a východním Středoziemím království plně spolupracuje s EU v boji proti ilegální migraci a terorismu, což jsou pro evropské partnery prioritní otázky. Tímto neupřímným rozporem mezi deklarovanými a skutečnými zahraničněpolitickými zájmy ale EU diskredituje svoji zahraniční politiku v očích řadových obyvatel království a podlamuje tak svou *strukturální zahraniční politiku* v bezprostředním sousedství Unie.

¹⁹⁸ KHAKEE, Anna: *Pragmatism Rather than Backlash: Moroccan Perceptions of Western Democracy Promotion*. In: EuroMeSCo, s. 10, <http://www.euromesco.net/images/paper73eng.pdf> (26. 11. 2009)

¹⁹⁹ DILLMAN, Bradford: *The European Union and democratization in Morocco*. In: KUBICEK, Paul J.: *The European Union and Democratization*. Londýn 2003, s. 186.

5. PALESTINSKÁ AUTONOMNÍ ÚZEMÍ

Tabulka 8 - hodnocení organizace Freedom House²⁰⁰

Populace	4 miliony
Politická práva	5
Občanské svobody	6
Charakter	Nesvobodný

Tabulka 9 - vývoj hodnocení organizace Freedom House v letech 1996-2008²⁰¹

	96	97	98	99	00	01	02	03	04	05	06	07	08
Politická práva	5	5	5	5	5	5	5	5	5	5	4	5	5
Občanské svobody	6	6	6	6	6	6	6	6	6	5	6	6	6
Charakter	N	N	N	N	N	N	N	N	N	ČS	ČS	N	N

Relevantní islamistické subjekty:

Hnutí islámského odporu (Hamás) – masové hnutí, hnutí odporu

5. 1. Nástin vývoje politického systému a islamistických politických subjektů

Existence kvazi-státní struktury na palestinských územích je výsledkem tzv. *mírového procesu*, probíhajícího od počátku 90. let a vedoucího k podpisu Dohody z Osla²⁰² mezi Izraelem a Organizací pro osvobození Palestiny (OOP) 13. září 1993. Tento proces měl přinést ukončení vleklého izraelsko-palestinského konfliktu prostřednictvím vytvoření palestinského státu.²⁰³ Od

²⁰⁰ *Palestinian Authority – Administered Territories [Israel] (2009)*. Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7749> (30. 10. 2009)

²⁰¹ *Territory ratings and status, FIW 1973-2009*. Freedom House, http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_AllScores_Territories.xls (16. 11. 2009)

²⁰² Oficiálně jsou tyto smlouvy nazvány Deklarace principů přechodné samosprávy a Dopisy o vzájemném uznání.

²⁰³ Navzdory ambivalentnímu postoji Izraele (odmítl uznat právo Palestinců na vlastní stát) a radikálním postojům části palestinské politické scény (kteří odmítají uznat Izrael) bylo vytvoření palestinského státu podstatou mírového procesu při jeho startu jak pro mezinárodní

počátku se v *mírovém procesu* výrazně angažovaly Spojené státy a EU, v omezenější míře také OSN a Rusko. Na základě Dohody z Osla byla 4. května 1994 ustavena Palestinská národní samospráva (PNS), jež se měla stát zárodečným tělesem budoucího palestinského státu. Izrael ovšem neukončil okupaci Západního břehu Jordánu a pásma Gazy, ani nepřerušil osadnické aktivity na těchto územích – proto PNS mohla kontrolovat jen omezenou část palestinských území. V lednu 1996 se uskutečnily na palestinských územích všeobecné volby. V nich triumfoval Jásir Arafát se ziskem téměř 90% hlasů a stal se prvním prezidentem PNS. Ve volbách do Palestinské legislativní rady drtivě zvítězilo Arafátovo hnutí Fatah, kterému připadlo 55 mandátů z celkových 88.²⁰⁴

Na palestinských územích ovšem existovaly i síly, které se od počátku k mírovému procesu stavěly kriticky. Tou nejdůležitější byl dominantní reprezentant islamismu na palestinských územích, kterým je Hnutí islámského odporu (*harakat ul-muqáwamat ul-islámíja*), známější pod akronymem Hamás. To má svoje kořeny v hnutí Muslimských bratří, respektive v jeho pobočce v Gaze, která se od roku Šestidenní války 1967 vyvíjela izolovaně od egyptských ichwánů. Na palestinských územích působí i další formace s odkazem na islamismus, jde ale o malé militantní skupiny a apolitická sdružení. Hnutí islámského odporu vzniklo v prosinci 1987 na začátku První intifády. Jeho zakladatelem a duchovním otcem byl Ahmad Jásín, učitel a duchovní, který se významně podílel na budování islámské sítě v pásmu Gazy v 70. a 80. letech. Islamistické aktivity probíhaly za benevolentního dohledu Izraele, jenž doufal, že islamisté oslabí vliv nacionalistických formací, především Arafátova Fatahu. Vedoucí kádry Hamásu se rekrutují z absolventů Islámské univerzity v Gaze, založené roku 1978.²⁰⁵

Hamás je Spojenými státy i EU označován za teroristickou organizaci. Ve skutečnosti jde o mnohem komplexnější fenomén, jež kombinuje sociální, charitativní, vzdělávací a kulturní aktivity, politickou agendu a ozbrojený

aktéry, tak i část izraelských politiků a naprostou většinu Palestinců (měřeno podporou Jásiru Arafátovi a jeho hnutí Fatah)

²⁰⁴ *The 1996 Presidential and Legislative Elections*. In: Central Elections Commission – Palestine, http://www.elections.ps/admin/pdf/Results_election_1996.pdf (26. 11. 2009)

²⁰⁵ MANDAVILLE, P.: c. d., s. 203.

odpor proti Izraeli, včetně teroristických akcí.²⁰⁶ Jde tedy o masové hnutí a hnutí odporu proti Izraeli. Ideově čerpá z hnutí Muslimských bratří a syntézy *as-sahwa*, ale neméně silným prvkem je i palestinský nacionalismus. Ideologie Hamásu tím v sobě nese dva prvky, islamistický a nacionalistický, a hnutí je v průběhu své historie zdůrazňovalo či naopak upozadilo v závislosti na situaci. Oba ideologické komponenty Hamásu lze rovněž vnímat jako kontinuum, kdy nacionalismus je zdůrazňován vedením hnutí, zatímco religiózní aspekt se prosazuje především mezi řadovými členy na společenské a individuální úrovni.²⁰⁷ Tento ideologický dualismus hnutí umožňuje působit i na ty Palestince, pro něž by byl vyhraněně islamistický charakter nepřijatelný. Jako reakce na izraelskou taktiku mimosoudní likvidace jeho vedoucích předáků je hnutí řízeno kolektivním vedením, politbyrem, z něhož se část nachází v exilu.²⁰⁸ Hamás disponuje ozbrojeným křídlem nazvaným Brigády mučedníka Izzuddína Qasáma (*katáib uš-šahíd iz ud-dín al-qasám*), které je částečně nezávislé na politickém vedení.

Hnutí se bezprostředně po svém vzniku zapojilo do akcí První intifády, která urychlila transformaci nepolitické nábožensko-sociální sítě v politické hnutí²⁰⁹, ani zdaleka však nemohlo konkurovat popularitě Fatahu a Jásira Arafáta. Nicméně s postupem času si získávalo podporu mezi Palestinci, zejména těžilo z přítomnosti svých předáků přímo na okupovaných územích, na rozdíl od exilového vedení nacionalistů. Od roku 1989 začíná Hamás přímo útočit na izraelskou armádu a cíle v Izraeli. Izrael, který se i po vzniku Hamásu zdržoval represí v naději na rozkol mezi palestinskými frakcemi, reagoval zatčením a uvězněním Jásína. Dva roky, do propuštění Jásína, řídilo hnutí exilové vedení, především Músá Abú Marzúk ve Spojených státech. Jásín byl nedlouho po svém propuštění opět zatčen a tentokrát odsouzen k doživotnímu trestu. Propuštěn byl v rámci výměny dvou odhalených agentů izraelských

²⁰⁶ Taktiky sebevražedných útoků se Hamás vzdal až roku 2005.

²⁰⁷ ELSHOBAKI, Amr a kol.: *Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah*. In: EuroMeSCo, s. 6, <http://euromesco.net/images/65eng.pdf> (26. 11. 2009)

²⁰⁸ Nejdůležitější exilové centrum Hamásu se nachází v Damašku, kde sídlí Chálid Mišál. Mezi damašským exilem a vedením Hamásu v Gaze dochází k neshodám ohledně postupu vůči Izraeli. Exiloví předáci mají sklon k nekompromisnějším postojům, protože nejsou nuceni brát ohledy na katastrofální socioekonomickou situaci v pásmu.

²⁰⁹ KEPEL, G.: *Jihad: The Trail of Political Islam*. s. 150-158.

tajných služeb v jordánském Ammánu, kde se pokusili zavraždit nejvýznamnějšího předáka Hamásu v exilu, Chálida Mišála.²¹⁰

Dohodu z Osla a *mírový proces* Hamás nepřivítal, naopak postavil se do opozice s kritikou, že Arafát vzdal příliš mnoho a nezískal téměř nic. V této době ale Hamás stále nebyl v pozici, kdy by mohl přímo konkurovat Arafátovi, navíc euforie mezi většinou řadových Palestinců ho kvůli kritice *mírového procesu* částečně izolovala, z tohoto důvodu si nemohl dovolit narušovat *mírový proces* násilnými akcemi. Arafát a Fatah využili vzedmuté vlny nadějí, kterou vyvolal *mírový proces* mezi řadovými Palestinci doufajícími ve zlepšení jejich tíživé životní situace. Úspěch ve volbách jim umožnil monopolizovat si PNS a přetvořit ji ve svůj mocenský a ekonomický nástroj. Síly, které na palestinské straně odmítaly *mírový proces*, bojkotovaly všeobecné volby a stáhly se na jistou dobu z politické sféry, což Arafátovi usnadnilo cestu k volebnímu triumfu a v zásadě neomezené moci nad PNS. Postoj k *mírovému procesu* nebyl jedinou štěpnou linií v palestinské politice. Druhou, neméně důležitou a často se pojící k první, byla otázka působiště palestinských předáků z dob před *mírovým procesem*. Arafátovo vedení takřka bez výjimky dorazilo z exilu²¹¹, naproti tomu domácí předáci, ať už z Fatahu nebo dalších hnutí a frakcí, se cítili být odsunuti do druhořadé pozice.

Uvnitř Hamásu probíhala vnitřní diskuze, zda se má Hamás zúčastnit voleb do PNS roku 1996, v níž zvítězil tábor odpůrců účasti.²¹² Hnutí se namísto politických aktivit věnovalo trpělivé sociální, charitativní a vzdělávací činnosti, která jí postupně přinesla obrovský sociální kapitál a umožnila Hamásu přenést své sociální sítě i na Západním břehu. V politické oblasti Hamás zaujal vyčkávací pozici, v naději na kolaps *mírového procesu* a na příhodnější okamžik pro obnovení násilných akcí proti Izraeli. Taková situace se dostavila záhy po zavraždění Jicchaka Rabina židovským extrémistou v listopadu 1995. Hamás zahájil kampaň sebevražedných atentátů v Izraeli,

²¹⁰ MANDAVILLE, P.: c. d., s. 205-207.

²¹¹ Po podpisu Smluv z Osla dorazilo na palestinská území na 14 000 exilových předáků z Tuniska, Alžírsko, Libanonu a dalších arabských zemí. RABE, Hans-Joachim: *Palestinian Territories: From State Building to Crisis Management*. In: PERTHES, V.: c. d., s. 270.

²¹² Mezi tehdejšími zastánci účasti patřil i Ismáíl Haníja, jenž představuje ve vedení Hamásu pragmatický proud. *Premiership Offered to Hamas Leader*. In: Los Angeles Times, <http://8.12.42.31/2006/feb/22/world/fg-haniya22> (26. 11. 2009)

čímž pomohl vítězství kritika kompromisu s Palestinci Benjamina Netanjahua. Skomírání *mírového procesu*, jež nastalo v dalších letech, sice vyhovovalo záměrům Hamásu, ale období 1996-2000 je spojeno s řadou úderů, které hnutí zasadila PNS a její ozbrojené složky. K tomuto postupu Arafáta tlačil Izrael a bylo i v jeho vlastním zájmu, v rámci likvidace opozice proti jeho autoritářské vládě.

K ráznému postupu proti Hamásu Arafáta nutilo napětí uvnitř i mezi palestinskými politickými subjekty a boj o kontrolu nad politickými institucemi, ekonomickými výhodami a zdroji politické legitimacy. V první fázi byl tlumen počáteční euforií obyvatelstva z *mírového procesu*, ten však brzy začal stagnovat. Stagnaci mírového procesu doprovázelo stoupající autoritářství prezidenta Arafáta v palestinském politickém systému i uvnitř PNS, neschopností PNS přinést řadovým Palestincům konkrétní zlepšení jejich situace a alarmující mírou korupce, klientelismu a nepotismu uvnitř PNS. Autoritářství, jednostrannost a sklon k silovým řešením při konfliktech s opozicí ostře kontrastovala s Arafátovou bezmocí a závislostí ve vztahu k Izraeli. To byl důsledek Dohody z Osla, jež vytvořila PNS jako silnou entitu na jí ovládaných územích, avšak zcela závislou na externích silách. Tento rozpor se plně projevil po začátku Druhé intifády v září 2000.

Druhá intifáda přinesla spirálu násilí mezi Izraelem a Palestinci a ve svém důsledku zcela zdiskreditovala Jásira Arafáta, který v nové konfrontaci původně cítil šanci na obnovení své upadající prestiže. Ten po krachu jednání s tehdejší izraelským premiérem Ehudem Barakem v červenci 2000²¹³ přestal být partnerem pro Izrael a mezinárodní aktéry v *mírovém procesu* a izraelské vojenské akce zničily struktury PNS, s fatálními důsledky pro Arafátovo mocenské postavení. Na palestinských územích Druhá intifáda demonstrovala neschopnost PNS a posílila subjekty, které od počátku odmítaly *mírový proces*, především Hamás. Hnutí přistoupilo k vlně sebevražedných atentátů v Izraeli, což vyvolalo tvrdou reakci nového izraelského premiéra Ariela Šarona, jenž nařídil likvidaci vůdců Hamásu. Izraelská armáda v březnu a dubnu 2004 zavraždila Jásína i jeho nástupce Abd ul-Azíze Rantísího, po čemž Hamás

²¹³ *Camp David: What went wrong?* In: BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/852726.stm (26. 11. 2009)

přešel na kolektivní vedení.²¹⁴ Ačkoliv tyto akce zpočátku Hamás ochromily, tak v konečném důsledku hnutí posílily, především jeho popularitu mezi Palestinci. Hamás dostal v podobě *mučednictví* Jásína a Rantísího účinný mobilizační symbol a to i pro ty, kteří nesdíleli jeho islamistické představy uspořádání budoucího palestinského státu. Jeho aktivní odpor vůči Izraeli, oběti, které přinesl, a pověst nezkorumpovanosti ostře kontrastovaly s obrazem PNS, od počátku Druhé intifády paralyzované. Likvidace struktur PNS posílila důležitost sociálních sítí provozovaných Hamásem. Ty představovaly pro Palestince prakticky jedinou pomoc v situaci konfliktu a izraelské blokády. Stručně řečeno, Druhá intifáda zásadně proměnila situaci na palestinských územích, ke škodě PNS a ku prospěchu jejích konkurentů. Tato situace Hamás dobře připravila na nadcházející volby.

Arafátova smrt v listopadu 2004 částečně odblokovala situaci a vedla ke zvolení jeho dlouholetého spolupracovníka Mahmúda Abbáse prezidentem PNS. Situace na palestinských územích se však během Druhé intifády diametrálně změnila. Moc PNS byla podlomena vojenskými akcemi Izraele, které rozvrátily prakticky všechny struktury zamýšleného palestinského státu.²¹⁵ Fatah přišel o všelidovou podporu, jíž se těšil v polovině 90. let, a to na úkor hnutí Hamás. Pozici PNS nezlepšilo ani zvolení bezbarvého Mahmúda Abbáse. Abbás se již před Arafátovou smrtí profiloval jako stoupenec otevřenějšího přístupu k izraelským požadavkům. Přes příslib reformy zachoval uvnitř PNS Arafátův autoritářský styl vládnutí a preferenci exilových předáků, mezi něž sám patřil. Oba tyto faktory vedou ke konfliktům mezi Abbásem a ostatními palestinskými formacemi a také mladší generací Fatahu, kteří odmítají ústupky Izraeli a dominanci někdejších exilových předáků. Na palestinských územích vládlo bezvládí a chaos, umocňované izraelskými akcemi a soupeřením palestinských frakcí. Novou legitimitu paralyzované PNS měly přinést legislativní volby v lednu 2006, ve kterých překvapivě a výrazně

²¹⁴ *Hamas chief Miller in air strike*. In: BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3635755.stm (26. 11. 2009)

²¹⁵ Typickým příkladem je např. letiště v Rafahu – jediné letiště v pásmu Gazu. Bylo vybudováno z prostředků EU a dvakrát zničeno Izraelem, v letech 2001 a 2006. KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 283. ; *Years of delays at Gaza airport*. In: BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4449461.stm (26. 11. 2009)

zvítězilo hnutí Hamás. Ačkoliv si předáci Fatahu byli vědomi ztráty své popularity, s tak drtivou porážkou nepočítali. Navzdory smířlivému postoji hnutí Hamás bezprostředně po volbách, přinesl následný vývoj neschopnost spolupráce mezi prezidentem a vládou vedenou Hamásem, jež i přes krátkou existenci vlády národní jednoty vyústila v latentní občanskou válku mezi Fatahem a Hamásem.

Palestinská území se tak rozpadla na dvě části. Pásmo Gazy, izolované od okolního světa blokádou a zdevastované izraelským úderem na přelomu 2008/2009, je od června 2007 kompletně pod vládou Hamásu. V pásmu vládne katastrofální socioekonomická situace, množí se případy represí Hamásu vůči jeho oponentům, existuje také nebezpečí rozvoje aktivit salafistických skupin, jejichž referenčním bodem je ideologie al-Qáidy.²¹⁶ Západní břeh Jordánu kontroluje Abbásova PNS, avšak její moc je limitována izraelskou okupací, výstavbou osad a celkově slabou pozicí prezidenta. Abbásova moc je podmíněna izraelskou a mezinárodní podporou, čímž na palestinských územích získává poněkud quislingovský nádech. Jeho politika ústupků nepřináší výsledky v podobě vstřícnějšího izraelského postoje ke vzniku palestinského státu, naopak krajně pravicová vláda v Jeruzalémě jeho vznik přímo vyloučila.²¹⁷ Usmiřovací proces mezi Hamásem a Fatahem zatím nevedl k žádným konkrétním výsledkům. Naopak všeobecné volby, jež Abbás z titulu své funkce vyhlásil na leden 2010²¹⁸, což Hamás okamžitě odmítl a prohlásil, že uspořádá své vlastní, mohou vést k ještě hlubšímu rozdělení palestinských území, které by mohly mít dva prezidenty a dvě vlády.

²¹⁶ *Hamas crackdown on Gaza challengers*. In: BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8203362.stm (26. 11. 2009); *Salafism: A New Threat to Hamas*. In: The New York Times, <http://www.nytimes.com/2009/10/28/world/middleeast/28iht-letter.html> (26. 11. 2009)

²¹⁷ *Netanyahu speech – key excerpts*. In: BBC, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8099749.stm (26. 11. 2009); *Peace an illusion, says Israel FM*. In: BBC, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8296809.stm> (26. 11. 2009)

²¹⁸ Což později doplnil prohlášením, že on sám již nehodlá kandidovat. *Abbas will not seek re-election*. In: BBC, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8344687.stm> (26. 11. 2009)

5. 2. Zahraniční politika EU vůči Palestinským autonomním územím a islamismus

Izrael a palestinská území, dějiště izraelsko-palestinského konfliktu, jsou jedny z nejvíce exponovaných míst mezinárodní politiky. V této oblasti se střetávaly a střetávají zájmy světových i regionálních velmocí a zahraniční politika EU byla vždy ve stínu silnějších aktérů. EU (ES) svým jednáním uznávala podřízenost své pozice vůči pozici Spojených států a ohled k názorům a aktivitám Spojených států místy vedl ke slabé efektivitě a viditelnosti zahraničněpolitických akcí Unie. I přes tuto skutečnost je izraelsko-palestinský konflikt předmětem zahraničněpolitických iniciativ Unie (a ES) již od 70. let minulého století a palestinská území se stala cílem nejrozvinutější *strukturální zahraniční politiky* EU v celé oblasti jižního a východního Středozeří, jež měla za cíl zvýšit životaschopnost ujednání z Dohody z Osla a podpořit tak *mírový proces*.

V prosinci 1973 byl zahájen Euro-arabský dialog (EAD) mezi hlavami států členských států ES a ministry zahraniční arabských států. Tento formát pro jednání umožnil start Evropské politické spolupráce, zahraničněpolitického koordinačního mechanismu ES, v roce 1970. Hlavní motivací pro spuštění EAD ze strany ES bylo zamezení opakování situace, kdy po válce mezi Izraelem a arabskými státy v říjnu 1973 následoval první ropný šok – prudké zdražení ropy a embargo na dodávky ropy ze strany arabských států pro členské státy podporující ve válce Izrael, což přivodilo vážné zpomalení evropské ekonomiky.²¹⁹ První ropný šok potvrdil, že izraelsko-palestinský a izraelsko-arabský konflikt může mít přímé negativní dopady i na členské státy ES/EU. EAD měl částečný vliv na skutečnost, že zahraniční politika ES/EU je považována za vyváženější než je pozice Spojených států, mnohdy neochvějně pro-izraelská. Od roku 1975 bylo delegaci OOP umožněno účastnit se EAD, což byl ve své době velmi kontroverzní krok. V Benátské deklaraci z roku 1980 ES vyjádřila svůj závazek k mírovému řešení konfliktu prostřednictvím respektu k rezolucím OSN, práva Izraele na bezpečnost a práva Palestinců na

²¹⁹ A také první úvahy o budoucnosti evropského sociálního státu (*welfare state*), po poválečné populační explozi a prudkém ekonomickém růstu 50. a 60. let.

sebeurčení. Už tato všeobecná formulace narazila na prudký odpor Spojených států a židovského státu a tak po zbytek 80. let a v období rozhovorů mezi Izraelem a OOP ES/EU plně respektovala pozice obou aktérů.²²⁰

ES/EU se na počátku 90. let minulého století nepodílela na jednání mezi židovským státem a OOP, ale po uzavření Dohody z Osla se rozhodla *mírový proces* aktivně podpořit. Problematika izraelsko-palestinského konfliktu korelovala s tehdy nově probuzeným zájmem jižních členských států o rozvoj vztahů s jižním a východním Středoziemím a byla tedy úzce svázána s ESP. Vyřešení konfliktu se stalo součástí velkoryse koncipovaného plánu na proměnu středozevní oblasti v zónu mírového soužití a ekonomické spolupráce, vedoucích ke společné prosperitě. Vlastní *konvenční* slabost a vědomí, že *konvenční* dimenze zahraniční politiky je v tomto případě záležitostí Spojených států, vedly EU k rozvinutí rozsáhlé *strukturální zahraniční politiky*, jejímž cílem bylo položení základů budoucího palestinského státu. EU podporovala vytvoření politických, právních, bezpečnostních, administrativních a ekonomických struktur, často zcela od základů, které by umožnily PNS fungovat jako státní entita. Odhodlání v tomto úsilí potvrzuje finanční aspekt, EU dodala celou polovinu finančních zdrojů poskytnutých ze zahraničí.²²¹

Díky financování a expertíze EU se PNS mohla ujmout role orgánu státní a místní správy, byly vytvořeny policejní síly, položeny základy vzdělávacího systému²²², uspořádány demokratické volby. Velký důraz EU kladla na vybudování infrastruktury. Mnoho z těchto struktur bylo vybudováno během velmi krátkého období.²²³ Smluvní rámec spolupráce mezi EU a PNS zajišťuje Prozatímní asociační dohoda o obchodu a spolupráci, podepsaná zástupci EU a OOP.²²⁴ Palestinská území byla zahrnuta do ESP, v jehož rámci mimo jiné probíhal dialog mezi zástupci občanské společnosti z Izraele i

²²⁰ SMITH, Hazel: *European Union Foreign Policy: What it Is and What it Does*. Londýn 2002, s. 168-169 a 174.

²²¹ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 283.

²²² Zde EU přehlížela existenci paralelních struktur Hamásu.

²²³ KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 283-284.

²²⁴ *Euro-Mediterranean Interim Association Agreement on Trade and Cooperation between the European Community and the Palestine Liberation Organization*. European Commission Technical Assistance Office for the West Bank & Gaza Strip, http://www.delwbg.ec.europa.eu/en/eu_and_palestine/agreement.pdf (16. 11. 2009)

palestinských území, který měl přispět k odbourání vzájemných předsudků a nedůvěry. Palestinská území se také účastní EPS, byl vypracován akční plán, který je v platnosti od května 2005.²²⁵ Na první pohled se tedy mohlo zdát, že EU dokázala rozvinout komplexní a efektivní *strukturální zahraniční politiku*, jež měla vést k deklarovanému cíli – vybudování institucí demokratického, nezávislého a životaschopného palestinského státu.²²⁶ *Strukturální* dimenze zahraniční politiky však byla paralyzována několika závažnými nedostatky, jež se částečně prolínaly, což přispělo ke zintenzivnění jejich negativních důsledků.

Jedním z těchto nedostatků bylo, že se EU zdráhala podpořit svou zahraniční politiku negativní kondicionalitou a to ve vztahu k PNS/OOP i Izraeli. Postavení největšího dárce zahraniční pomoci jí poskytovalo výrazné možnosti k tlaku na představitele PNS a především na prezidenta Arafáta. EU této skutečnosti až do začátku nynější dekády neužívala a to ani v situaci vzrůstajícího autoritářství, korupce, klientelismu, nepotismu a celkového poklesu ochoty ke spolupráci ze strany vedení PNS. EU rovněž nevyužila možných nástrojů k tomu, aby přiměla Izrael respektovat předchozí dohody a nedestruovat *mírový proces*. Zadržávání *mírového procesu* a jeho kolaps na počátku Druhé intifády způsobil, že izraelské vedení ztratilo zájem na další spolupráci s EU v této oblasti. Vojenské akce židovského státu systematicky a efektivně likvidovaly struktury zamýšleného palestinského státu, vytvořené a financované s výraznou pomocí EU. V tom okamžiku se Izrael přímo postavil proti zahraničněpolitickým zájmům a snažení EU, nicméně Unie, s ohledem na postoj amerických partnerů, ani neuvažovala o využití své *strukturální síly* k nátlaku na tento stát. Proto izraelské vojenské akce nedoprovázelo uvalení politických nebo ekonomických sankcí EU na židovský stát. Dobrovolné přijetí

²²⁵ *EU/Palestinian Authority Action Plan*. Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf (16. 11. 2009)

²²⁶ *Occupied Palestinian Territory*. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/occupied_palestinian_territory/index_en.htm (26. 11. 2009)

podřízené pozice vůči zahraniční politice Spojených států Unii znemožnilo efektivní prosazování její vlastní zahraniční politiky.²²⁷

Neochota a zábrany EU provádět účinný nátlak na své partnery doplnil zásadní nedostatek její zahraniční politiky. *Strukturální zahraniční politika* EU byla jednostranně zaměřena na státní a mezistátní úroveň a opomíjela úroveň společenskou a individuální. Tím došlo k situaci, kdy EU nebyla schopna plně docenit změnu situace na palestinských územích, kde autoritářství, neschopnost a korupce PNS, spojené s poklesem životní úrovně řadových obyvatel, připravily cestu pro enormní nárůst popularity hnutí Hamás. Přehlížení společenské a individuální úrovně *strukturální zahraniční politiky* a malý zájem o mentální struktury znemožnily Unii reagovat na konkurenci decentralizované *strukturální síly* islamismu v podobě aktivit hnutí Hamás.

Mírový proces brzy zklamal naděje řadových Palestinců na okupovaných územích a ti stále více propadali rozčarování nad zhoršující se ekonomickou a bezpečnostní situací na okupovaných územích i nad praktikami PNS. Masovou podporu získal Hamás, jenž své aktivity zaměřil právě na individuální a společenskou úroveň a nutno dodat, že velmi efektivně. V mnoha případech to byly právě školy, charity, nemocnice, sportovní kluby a další zařízení Hamásu, které činily situaci mnoha obyvatel Gazy i Západního břehu snesitelnější. Zatímco se Unie věnovala prázdné rétorice o občanské společnosti a její podpoře, tak nesčetné aktivity Hamásu zorganizovaly velkou část palestinské občanské společnosti na základě svých vlastních struktur. Unie ztratila kontakt a možnost ovlivňovat palestinskou společnost, což bylo samozřejmě zásadní pro úspěch jejích zahraničněpolitických aktivit.

Také na individuální úrovni se EU nepodařilo získat si podporu většiny Palestinců. O přijetí mentálních struktur rozhoduje především legitimita aktéra, jenž je prosazuje. Neméně důležité je, aby tyto struktury alespoň z části

²²⁷ Dominance zahraniční USA je jen jeden z aspektů pasivity EU. Použití negativní kondicionality nebo sankcí vůči Izraeli je jedno z nejsilnějších tabu unijní zahraniční politiky a to přesto, že ilegální výstavba osad na okupovaných územích, používání násilí proti civilistům, destrukce Uníí financované infrastruktury nebo zadržování výnosů z daní a cel pro PNS dává dostatečné zdůvodnění pro sankce nebo alespoň odvetné kroky. V tom nepochybně hraje roli temná minulost evropského antisemitismu a šoa, která vede evropské státy a především Německo k maximální zdrženlivosti v reakcích na izraelské akce směřující proti záměrům zahraniční politiky EU. KEUKELEIRE, S.: *The Foreign Policy of the European Union*, s. 287.

vycházely z místních zdrojů, jako je náboženství, lokální identita a hodnoty, a aby nositel těchto struktur byl schopen věnovat pozornost zájmům místních obyvatel a aby byl schopen sebekritického přístupu. Politika Unie ve všech těchto ohledech selhala. O legitimitu přišla svým nerovným přístupem k Izraeli a Palestincům a také odmítáním jednání s Hamásem, stále populárnějším a legitimnějším aktérem pro řadové Palestince, avšak pro EU stále jen teroristickou organizací. Abstraktní jazyk dokumentů a představitelů EU také nerefletoval místní kulturu a tradice, s nimiž naopak velmi umně pracují islamisté. Definitivní ránu pro legitimitu EU pak znamenal vývoj po skončení Druhé intifády, kdy Unie mimo jiné prokázala, že není schopna sebekritického zhodnocení svých politik.

Výbuch nashromážděné frustrace z nenaplněných nadějí *mírového procesu* v období po září 2000 znamenal nová kola násilí a konec vyhlídek na brzké ustavení samostatného, demokratického a životaschopného palestinského státu. Od r. 2001 izraelské útoky zničily prakticky všechny nově vzniklé struktury zamýšleného palestinského státu a efektivně tak znemožnily v dohledné době jeho vznik. Eskalace násilí a tvrdý postup izraelského vedení, které stále více spoléhá na silová řešení a demonstrativní ukázky drtivé vojenské převahy, prakticky zdiskreditovaly myšlenku řešení konfliktu prostřednictvím vzniku nezávislého palestinského státu. Nicméně zahraniční politika EU nerefletovala novou realitu izraelsko-palestinského konfliktu a nadále pokračovala v kurzu 90. let minulého století.

V období 2001-2006 se Unie snažila pokračovat v pomoci PNS a podporovat tím tzv. *dvou-státní řešení*, z tohoto důvodu se také společně se Spojenými státy, Ruskem a OSN stala součástí kvarteta a podporuje jeho diplomatickou iniciativu Cestovní mapa.²²⁸ EU se pokusila zohlednit zkušenost s praxí PNS v předchozích letech a další asistence byla podmíněna vnitřními reformami, které měly odstranit přílišnou centralizaci moci v rukou prezidenta²²⁹, zvýšit nezávislost soudnictví, ochranu lidských práv a omezit rozbujelou korupci. V zájmu další pomoci PNS a jako signál, že Unie rozhodně

²²⁸ *The roadmap: Full text*. In: BBC, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/2989783.stm> (26. 11. 2009)

²²⁹ Zde se EU částečně připojila k tvrdému kurzu vůči prezidentovi PNS Arafátovi, jaký zastávaly Spojené státy a Izrael.

neopouští svůj zájem o řešení izraelsko-palestinského konfliktu byla palestinská území zahrnuta do EPS. V hodnotící zprávě z května 2004 Komise poukazuje na závažné problémy PNS – nedostatečné rozdělení mocí, nefunkční soudnictví, endemická korupce, prudký ekonomický pokles způsobený násilím a izraelskou blokádou atd., stejně jako její paralýzu způsobenou izraelskými útoky.²³⁰ Těchto problémů se dotýká akční plán, který navrhuje celou řadu opatření, která by mohla vést ke zlepšení situace na palestinských územích, především v oblasti demokracie, státní správy a ekonomického rozvoje. V kapitole věnované demokracii a právnímu státu je jedna část vyhrazena organizaci demokratických a svobodných voleb.²³¹

Ty se měly stát bodem obratu v nepříznivém vývoji předchozích let, dodat legitimitu PNS a nastartovat novou etapu v jednáních o vzniku palestinského státu. Proto Unie věnovala přípravě voleb velkou pozornost a poskytla pro jejich uspořádání výraznou finanční a organizační pomoc. Ve volbách v lednu 2006, které byly komisařkou pro vnější vztahy Benitou Ferrero-Waldnerovou označeny jako „kompetitivní a věrohodné“²³², přesvědčivě zvítězilo Hnutí islámského odporu. Hamás dosáhl vítězství kombinací několika faktorů. Hlavní roli hrála úspěšná mobilizace jeho sympatizantů a to díky obrovskému sociálnímu kapitálu, který se hnutí podařilo vytvořit díky jeho rozsáhlým sociálním, humanitárním, kulturním a jiným aktivitám a díky své nezkorumpovanosti, která ostře kontrastovala s praktikami vedení PNS, ovládané Fatahem. Druhým důležitým faktorem pak bylo velké množství hlasů proti Fatahu a neschopnosti PNS, které připadly právě Hamásu. Vítězství tohoto hnutí znamenalo pro EU závažný politický problém. Pochopitelně nemohla přímo zpochybnit výsledek voleb, jež byly demokratické, svobodné, kvalitně zorganizované a to především díky její pomoci. Na druhé straně nemohla vítat vítězství hnutí, které bylo jí i Spojenými státy považováno za teroristickou skupinu.

²³⁰ *Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip*. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/pa_enp_country_report_2004_en.pdf (26. 11. 2009)

²³¹ *EU/Palestinian Authority Action Plan*. In: Commission of the European Communities. http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf (26. 11. 2009)

²³² *EU Commissioner Ferrero-Waldner on Palestinian Elections*. In: European Union @ United Nations, http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_5614_en.htm (26. 11. 2009)

Hamásu byly v rámci kvarteta předloženy tři, zdánlivě logické, podmínky, jež musel splnit pro navázání styků mezi jím ovládanou palestinskou vládou a mezinárodním společenstvím: uznání státu Izrael, konec násilí a akceptace předchozích dohod. Při bližším pohledu jsou tyto podmínky pro Hamás nepřijatelné²³³ a prozrazují jasné politické zadání - znemožnit vládě ovládané Hamásem vykonávat její funkce. Namísto zapojení vítěze voleb do politického dialogu a pokusu o kultivaci jeho postojů se Evropská unie bezprostředně po předpokládaném odmítnutí podmínek podílí na americké a izraelské politice, která má směřovat k oslabení nebo nejlépe likvidaci hnutí a vytvoření nové palestinské vlády, složené z představitelů Fatahu v linii prezidenta Mahmúda Abbáse. Podstatou této politiky bylo odstříhnutí palestinské vlády od finančních zdrojů, aby nemohla vykonávat svou činnost a následně na jí spravovaných územích vypukl chaos, a rozkol mezi Palestinci v podobě ostré konfrontace mezi Fatahem a Hamásem, živený finanční, vojenskou a diplomatickou podporou Fatahu ze strany USA, Izraele a EU. K tomuto postupu se propůjčil i Abbás, jenž se nesmířil s volební porážkou, ale jeho vratká pozice uvnitř Fatahu a nepopulárnost mezi Palestinci mu neumožňují nezávislejší postup.²³⁴ Dá se předpokládat, že k tažení proti Hamásu se ochotně připojil i Egypt, protože vítězství ve volbách a demokratický mandát Hamásu představovaly nepřijemnost pro zdejší autoritativní režim.

²³³ Stát může uznat jen jiný stát, proto případná deklarace Hamásu o uznání Izraele nemůže mít právně závaznou a nezvratnou podobu. Navíc není vůbec jasné, vzhledem k pokračující výstavbě židovských osad na okupovaných územích, v jakých hranicích by měl Hamás Izrael uznat, nehledě k tomu, že předchozí uznání Izraele ze strany Organizace pro osvobození Palestiny r. 1988 nepřineslo Palestincům žádné hmatatelné zlepšení jejich situace. Podobná podmínka také nebyla uplatňována při předchozích jednáních mezi Izraelem na jedné straně a Egyptem a Jordánskem na straně druhé, která předcházely podpisům mírových smluv, či při rozhovorech mezi Izraelem a Sýrií, zatím neúspěšnými. Požadavek ukončení násilí také nezní příliš věrohodně vzhledem k tomu, že násilné akce Izraele se setkávají maximálně s bezzubou kritikou Unie, o Spojených státech během administrativy George W. Bushe nemluvě. ELSHOBAKI, Amr a kol.: *Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah*. In: EuroMeSCo, s. 25-26, <http://euromesco.net/images/65eng.pdf> (26. 11. 2009)

²³⁴ Ironií je, že Unie v současné době Abbásovi toleruje nedostatky, které vedly ke zvýšené kondicionalitě ve vztahu k PNS Jásira Arafáta po začátku Druhé intifády, tedy přílišnou centralizaci pravomocí, porušování lidských práv, neexistenci nezávislých soudů a masivní korupci.

Tento postup vedl mimo jiné k již zmíněnému rozdělení palestinských území, když Hamás v červnu 2007 násilně obsadil pásmo Gazy, protože se cítil bezprostředně ohrožen převratem ze strany milice jednoho z předáků Fatahu Muhammada Dahlána. Mahmúd Abbás reagoval rozpuštěním nedávno vzniklé vlády národní jednoty skládající se z Hamásu i Fatahu a ustavením jemu loajální vlády složené z nestraniků pod vedením ekonoma Saláma Fajáda, kterou bezprostředně a velmi ochotně uznaly i Spojené státy a EU. Vznikly tak dvě palestinské vlády, Hamásem ovládaná v Gaze a Abbásem na Západním břehu. Zmíněný dualismus, jenž má fatální důsledky pro palestinské státotvorné ambice, byl Unií fakticky uvítán, neboť mohla obnovit své obvyklé konzultační a humanitární aktivity skrze vládu na Západním břehu a označit Hamás a jeho, nyní v očích mezinárodního společenství již kompletně ilegální, vládu v Gaze jako odpovědné za humanitární katastrofu, jež se v pásmu díky izraelské blokádě odehrává a která byla ještě umocněna brutálním útokem izraelské armády na přelomu loňského a letošního roku.

Zahraniční politika Unie vůči izraelsko-palestinskému konfliktu tak z asistence při vytváření zamýšleného palestinského státu degenerovala v předstírání mírového procesu, který je již od vypuknutí Druhé intifády mrtvý, a v podporu Mahmúda Abbáse, spojenou s tažením proti hnutí Hamás. V důsledku toho se již tak dost abstraktní jazyk hodnotící zprávy a akčního plánu, kde je například zcela ignorován potenciál Hamásu a role, kterou toto hnutí hraje v každodenním životě řadových Palestinců prostřednictvím svých sociálních sítí²³⁵, změnil v absurdní zprávy o dosaženém pokroku v implementaci akčního plánu. Ty sice připouštějí jisté potíže během let 2006 a první poloviny roku 2007, nicméně optimisticky vítají nastolení „normálních vztahů s Palestinskou samosprávou a obnovení politického dialogu“²³⁶. Následně rozebírají jednotlivé položky akčního plánu, přičemž sice poukazují na celkové zhoršení situace, avšak nepřipouštějí, že základní paradigmatata unijního angažmá na palestinských teritoriích a jejich zapojení do Evropské

²³⁵ Hamás je jen okrajově zmíněn jakožto jedno z hnutí odmítajících Dohody z Osla a následný *mírový proces*.

²³⁶ *Progress Report the occupied Palestinian territory - Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008*. In: Commission of European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_519_en.pdf (26. 11. 2009)

politiky sousedství – totiž PNS jakožto zárodek budoucího palestinského státu a *mírový proces* – již neexistují. Ve skutečnosti se palestinská území propadla do občanské války mezi Hamásem a Fatahem, která je zesilována americkou, izraelskou a unijní podporou Abbásovi, přičemž této situace využívá Izrael k tomu, aby zamezil jakékoliv možnosti vzniku nezávislého a životaschopného palestinského státu.

Navzdory uplatnění nejkompexnější *strukturální* dimenze jsou výsledky zahraniční politiky EU na palestinských územích katastrofální. Za tento výsledek je odpovědná kombinace slabých míst *strukturální zahraniční politiky* s dalšími faktory, která vedla k celkové paralýze a degeneraci zahraniční politiky Unie. Nedostatečná negativní kondicionalita směrem k PNS a Izraeli se spojila s dobrovolným přijetím podřízené role vůči zahraniční politice Spojených států. K podřízenému postoji vedla EU vlastní *konvenční* slabost, ale také tradice zahraniční politiky ES/EU v jedné z nejexponovanějších oblastí světové politiky, poněvadž *strukturální síla* Unie směrem k Izraeli je značná a umožnila by EU vytvořit na židovský stát efektivní tlak.²³⁷ Nejvážnějším nedostatkem unijní *strukturální zahraniční politiky* bylo opomíjení individuální a společenské dimenze a mentálních struktur. Tento defekt Unii znemožnil reagovat na vzrůstající *strukturální sílu* islamismu na palestinských územích. Důsledkem bylo překvapení nad výsledky legislativních voleb v lednu 2006. EU, která před těmito volbami nebyla schopna odhalit potenciál Hamásu a navázat s ním politický dialog, fakticky odmítla respektovat výsledky voleb. Tím, že Unie odmítla jednat s jejich vítězem, zdiskreditovala v očích Palestinců jednu z nejdůležitějších struktur, jež na okupovaných územích prosazuje: demokracii. To má a bude mít zničující a dlouhodobé důsledky pro její legitimitu zahraničněpolitického aktéra v izraelsko-palestinském konfliktu v očích voličů, řadových Palestinců.

²³⁷ A nepochybně mnohonásobně efektivnější směrem k PNS.

ZÁVĚR

První část práce se věnovala konceptu zahraniční politiky EU, podobám zahraniční politiky Unie ve středozevní oblasti a její konkurenci v podobě islamismu. Dále představila vývoj a podoby islamismu v důrazem na oblast jižního a východního Středozevní a vztahu mezi zahraniční politikou EU a islamismem. EU v současné době představuje ve světové politice významného zahraničněpolitického aktéra. Postavení EU plyne z rozsáhlé *strukturální síly*, jíž disponuje. Její *strukturální síla* se projevuje především v bezprostředním okolí Unie, v oblasti jižního a východního Středozevní a také jihovýchodní a východní Evropy. Z postavení Unie jakožto *strukturální síly* jsme nahlíželi na její zahraniční politiku. Hlavní síla zahraniční politiky EU nespočívá v tradičních, dominantních dimenzích zahraniční politiky, jako jsou například materiální a krátkodobé cíle, vojenský aspekt bezpečnosti a vojenské nástroje, reakce na aktuální události, konflikty a krize atd., což v souhrnu označujeme *konvenční zahraniční politikou*. Z důvodu *konvenční slabosti* a *strukturální síly* jsou silnou stránkou zahraniční politiky EU další, nezřídka opomíjené, dimenze zahraniční politiky, jež v souhrnu nazýváme *strukturální zahraniční politikou*.

Unie úspěšně využila *strukturální zahraniční politiku* v regionu střední a středovýchodní Evropy, ve státech, které se roku 2004 staly členy EU. S jistým zpožděním se snažila podobným způsobem transformovat i další oblasti v sousedství Unie, mimo jiné i v oblasti jižního a východního Středozevní. Tam však nemůže využít stejných instrumentů, jako v případě střední a středovýchodní Evropy, a také tam čelí konkurenci dalších *strukturálních sil*. Argumentujeme, že ve středozevní oblasti EU čelí decentralizované *strukturální síle* islamismu, jež představuje jednu z největších výzev pro zahraniční politiku EU v krátkodobém i dlouhodobém smyslu a to především ve smyslu *strukturálním*.

Zahraněční politika EU v oblasti jižního a východního Středozevní prošla v uplynulých dvou dekáдах zásadní transformací. Impulz ke vzniku rozsáhlé zahraničněpolitické agendy ve středozevní oblasti vzešel z dramatické proměny situace i atmosféry v mezinárodních vztazích i v daném

regionu po skončení studené války. Jižní členské státy pojaly zahraniční politiku ve Středozeří, oblasti nesmírné strategické hodnoty pro EU, jako vyvážení a období intenzivních aktivit Unie v postkomunistické střední a středovýchodní Evropě. Po desetiletích konfrontace byl spuštěn *mírový proces*, který poskytoval naději na vyřešení izraelsko-palestinského a izraelsko-arabského konfliktu. Atmosféra doby byla nakloněna liberalizaci a demokratizaci, jejich potřebu potvrzovala politická a ekonomická stagnace arabských autoritativních režimů.

Tyto faktory stály u vzniku ESP, jež vyjadřovalo potřebu holistického přístupu k problematice jižního a východního Středozeří. ESP mělo být komplexní *strukturální zahraniční politikou* EU, zaměřenou na transformaci Středozeří v oblast mírového soužití, ekonomické spolupráce a vzájemně sdílené prosperity. ESP bylo úzce svázáno s *mírovým procesem* a byl zdůrazněn význam demokratizace arabských režimů pro úspěch zahraničněpolitických aktivit EU i k odstranění politických, bezpečnostních a sociálních problémů ve Středozeří. ESP však trpělo celou řadou dysfunkcí a vnitřních rozporů a jeho hodnocení je s odstupem let převážně negativní. Neúspěch ESP vedl Unii k nahrazení jeho bilaterálního rámce novou iniciativou, EPS, která se stala primárním nástrojem zahraniční politiky EU ve středozemní oblasti. Další zahraničně politickou aktivitou EU je projekt Unie pro Středozeří, který podstatnou měrou reviduje původní záměr ESP, jež v první dekádě nového století už jen formálně přežívalo, než aby bylo nástrojem zahraniční politiky EU.

Analyzujeme-li vývoj zahraniční politiky EU ve Středozeří v uplynulých 15 letech z hlediska Unie jakožto *strukturální síly*, musíme tento vývoj označit za regresivní – od holistického přístupu a pokusu o rozvinutí komplexní *strukturální zahraniční politiky* k bilaterálním vztahům v rámci ESP, až k soustředění se na konkrétní projekty omezeného rozsahu, které je typické pro aktivity Unie pro Středozeří. Součástí tohoto regresivního vývoje je postupný pokles významu politické dimenze. Namísto podpory demokratizace se EU stále více spoléhá na spolupráci s arabskými autoritativními režimy. Strukturální dimenze její zahraniční politiky se stává

obětí vzestupného trendu sekuritizace vztahů mezi EU a jižním a východním Středozezemím, který můžeme pozorovat v období po teroristických útocích z 11. září 2001. Z tohoto vývoje těží autoritativní režimy, dnes stabilnější a efektivnější než byly před startem ESP.

Druhá kapitola první části definovala islamismus jako decentralizovanou *strukturální sílu*. Strukturální dimenze zahraniční politiky EU ve Středozezemí od počátku trpěla jednostranným zaměřením na státní a mezistátní úroveň, naopak úroveň individuální a společenskou spíše opomíjela. Tento defekt způsobil, že unijní zahraniční politika nebyla schopna konkurovat nástupu decentralizované *strukturální síly* islamismu, kterému se podařilo zorganizovat převážnou část občanské společnosti podle vlastních struktur. Islamismus se projevuje v mnoha rozmanitých podobách, ale vždy je mu vlastní přesvědčení, že islám poskytuje odpověď na problémy, kterým čelí společnosti v arabských středozezemních státech. Své struktury se snaží derivovat z (mnohdy domnělé) islámské tradice, proto jsou často odlišné od těch, které nese unijní zahraniční politika.

Představili jsme islamismus jako svébytný politický proud, který má za sebou už více než 80 let své existence, během kterých vykrytalizovaly různé směry z hlediska ideologického i metodologického. V současné době pozorujeme několik vývojových linií, lišících se mírou akceptace demokracie a politického, společenského a kulturního pluralismu, geografickým a kulturním rámcem i metodologií jejich působení. Z hlediska cílů zahraniční politiky EU má mimořádný význam obrat významné části islamistů k demokracii a pluralismu. Některé subjekty zašly v tomto obratu tak daleko, že popírají základní postuláty pro islamismus typické a je na místě hovořit o nástupu post-islamismu. Takový vývoj je v souladu s deklarovanými cíly unijní zahraniční politiky. Avšak zahraniční politika EU, namísto podpory tohoto vývoje a obohacení strukturální zahraniční politiky o společenskou a individuální úroveň, vedoucí k navázání dialogu a případné spolupráce s umírněnými islamisty, islamistické politické subjekty i islámskou občanskou společností důsledně ignoruje nebo se je snaží izolovat a oslabit.

Dialog mezi EU a islamisty se stále omezuje na neformální a nekonzistentní kontakty. Argumentujeme, že dialog a spolupráce s islamisty by mohly unijní zahraniční politice přinést větší legitimitu, z důvodu popularity a endogenosti islamistických formací, a větší efektivitu, díky přímému dosahu na individuální a společenskou úroveň. Deklarovaný záměr demokratizace arabských režimů není představitelný bez zapojení islamistických politických subjektů a islámské občanské společnosti. Islamistické politické subjekty jsou jako jediné z opozičních sil schopné mobilizovat masovou podporu a také si ji udržet. Nicméně spolupráce s islamisty se stala obětí vzrůstající sekuritizace vztahů mezi EU a jižním a východním Středoziemím a pokusem zcela upustit od strukturální dimenze a omezit unijní zahraniční politiku na ekonomickou oblast a boj proti ilegální migraci.

Nutnost spolupráce s umírněnými islamisty vzrůstající měrou připouštějí i oficiální dokumenty EU a její představitelé. Avšak na základě předložených důkazů lze konstatovat, že reflexe rétoriky není doprovázena reflexí zahraničněpolitických akcí. EU stále pohlíží na islamismus jako na apriori negativní sílu, kterou je nutno ignorovat či ji přímo izolovat a oslabit, a vyloučila islamistické subjekty z jakéhokoliv institucionalizovaného dialogu mezi ní a představiteli občanské společnosti z jižního a východního Středoziemí. Islamisty nahrazuje nereprezentativními představiteli občanské společnosti, kteří jsou závislí na prostředcích Unie a dobré vůli autoritativních režimů, jimž však schází domácí podpora a tudíž se nemohou stát nositeli demokratizace.

Politika ignorování a zadržování umírněných islamistů je z hlediska deklarovaných cílů zahraniční politiky EU kontraproduktivní. Oslabuje legitimitu a efektivitu unijní zahraniční politiky, klade překážky demokratizaci arabských autoritativních režimů a nepodporuje obrat významné části islamistů směrem k plnému uznání demokracie a politického, společenského a kulturního pluralismu. Uvnitř islamismu ve Středoziemí můžeme v současnosti spatřovat tři nejdůležitější vývojové tendence: radikalizaci, de-radikalizaci a re-radikalizaci. Současná zahraniční politika EU svým obsahem nahrává re-radikalizaci části islamistů, kteří docházejí k závěru, že deklarovaná

liberalizace a demokratizace arabských režimů představují jen slovní hříčky pro faktické posilování kontroly autoritativních režimů nad společností.

Vnímání islamismu jako apriori negativní síly zahraniční politiku EU poškozují. Nejenže takřka znemožňuje dosah zahraniční politiky EU na individuální a společenskou úroveň a poškozují legitimitu EU jakožto zahraničněpolitického aktéra ve Středozeří. Současná spolupráce s autoritativními režimy, vzrůstající sekuritizace vztahů a důsledné ignorování umírněných islamistů diskredituje struktury, které chce Unie ve Středozeří prosazovat: demokracii, právní stát, respekt k lidským právům atd. Revizí tohoto přístupu by EU mohla získat užitečné partnery pro důležité cíle své zahraniční politiky. Islamisté jsou nenahraditelnými aktéry pro demokratizaci arabských režimů. Dialogem a spoluprací s islamisty by EU mohla přímo importovat své struktury na individuální a společenskou úroveň. Organizovaná islámská občanská společnost by mohla vhodně doplňovat současné unijní aktivity, jež mají podporovat socioekonomický rozvoj zemí jižního a východního Středozeří. Dialog s islamistickými subjekty je rovněž nezbytný pro ukončení vleklých konfliktů, izraelsko-palestinského a izraelsko-arabského.

Na poznatky z první části práce navazuje část druhá, obsahující tři případové studie, zkoumající konkrétní dopady negativního vnímání islamismu ze strany EU na výsledky její zahraniční politiky. Případová studie věnovaná zahraniční politice EU vůči Libanonu a jejímu poměru k šíitskému islamistickému hnutí Hizballáh ukázala vnitřní rozpor mezi deklarovanými záměry unijní zahraniční politiky a skutečnými zahraničněpolitickými akcemi Unie. EU zdůrazňuje podporu silnější jednotné libanonské identity, nutnost oslabení důležitosti rodinných a klanových vazeb a oslabení rivality a zášti mezi konfesními komunitami jako nezbytné předpoklady transformace Libanonu v efektivní a demokratický stát. Reálně se však Unie připojila k politice Spojených států a Izraele, směřující k izolaci a oslabení Hizballáhu. Podstatou této politiky je všestranná podpora jednomu z aktérů libanonské vnitřní krize, způsobené destabilizací poválečného uspořádání po roce 2005. Tato politika ve svém důsledku posiluje rivalitu a zášť mezi konfesními

komunitami a znemožňuje vytvoření jednotné libanonské identity. Negativní postoj EU k šíitskému hnutí a snaha ho izolovat a oslabit je v kontextu deklarovaných cílů unijní zahraniční politiky paradoxní, poněvadž Hizbullah není plodem rodinných a klanových vazeb a ze všech libanonských politických sil nejdůrazněji artikuluje potřebu překonání konfesního rozdělení země a vytvoření jednotné libanonské identity. EU na tuto politiku doplácí ztrátou legitimacy své zahraniční politiky a neschopností realizovat deklarované cíle své zahraniční politiky.

Případová studie zaměřená na zahraniční politiku EU vůči Marockému království poukazuje na komplicitu unijní zahraniční politiky v depolitizaci veřejné sféry v Maroku a ve svém důsledku na zdokonalování místního autoritativního režimu. Zahraniční politika EU odmítá dialog a spolupráci s nejsilnější a nejlépe organizovanou politickou stranou v zemi, kooptovanou islamistickou Stranou spravedlnosti a rozvoje, a tím se zbavuje šance na demokratizaci politického systému prostřednictvím posílení role politických stran, voleb a z nich vzešlých institucí. Svě potencionální partnery, jimž neposkytuje oporu, nutí přizpůsobit se režimem diktovaným pravidlům hry nebo k odchodu z politiky. Zahraniční politika EU vůči Maroku se omezuje na spolupráci s režimem, kde se vyhýbá jakémukoliv použití negativní kondicionality, a na dialog s nereprezentativními představiteli občanské společnosti. Řadoví Maročané propadli apatii, nevěří již v možnost cokoliv změnit prostřednictvím voleb. Režim těží ze spolupráce s Uníí implementací jí navržených opatření, která nic nemění na povaze politického systému, jen zefektivňují jeho fungování. Pro EU je výsledkem ztráta legitimacy jakožto zahraničněpolitického aktéra v království a diskreditace struktury, kterou chce Unie v Maroku prosazovat: demokracie.

Případová studie pojednávající o unijní zahraniční politice na Palestinských autonomních územích sleduje osud nejkompexnější *strukturální zahraniční politiky* EU v oblasti Středozeří. Unie aktivně podporovala *mírový proces* úsilím o vytvoření struktur zamýšleného palestinského státního útvaru. Pro toto úsilí vyčlenila značné finanční zdroje a v krátké době se jí podařilo ustavit mnoho důležitých struktur vznikajícího státu. Neúspěch této politiky

přinesla neschopnost reagovat na krach *mírového procesu*, nedostatečná negativní kondicionalita směrem k PNS a Izraeli a obecný rys strukturální zahraniční politiky EU ve Středozeří, opomíjení individuální a společenské úrovně, kde vzniklé vakuum efektivně zaplnily struktury hnutí Hamás. Hnutí islámského odporu následně využilo nashromážděného sociálního kapitálu k vítězství v Unii financovaných a organizovaných demokratických volbách. Bezradnost a tradiční nedůvěra k islamismu EU přiměly plně se připojit k postupu Spojených států a Izraele, směřujícímu k oslabení či likvidaci Hamásu. Strukturální zahraniční politika EU tím degenerovala v předstírání *mírového procesu* a podporu jednomu z aktérů občanské války mezi Palestinci. Výsledkem je politická, ekonomická a sociální krize na palestinských územích. Z hlediska zahraniční politiky EU je nejdůležitější diskreditace struktur, které hodlala na palestinských územích prosazovat (demokracie, dodržování lidských práv, právní stát atd.), a ztráta legitimacy EU jakožto zahraničněpolitického aktéra na palestinských územích.

Po analýze zahraniční politiky EU v oblasti jižního a východního Středozeří a jejího vztahu s islamismem v podobě islamistických politických subjektů a islámské občanské společnosti a na základě analýzy konkrétních dopadů tohoto vztahu na výsledky unijní zahraniční politiky v Libanonu, Maroku a na Palestinských autonomních územích byl zjištěn dostatek skutečností, aby obě hypotézy stanovené v úvodu práce „Opomíjení islamistických politických subjektů a islámské občanské společnosti oslabuje efektivitu zahraniční politiky EU v oblasti jižního a východního Středozeří“ a „Opomíjení islamistických politických subjektů a islámské občanské společnosti je v kontrastu s deklarovanými cíli politické dimenze zahraniční politiky EU v oblasti jižního a východního Středozeří.“ byly považovány za potvrzené.

Oblast Středozeří bude i nadále přirozeným cílem zahraničněpolitických iniciativ EU. Pokud zahraniční politika Unie zcela nerezignuje na svou strukturální dimenzi, na podporu demokratizace arabských

autoritářských režimů a bude nadále podporovat politickou, ekonomickou a sociální transformaci oblasti v zónu mírového soužití, ekonomické spolupráce a vzájemně sdílené prosperity, tak bude třeba její proměny. Politika ignorace, izolace a oslabování islamismu vede k neřešitelným vnitřním rozporům zahraniční politiky EU, jež v důsledku vedou k malé efektivitě zahraniční politiky a nemožnosti realizovat deklarované cíle. Zahraniční politika EU by měla podpořit obrat významné části islamistů k demokracii a politickému, společenskému a kulturnímu pluralismu. Poskytnout jim oporu proti nátlaku, kooptaci a represím autoritativních režimů a získat tak užitečné partnery pro realizaci cílů unijní zahraniční politiky.

PRAMENY A LITERATURA

PRAMENY

“We are a Civil Party with an Islamic Identity“: An Interview with Abu ‘Ila Madi Abu ‘Ila and Rafiq Habib. Middle East Report, 1996, č. 199, s. 30-32.
(<http://www.jstor.org/>)

2008 Corruption Perceptions Index. In: Transparency International,
http://www.transparency.org/news_room/in_focus/2008/cpi2008/cpi_2008_table (26. 11. 2009)

Abbas will not seek re-election. In: British Broadcasting Corporation,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8344687.stm> (26. 11. 2009)

Arab Political Systems: Baseline Information and Reforms – Morocco. In: Carnegie Endowment for International Peace,
http://www.carnegieendowment.org/files/Morocco_APS.doc (26. 11. 2009)

Barcelona Declaration and Euro-Mediterranean partnership. In: Europa – The official website of the European Union,
http://europa.eu/legislation_summaries/external_relations/relations_with_third_countries/mediterranean_partner_countries/r15001_en.htm (26. 11. 2009)

Bezpečná Evropa v lepším světě – Evropská bezpečnostní strategie. In: Council of the European Union,
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/031208ESSIICS.pdf> (26. 11. 2009)

Camp David: What went wrong? In: British Broadcasting Corporation,
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/852726.stm (26. 11. 2009)

Constitution du Maroc, 1996. In: Al-Bab, <http://www.al-bab.com/maroc/gov/con96fr.htm> (26. 11. 2009)

Country rating and status, FIW 1973-2009. In: Freedom House,
http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_AllScores_Countries.xls (26. 11. 2009)

ENP Progress Report: Lebanon 2007. In: Commission of the European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2008/sec08_397_en.pdf (26. 11. 2009)

ENP Progress Report: Lebanon 2008. In: Commission of the European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_518_en.pdf (26. 11. 2009)

ENP Progress Report: Morocco. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1511-2_en.pdf (26. 11. 2009)

ENP Progress Report: Morocco 2006. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/sec06_1511-2_en.pdf (26. 11. 2009)

EU & Lebanon: From Cooperation to Association. In: Delegation of the European Commission to the Republic of Lebanon,
http://www.dellbn.ec.europa.eu/en/eu_and_lebanon/cooperation.htm (26. 11. 2009)

EU-Lebanon Action Plan. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/lebanon_enp_ap_final_en.pdf (26. 11. 2009)

EU/Morocco Action Plan. In: Commission of the European Communities, http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/morocco_enp_ap_final_en.pdf (26. 11. 2009)

EU/Palestinian Authority Action Plan. In: Commission of the European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/action_plans/pa_enp_ap_final_en.pdf (26. 11. 2009)

EU's Solana meets Hezbollah in Beirut. In: British Broadcasting Corporation, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/8099074.stm> (26. 11. 2009)

EU Commissioner Ferrero-Waldner on Palestinian Elections. In: European Union @ United Nations, http://www.europa-eu-un.org/articles/en/article_5614_en.htm (26. 11. 2009)

EU Strategic Partnership with the Mediterranean and the Middle East. In: Council of the European Union,
<http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cmsUpload/Partnership%20Mediterranean%20and%20Middle%20East.pdf>, s. 8 (26. 11. 2009)

Euro-Mediterranean Interim Association Agreement on Trade and Cooperation between the European Community and the Palestine Liberation Organization. In: European Commission Technical Assistance Office for the West Bank & Gaza Strip,
http://www.delwbg.ec.europa.eu/en/eu_and_palestine/agreement.pdf (26. 11. 2009)

European Neighbourhood Policy: Funding. In: European Commission – European Neighbourhood Policy,
http://ec.europa.eu/world/enp/funding_en.htm (26. 11. 2009)

European Neighbourhood Policy Country Report: Lebanon. In: Commission of the European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/lebanon_country_report_2005_en.pdf (26. 11. 2009)

European Neighbourhood Policy Country Report: Morocco. In: Commission of the European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/morocco_enp_country_report_2004_en.pdf (26. 11. 2009)

European Parliament resolution of 10 May 2007 on reforms in the Arab world: what strategy should the European Union adopt? In: European Parliament,
<http://www.europarl.europa.eu/sides/getDoc.do?pubRef=-//EP//TEXT+TA+P6-TA-2007-0179+0+DOC+XML+V0//EN> (26. 11. 2009)

Fighting rages in Lebanese camp. In: British Broadcasting Corporation,
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/6676291.stm (26. 11. 2009)

Final Statement. In: La Présidence française du Conseil de l'Union européenne,
http://ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/1103_ministerielle_Euromed/Final_Statement_Mediterranean_Union_EN.pdf (26. 11. 2009)

Freedom in the World: The Annual Survey of Political Rights and Civil Liberties 1993-1994. Freedom House, New York 1994.

Hamas crackdown on Gaza challengers. In: British Broadcasting Corporation, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8203362.stm (26. 11. 2009)

Hamas chief in air strike. In: British Broadcasting Corporation, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/3635755.stm (26. 11. 2009)

Chirac trouve un point de chute à Paris chez la famille Hariri. In: Liberation, <http://www.liberation.fr/politiques/0101100703-chirac-trouve-un-point-de-chute-a-paris-chez-la-famille-hariri> (26. 11. 2009)

In Pictures: Lebanon crisis. In: British Broadcasting Corporation, http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_pictures/7392133.stm (26. 11. 2009)

Javier SOLANA, EU High Representative for the CFSP, congratulates the new government in Lebanon. In: Council of the European Union, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/declarations/111004.pdf (26. 11. 2009)

Joint Declaration of the Paris Summit for the Mediterranean. In: La Présidence française du Conseil de l'Union européenne, http://www.ue2008.fr/webdav/site/PFUE/shared/import/07/0713_declaration_de_paris/Joint_declaration_of_the_Paris_summit_for_the_Mediterranean-EN.pdf (26. 11. 2009)

Kingdom of Morocco. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/morocco/index_en.htm (26. 11. 2009)

Le cercle politique. In: Justice et Spiritualité, <http://www.aljamaa.net/fr/document/1149.shtml> (26. 11. 2009)

Le programme MEDA. In: EuroMesco, http://www.euromesco.net/index.php?option=com_content&task=view&lang=fr&id=76&Itemid=5 (26. 11. 2009)

Lebanon (2009). In: Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=363&year=2009&country=7644> (26. 11. 2009)

Lebanon government accord reached. In: British Broadcasting Corporation, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8347965.stm (26. 11. 2009)

Merkel criticizes Sarkozy's Mediterranean Union plan. In: EUobserver.com, <http://euobserver.com/9/25284> (26. 11. 2009)

Moroccan nationalists in poll win. In: Aljazeera, <http://english.aljazeera.net/focus/moroccoelections2007/2007/09/2008525122526993418.html> (26. 11. 2009)

Morocco. In: National Democratic Institute, <http://www.ndi.org/morocco?page=0%2C0> (26. 11. 2009)

Morocco (2009). In: Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&country=7666&year=2009> (26. 11. 2009)

Morocco: Advancing Democracy in Morocco. In: International Republican Institute, <http://www.iri.org/mena/morocco.asp> (26. 11. 2009)

Morocco's Truth Commission. In: Human Rights Watch, <http://www.hrw.org/en/reports/2005/11/27/moroccos-truth-commission> (26. 11. 2009)

Netanyahu speech – key excerpts. In: British Broadcasting Corporation, http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/8099749.stm (26. 11. 2009)

Nicolas Sarkozy félicite la Tunisie d'avoir "autant avancé sur la voie de la tolérance". In: Le Monde, http://www.lemonde.fr/cgi-bin/ACHATS/acheter.cgi?offre=ARCHIVES&type_item=ART_ARCH_30J&objet_id=1034619 (26. 11. 2009)

Occupied Palestinian Territory. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/occupied_palestinian_territory/index_en.htm (26. 11. 2009)

Overview Election Law. In: MENA Election Guide, <http://www.mena-electionguide.org/details.aspx/19/Morocco/7/Election%20Law/article915> (26. 11. 2009)

Palestinian Authority – Administered Territories [Israel] (2009). In: Freedom House, <http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&year=2009&country=7749> (26. 11. 2009)

Palestinian Authority of the West Bank and Gaza Strip. In: Commission of the European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/country/pa_enp_country_report_2004_en.pdf
(26. 11. 2009)

Party Programme. In: Justice and Development Party,
<http://eng.akparti.org.tr/english/partyprogramme.html> (26. 11. 2009)

Peace an illusion, says Israel FM. In: British Broadcasting Corporation,
<http://news.bbc.co.uk/2/hi/8296809.stm> (26. 11. 2009)

Premiership Offered to Hamas Leader. In: Los Angeles Times,
<http://8.12.42.31/2006/feb/22/world/fg-haniya22> (26. 11. 2009)

Progress Report the occupied Palestinian territory - Implementation of the European Neighbourhood Policy in 2008. In: Commission of European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_519_en.pdf (26. 11. 2009)

QUTB, Syed: *Milestone*. In: Globusz Publishing,
<http://www.globusz.com/ebooks/Milestone/00000010.htm> (26. 11. 2009)

Rapport de Suivi Maroc 2009. In: Commission of the European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/progress2009/sec09_520_fr.pdf (26. 11. 2009)

Republic of Lebanon. In: European Commission External Relations,
http://ec.europa.eu/external_relations/lebanon/index_en.htm (26. 11. 2009)

Salafism: A New Threat to Hamas. In: The New York Times,
<http://www.nytimes.com/2009/10/28/world/middleeast/28iht-letter.html> (26. 11. 2009)

Sarkozy k Topolánkovy: Jsem sám proti Arabům. In: ČT24,
<http://www.ct24.cz/domaci/37211-sarkozy-k-topolankovi-jsem-sam-proti-arabum> (26. 11. 2009)

Statement by Commissioner Ferrero-Waldner on the formation of a national unity government in Lebanon. In: Commission of the European Communities,
http://ec.europa.eu/commission_barroso/ferrero-waldner/speeches/index_en.htm (26. 11. 2009)

Statement by Javier SOLANA, EU High Representative for the CFSP, on the agreement reached in Doha today to end the political crisis in Lebanon. In: Council of the European Union, http://www.consilium.europa.eu/uedocs/cms_data/docs/pressdata/en/declarations/100533.pdf (26. 11. 2009)

Territory ratings and status, FIW 1973-2009. In: Freedom House, http://www.freedomhouse.org/uploads/fiw09/CompHistData/FIW_AllScores_Territories.xls (26. 11. 2009)

Terror blasts rock Casablanca. In: British Broadcasting Corporation, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/africa/3035803.stm> (26. 11. 2009)

The 1996 Presidential and Legislative Elections. In: Central Elections Commission – Palestine, http://www.elections.ps/admin/pdf/Results_election_1996.pdf (26. 11. 2009)

The Barcelona Process. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/barcelona_en.htm (26. 11. 2009)

The Euro-Mediterranean Partnership. In: European Commission External Relations, http://ec.europa.eu/external_relations/euromed/index_en.htm (26. 11. 2009)

The European Union Strategy for Combating Radicalization and Recruitment to Terrorism. In: Council of the European Union, <http://register.consilium.eu.int/pdf/en/05/st14/st14781-re01.en05.pdf>, s. 4 (26. 11. 2009)

The Policy: How does the European Neighbourhood Policy work? In: European Commission – European Neighbourhood Policy, http://ec.europa.eu/world/enp/howitworks_en.htm (26. 11. 2009)

The Policy: What is the European Neighbourhood Policy? In: European Commission – European Neighbourhood Policy, http://ec.europa.eu/world/enp/policy_en.htm (26. 11. 2009)

The roadmap: Full text. In: British Broadcasting Corporation, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/2989783.stm> (26. 11. 2009)

The World Factbook: Lebanon. In: Central Intelligence Agency,
<https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/le.html> (26. 11. 2009)

Tunisia (2009). In: Freedom House,
<http://www.freedomhouse.org/template.cfm?page=22&country=7721&year=2009> (26. 11. 2009)

Wider Europe – Neighbourhood: A New Framework for Relations with our Eastern and Southern Neighbours. In: Commission of European Communities,
http://ec.europa.eu/world/enp/pdf/com03_104_en.pdf (26. 11. 2009)

Years of delays at Gaza airport. In: British Broadcasting Corporation,
http://news.bbc.co.uk/2/hi/middle_east/4449461.stm (26. 11. 2009)

LITERATURA

ALIBONI, Roberto – AMMOR, Fouad M.: *Under the Shadow of “Barcelona”: From the EMP to the Union for the Mediterranean*. In: EuroMeSCo, <http://www.euromesco.net/images/paper77eng.pdf> (26. 11. 2009)

ARAS, Bülent a kol.: *State and Anti-System Party Interactions in Turkey and Lebanon: Implications for European Policy*. In: EuroMeSCo, <http://www.euromesco.net/images/paper82eng.pdf> (26. 11. 2009)

ARCHER, Toby – Huuhtanen, Heidi (eds.): *Islamist Opposition Parties and the Potential for EU Engagement*. Helsinki, Finnish Institute of International Affairs 2007.

ASSEBURG, Muriel – BRUMBERG, Daniel: *The Challenge of Islamists for EU and US Policies: Conflict, Stability and Reform*. In: Stiftung Wissenschaft und Politik, http://www.swp-berlin.org/common/get_document.php?asset_id=4539 (26. 11. 2009)

AYOOB, Mohammed: *The future of political Islam: The importance of external variables*. *International Affairs*, 81, 2005, č. 5, s. 951-961. (www.wiley.com)

AZZAM, Maha: *Islamism revisited*. *International Affairs*, 82, 2006, č. 6, s. 1119-1132. (www.wiley.com)

BACHE, Ian – GEORGE, Stephen: *Politics in the European Union*. New York, Oxford University Press 2006.

BOUBEKEUR, Amel: *Morocco: The Emergence of a New Palace Party*. In: Carnegie Middle East Centre, <http://www.carnegie-mec.org/NewsDetails.aspx?ID=1172&MID=393&PID=338> (26. 11. 2009)

BOUBEKEUR, Amel – AMGHAR, Samir: *Islamist Parties in the Maghreb and their Links with the EU: Mutual Influences and the Dynamics of Democratisation*. In: EuroMeSCo, http://www.euromesco.net/images/55_eng.pdf (26. 11. 2009)

BRETHERTON, Charlotte – VOGLER, John: *The European Union as a Global Actor*. Londýn, Routledge 2006.

BURGAT, Francois: *Europe and the Arab World: The dilemma of recognizing counterparts*. *International Politics*, 46, 2009, č. 5, s. 616-635, <http://www.palgrave-journals.com/ip/journal/v46/n5/pdf/ip200916a.pdf> (26. 11. 2009)

CAROTHERS, Thomas – OTTAWAY, Marina: *Uncharted Journey: Promoting Democracy in the Middle East*. Washington, Carnegie Endowment for International Peace 2005.

CINAR, Menderes: *Turkey's Transformation Under the AKP Rule*. *The Muslim World*, 96, červenec 2006, s. 469-486.

ČEJKA, Marek: *Izrael a Palestina: Minulost, současnost a směřování blízkovýchodního konfliktu*. Brno, Centrum strategických studií 2005.

DEVLIN, John F.: *The Baath Party: Rise and Metamorphosis*. *The American Historical Review*, 96, 1991, č. 5, 1396-1407. (<http://www.jstor.org>)

DIAMOND, Larry – PLATTNER, Marc F. – BRUMBERG, Daniel: *Islam and democracy in the Middle East*. Baltimore, Johns Hopkins University Press 2003.

ELSHOBAKI, Amr a kol.: *Domestic Change and Conflict in the Mediterranean: The Cases of Hamas and Hezbollah*. In: EuroMeSCo, <http://euromesco.net/images/65eng.pdf> (26. 11. 2009)

EMERSON, Michael – KAUSCH, Kristina – YOUNGS, Richard: *Islamist Radicalisation: The Challenge for Euro-Mediterranean Relations*. In: Centre

for European Policy Studies, <http://www.ceps.be/ceps/download/1672> (26. 11. 2009)

EMERSON, Michael – YOUNGS, Richard (eds.): *Political Islam and European Foreign Policy: Perspectives from Muslim Democrats of the Mediterranean*. In: Centre for European Policy Studies, <http://www.ceps.be/book/political-islam-and-european-foreign-policy-perspectives-muslim-democrats-mediterranean> (26. 11. 2009)

FARGUES, Phillipe: *Emerging Demographic Patterns across the Mediterranean and their Implications for Migration through 2030*. In: Migration Policy Institute, <http://www.migrationpolicy.org/pubs/Fargues-Paper.pdf> (26. 11. 2009)

GOLDSMITH, Artur A.: *Muslim Exceptionalism? Measuring the „Democracy Gap“*. Middle East Policy, 14, 2007, č. 2, s. 86-96. (www.wiley.com)

GOLDSTEIN, Joshua S. – PEVEHOUSE, Jon C.: *International Relations*. New York, Longman Publishing Group 2006.

GOMBÁR, Eduard: *Islamistické organizace v Sýrii, Jordánsku a Libanonu*. Mezinárodní vztahy, 37, 2002, č. 3, s. 84-97.

GUAZZONE, Laura (ed.): *The Islamist Dilemma. The Political Role of Islamist Movements in the Contemporary Arab World*. Berkshire, Ithaca Press 1995.

HALLIDAY, Fred: *The Middle East in International Relations: Power, Politics and Ideology*. Cambridge, Cambridge University Press 2005.

HILL, Christopher – SMITH, Michael: *International Relations and the European Union*. Oxford, Oxford University Press 2005.

HOLSTI, Kalevi J.: *International Politics: a framework for analysis*. New Jersey, Prentice Hall 1995.

Islamism in North Africa II: Egypt's Opportunity. Middle East and North Africa Briefing. In: International Crisis Group, http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east___north_africa/egypt_north_africa/200404_islamism_in_north_africa_ii.doc (26. 11. 2009)
Izrael/Hizbollah/Lebanon: Avoiding Renewed Conflict. In: International Crisis Group,

http://www.crisisgroup.org/library/documents/middle_east___north_africa/arab_israeli_conflict/59_israel_hizbollah_lebanon___avoiding_renewed_conflict.pdf (26. 11. 2009)

JONES, Alun: *Narrative-Based Production of State Spaces for International Region Building: Europeanization and the Mediterranean*. Annals of the Association of American Geographers, 96, 2006, č. 2, s. 415-431. (www.wiley.com)

KAUSCH, Kristina – YOUNGS, Richard: *The end of the 'Euro-Mediterranean vision'*. International Affairs, 85, 2009, č. 2, s. 963-975. (www.wiley.com)

KECHICHIAN, Joseph A.: *The Role of the Ulama in the Politics of an Islamic State: The Case of Saudi Arabia*. International Journal of Middle East Studies, 18, 1986, 1, s. 53-71. (<http://www.jstor.org>)

KEPEL, Gilles: *Jihad: The Trail of Political Islam*. Cambridge, I.B Tauris & Co Ltd 2002.

KEPEL, Gilles: *Válka v srdci islámu*. Praha, Karolinum 2006.

KEUKELEIRE, Stephan: *Reconceptualizing (European) Foreign Policy: Structural Foreign Policy*. In: Faculteit Sociale Wetenschappen, <http://soc.kuleuven.be/iieb/docs/0209-SK-ECPR.pdf> (26. 11. 2009)

KEUKELEIRE, Stephan: *The Foreign Policy of the European Union*. Basingstoke, Palgrave Macmillan 2008.

KHAKKEE, Anna: *Pragmatism Rather than Backlash: Moroccan Perceptions of Western Democracy Promotion*. In: EuroMeSCo, <http://www.euromesco.net/images/paper73eng.pdf> (26. 11. 2009)

KHALILI, Laleh: *Palestiniana in Lebanon*. Middle East Report, 2005, č. 236, s. 34-39. (<http://www.jstor.org>)

KUBICEK, Paul J.: *The European Union and Democratization*. Londýn, Routledge 2003.

LACROIX, Stephane: *Fundamentalist Islam at a Crossroads*. In: Saudi-US Relations Information Service, <http://www.saudi-us-relations.org/articles/2008/ioi/080606-islam-crossroads.html> (26. 11. 2009)

- LANGOHR, Vickie: *Too Much Civil Society, Too Little Politics: Egypt and Liberalizing Arab Regimes*. *Comparative Politics*, 36, 2004, č. 2, s. 181-204. (<http://www.jstor.org>)
- MAGHRAOUI, Abdelislam: *Political Authority in Crisis: Mohammed VI's Morocco*. *Middle East Report*, 2001, č. 218, s. 12–17. (<http://www.jstor.org/>)
- MANDAVILLE, Peter: *Global Political Islam*. New York, Routledge 2007.
- MARESCEAU, Marc – LANNON, Erwan: *The EU's Enlargement and Mediterranean strategies*. Basingstroke, Palgrave Macmillan 2001.
- MINGST, Karen: *Essentials of International Relations*. New York, W.W Norton and Company 1999.
- MONJIB, Maati: *Morocco: Local Elections Bring Victory to Vote-Buyers and a Royal Friend*. In: Brookings Institution, http://www.brookings.edu/opinions/2009/0619_morocco_monjib.aspx (26. 11. 2009)
- MUNSON, Ziad: *Islamic Mobilisation: Social Movement Theory and the Egyptian Muslim Brotherhood*. *The Sociological Quarterly*, 42, 2001, č. 4, s. 487-510. (www.wiley.com)
- NORTON, Augustus R.: *Hezbollah: a short history*. New Jersey, Princeton University Press 2007.
- PERTHES, Volker (ed.): *Arab Elites: Negotiating the Politics of Change*. Londýn, Lynne Rienner Publishers 2004.
- PERTHES, Volker: *Syria's Involvement in Lebanon*. *Middle East Report*, 1997, č. 203, s. 18. (<http://www.jstor.org>)
- POSUSNEY, Marsha P.: *Enduring Authoritarianism: Middle East Lessons for Comparative Theory*. *Comparative Politics*, 36, 2004, č. 2, s. 127-138. (<http://www.jstor.org>)
- SALLOUKH, Bassel: *Syria and Lebanon: A Brotherhood Transformed*. *Middle East Report*, 2005, č. 236, s. 14-21. (<http://www.jstor.org>)
- SHIMKO, Keith L.: *International Relations: Perspectives and Controversies*. Boston, Wadsworth Publishing Company 2008.

SMITH, Hazel: *European Union Foreign Policy: What it Is and What it Does*. Londýn, Pluto Press 2002.

SMITH, Karen E.: *The outsiders: the European neighbourhood policy*.

International Affairs, 81, 2005, č. 4, s. 757-773.

ŤUPEK, Pavel – BERÁNEK, Ondřej: *Aktivita a politický vliv islámských charitativních organizací – zkrácená verze*. In: Ministerstvo zahraničních věcí, http://www.mzv.cz/public/8/95/f0/390654_212638_zkracena_verze_studie.pdf (26. 11. 2009)

YOUNGS, Richard: *European Policies for Middle East Reform: A Ten Point Action Plan*. In: The Foreign Policy Centre, <http://fpc.org.uk/fsblob/199.pdf> (26. 11. 2009)

YOUNGS, Richard: *Europe's flawed approach to Arab democracy*. In: Centre for European Reform, http://www.cer.org.uk/pdf/essay_youngs_arab_democracy.pdf (26. 11. 2009)

YOUNGS, Richard (ed.): *Is the European Union Supporting Democracy in its Neighbourhood?* In: Fundación para las Relaciones Internacionales y el Diálogo Exterior, <http://www.fride.org/publication/540/is-the-european-union-supporting-democracy-in-its-neighbourhood> (26. 11. 2009)

ABSTRAKT

BRTNICKÝ, Michael: *Islamismus a zahraniční politika Evropské unie v oblasti Středozeří: dialog nebo konflikt?* Magisterská diplomová práce. Olomouc, Katedra politologie a evropských studií Filozofické fakulty Univerzity Palackého v Olomouci 2009, 128 s.

Klíčová slova: Evropská unie, islamismus, Středozeří, zahraniční politika, Libanon, Maroko, Palestinská autonomní území,

Magisterská diplomová práce pojednává o vztahu zahraniční politiky Evropské unie a islamismu v oblasti jižního a východního Středozeří. Práce analyzuje unijní zahraniční politiku na základě konceptu *konvenční a strukturální zahraniční politiky*. Sleduje vývoj zahraniční politiky EU od začátku 90. let minulého století, analyzuje hlavní zahraničněpolitické iniciativy Unie ve Středozeří. Důraz klade na politickou dimenzi její zahraniční politiky, na deklarované cíle liberalizace, demokratizace a respektu k lidským právům. Všímá si proměn obsahu zahraniční politiky EU, poměru k arabským autoritativním režimům a zahraničněpolitických priorit EU v oblasti jižního a východního Středozeří.

Práce analyzuje islamismus na základě konceptu *strukturální síly*, podává nástin vývoje islamistických formací a ideologie v uplynulých 80 letech a nabízí typologii islamistických politických subjektů existujících v prostoru Středozeří. Analyzuje vztah islamismu a zahraniční politiky EU. Součástí práce jsou tři případové studie. V případových studiích je pozornost nejprve věnována politickému systému, jeho vývoji a relevantním islamistickým politickým subjektům a poté konkrétním dopadům vztahu unijní zahraniční politiky a islamismu v podobě islamistických politických subjektů na realizaci deklarovaných cílů zahraniční politiky EU v Libanonu, Maroku a Palestinských autonomních územích.

ABSTRACT

BRTNICKÝ, Michael: *Islamism and the Foreign Policy of the European Union in the Mediterranean: a Dialogue or Conflict?* Master Thesis, the Department of Political Science and European Studies, Faculty of Arts, Palacký University Olomouc 2009, 128 p.

Key words: European Union, Islamism, Mediterranean, foreign policy, Lebanon, Morocco, Palestinian Autonomous Territories

The master thesis disserts on the relationship between the foreign policy of the European Union and Islamism in the southern and eastern Mediterranean. It analyses the EU's foreign policy in terms of concept of *the conventional and structural foreign policy*. It follows the development of the EU's foreign policy from beginnings of the last decade of the 20th century and it analyses the main Union's foreign policy initiatives in the Mediterranean. It puts emphasis on the political dimension of its foreign policy and on declared goals of liberalization, democratization and respect for human rights. It takes notice of changes of the EU's foreign policy content, of the relationship with Arab authoritarian regimes and the EU's foreign policy priorities in the Mediterranean.

The master thesis analyses Islamism in terms of the concept of *the structural power*. It outlines the development of Islamist groups and ideology in the past 80 years and it offers the typology of the Islamist political groups which exist in the Mediterranean area. It analyses relationship between Islamism and the EU's foreign policy. The master thesis includes three case studies. In the beginning they focus on the political system, its development and the relevant Islamist political groups. In the second parts they analyse concrete impacts of the relationship between the EU's foreign policy and Islamism in the form of the relevant Islamist political groups on the realization of declared goals of the EU's foreign policy in Lebanon, Morocco and on Palestinian Autonomous Territories.

ANOTACE

Autor	Bc. Michael Brtnický
Instituce	Katedra politologie a evropských studií Filozofická fakulta Univerzita Palackého v Olomouci
Název práce	Islamismus a zahraniční politika Evropské unie v oblasti Středozeří: dialog nebo konflikt?
Vedoucí práce	Mgr. Jan Čuřík Ph.D.
Jazyk práce	český
Počet slov	31856
Počet znaků	234005
Počet konzultovaných zdrojů	122

Klíčová slova

Evropská unie, islamismus, Středozeří, zahraniční politika, Libanon, Maroko, Palestinská autonomní území

Krátký popis

Práce pojednává o zahraniční politice EU v oblasti jižního a východního Středozeří, respektive o poměru této zahraniční politiky k islamismu v podobě islamistických politických subjektů. Práce obsahuje tři případové studie, věnující se vztahu zahraniční politiky EU a islamismu v Libanonu, Maroku a na Palestinských autonomních územích.

ANNOTATION

Author	Bc. Michael Brtnický
Submitted at	Department of Politics and European Studies Faculty of Arts Palacký University, Olomouc, the Czech Republic
Entitled	Islamism and the Foreign Policy of the European Union in the Mediterranean: a Dialogue or Conflict?
Supervised by	Mgr. Jan Čuřík Ph.D.
Language	Czech
Word count	31856
Character count	234005
Works cited	122

Key words

European Union, Islamism, Mediterranean, foreign policy, Lebanon, Morocco, Palestinian Autonomous Territories

Short description

The master thesis disserts on the relationship between the foreign policy of the European Union and Islamism in the southern and eastern Mediterranean. The master thesis includes three case studies. They analyse concrete impacts of the relationship between the EU's foreign policy and Islamism in the form of the relevant Islamist political groups in Lebanon, Morocco and on Palestinian Autonomous Territories.